

Heidi Joten Aasheim

Skjønnsutøvelse til tross for fraværsgrensa

En kvantitativ studie av skjønn og forklaringsfaktorer blant kontaktlærere i Trøndelag

Masteroppgave i MLSAM

Veileder: Jon Arve Nervik og Arild Blekesaune

Januar 2019

Heidi Joten Aasheim

Skjønnsutøvelse til tross for fravæersgrensa

En kvantitativ studie av skjønn og
forklaringsfaktorer blant kontaktlærere i Trøndelag

Masteroppgave i MLSAM
Veileder: Jon Arve Nervik og Arild Blekesaune
Januar 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Målet med denne masteroppgaven har vært å undersøke skjønnsutøvelse blant kontaktlærere i arbeidet med fraværsgrensa og hvilke faktorer som spiller inn på om det brukes skjønn eller ikke. Dette har blitt gjort ved å samle inn egne kvantitative data fra kontaktlærere og rektorer i Trøndelag fylke ved hjelp av et webbasert spørreskjema. Disse dataene har blitt analysert deskriptivt og ved hjelp av logistisk regresjon for å se utbredelse av skjønnsutøvelse og hva som påvirker sannsynligheten for å gjøre unntak fra regelverket. Det har blitt uttalt at målet med fraværsgrensa er å få ned ugyldig fravær, sikre likebehandling og få ned frafall ved at elevene må jobbe jevnt gjennom året. Mine funn antyder at det i relativt utstrakt grad brukes skjønn ved at kontaktlærere unnlater å føre fravær, fører udokumentert fravær som dokumentert, og ved forskjellig forståelse av regelverket. Sannsynligheten for at det gjøres unntak i form av unnlater i fraværføring og dokumentering øker hvis det oppfattes som mindre viktig fra ledelsens side at reglene følges, eller hvis de andre lærerne på skolen i mindre grad følger reglene. Hvis regelverket oppleves illegitimt i den forstand at det oppfattes som urettferdig eller lite egnet, øker også sannsynligheten, og det gjør den også hvis de tekniske løsningene oppfattes som vanskelige. Videre er sannsynligheten høyere for de som opplever egen kompetanse som lav og ledelsens kompetanse som høy, og sannsynligheten for å gjøre unntak øker med alder og erfaring som kontaktlærer. Ellers viser resultatene at det er varians i hvordan regelverket oppfattes. Mange rapporterer at de runder ned fraværsprosenten selv om det er spesifisert at dette ikke skal gjøres, og det er stor variasjon i tolkningen av gyldig fravær og gyldig dokumentasjon. Totalt har disse funnene implikasjoner for prinsippet om likebehandling og er viktig å ta høyde for i tolkningen av statistikk over fraværsgrensas effekt på fraværet, og negative effekter som frafall og tap av karakter.

Abstract

The aim of this master's thesis has been to examine the use of discretion among main teachers in working with the new rules of student absence, and which factors determine the use of discretion. This has been done through gathering quantitative data from main teachers and principals in Trøndelag county through the aid of a web-based questionnaire. These data have been analysed descriptively and by using logistic regression to see how widespread the use of discretion is and what affects the likelihood of making exceptions from the rules. It has been stated that the aim of the new absence regulations has been to reduce unauthorized absence, to secure equal treatment in absence evaluation, and to reduce drop-out by making students work evenly throughout the year. My findings suggest that the use of discretion is relatively widespread, and that it is done through neglecting to document student absence, entering undocumented absence as documented, and through different interpretation of the rules. The likelihood of making exceptions from the rules increases if teachers perceive it as less of a priority with the administration, and if they feel that the other teachers are less adherent to the rules. Further, the likelihood is increased if the rules are perceived to be illegitimate by being unfair or an unsuitable measure for reaching the goal. Teachers who feel that their own competence is low and that the management's competence is high has an increased likelihood of making exceptions. The likelihood also increases if they deem the technical solutions to complicate their work. Older and more experienced teachers have a higher likelihood of making exceptions. The results also show a variance in interpretation of the rules. Many of the respondents report that they round down the students' percentage of absence, despite it being formally stated that they should not. There is also great variation between teachers and principals in interpreting what is unauthorized absence and corrects documentation. These findings have implications for the principle of equal treatment and it is important to take such tendencies into account when interpreting statistics of the effects of the regulation.

Forord

Det er mye man har lyst til å uttrykke på slutten av en masteroppgaveprosess. Denne oppgaven er avslutningen på mange års studier, og er i så måte både en gledelig og en vemodig anledning. Det har vært år preget av mye glede og hardt arbeid, som både vil bli sårt savnet og samtidig markerer starten på nye, spennende erfaringer.

Prosesen har, som for så mange andre, vært preget av opp- og nedturer, hvor én dag kan være fylt av tiltakslyst og motivasjon, og den neste er en eksistensiell krise. Det er imidlertid mange som har gjort sitt for å gjøre arbeidet enklere på sitt vis. Jeg ønsker i den forbindelse å takke mine to veiledere, Jon Arve Nervik og Arild Blekesaune, som har bidratt med gode diskusjoner og fruktbare innspill, og som har svart på e-poster både sent og tidlig. Jeg ønsker også å takke Kyrre Svarva, for masse god hjelp og veiledning på utforming av digitalt spørreskjema til datainnsamling, og med å hente ut data.

Videre må en stor takk rettes til venner og medstudenter som har bidratt med gode ord og innspill i oppgaveskrivinga. Takk til Axel for oppmuntring og tiltro, Anne og Caroline for høyt verdsatte kaffepauser, og en stor takk til Åslaug og Benedikte for lange telefonsamtaler og meldingsutvekslinger i frustrerende stunder.

Avslutningsvis ønsker jeg å takke familien for tålmodighet og støtte gjennom hele studietiden: Mamma, Mathias, Andreas, Silje og Børge, og mine tre små lyspunkt i hverdagen.

Innhold

Figurliste	ix
Tabelliste	x
1. Innføring av fraværsgrensa	1
1.1.Kontekst	1
1.2.Diskusjon rundt fraværregelens virkning	1
1.3.Tidligere forskning	2
1.4.Problemstilling	3
1.5.Teoretisk fundament	3
1.6.Fremgangsmåte og tekstens oppbygging	3
2.Fraværsgrense i videregående skole	5
2.1.Tiltak mot fravær	5
2.2.Foranledning.....	5
2.3.Målgruppe og målet med tiltaket	6
2.4.Reglement	6
2.5.Ansvarsområder.....	7
2.6.Unntak og dokumentasjon	7
3. Teoretisk grunnlag	9
3.1.Evaluering av politikk	9
3.2.Virkemidler for styring	10
3.3.Implementeringsforskning	12
3.4.Bakkebyråkratiet	13
3.5.Skjønn	13
3.6.Profesjonalitet, profesjoner og omsorgsetikk.....	14
3.7.Ledelsens og målgruppas betydning	17
3.10.Omgivelser	18
3.9.Legitimitet	18
3.11.Kontrollvariabler	19
4.Metode.....	23
4.1.Design	23
4.2.Populasjon og utvalg	23
4.3.Web-basert spørreskjema og svarprosent	24
4.4.Kontroll for skjevhet i utvalg.....	26
4.5.Utforming av spørreskjema	26
4.6.Begrepsvaliditet.....	27
4.7.Statistisk signifikans	28
4.8.Operasjonalisering.....	28

4.9. Logistisk regresjon	38
4.10. Skala	38
5. Unntak fra regelverket	41
5.1. Hva virker inn på unntak?	41
5.2. Forbedret modell	47
5.3. Predikerte sannsynligheter	51
5.4. Oppsummering av de viktigste resultatene fra den forbedrede modellen	57
5.5. Forståelse av regelverket	58
6. Skjønnsutøvelse og implikasjoner	61
6.1. Bruk av skjønn	61
6.2. Profesjonalitet	61
6.3. Omsorgsmoral og legitimitet	62
6.4. Ledelsens og omgivelsenes betydning	66
6.5. Tillit til elevene	67
6.6. Betydningen av egen kompetanse og ledelsens kompetanse	67
6.7. Erfaring og alder	68
6.8. Forståelse av regelverket	69
6.9. Validiteten til den avhengige variabelen	70
6.10. Svarprosent og varians	71
6.11. Likebehandling og legitimitet	72
6.12. Implementering og tolkning av tiltakets effekt	72
7. Avsluttende bemerkninger og veien videre	75
7.1. Det brukes skjønn i arbeidet med fraværgrensa	75
7.2. Forbehold	75
7.3. Mange faktorer virker inn på skjønnsutøvelse	76
7.4. Implikasjoner og videre forskning	78
8. Litteratur	79
9. Appendiks	83
Appendiks 1. Distribusjon av spørreskjema via Select Survey	83
Appendiks 2. Kjikvadrattest for skjevhet i datamaterialet	84
Appendiks 3. Forespørsel om å delta	86
Appendiks 4. Deskriptiv statistikk for de uavhengige variablene	88
Appendiks 5. Omkodning av utdanningsvariabel	91
Appendiks 6. Tester for skalavariabel om legitimitet	92
Appendiks 7. Tester for å slå sammen mål på kompetanse	94
Appendiks 8. Deskriptiv statistikk – variabler som viser unntak fra regelverket	95
Appendiks 9. Deskriptiv statistikk over case-variabler	96

Appendiks 10. Kommentar fra respondent på spørsmålsstilling	99
Appendiks 11. Kategorisering av kvalitative beskrivelser	100

Figurliste

Figur 3.1: Winters integrerte implementeringsmodell

Figur 3.2: Årsaksmodell

Figur 4.1: Sammensatte mål

Figur 5.1: Histogram - unnlatt å føre fravær og ført udokumentert fravær som dokumentert.

Figur 5.2: Predikerte sannsynligheter for synkende opplevelse av legitimitet hos regelverket blant kvinner og menn som er svært enige i at det er viktig å yte omsorg.

Figur 5.3: Predikerte sannsynligheter for opplevelse av synkende legitimitet hos regelverket for de som ikke er svært enige i at det er viktig å yte omsorg.

Figur 5.4: Predikerte sannsynligheter med økende erfaring og synkende legitimitet

Figur 5.5: Predikerte sannsynligheter av erfaring for kvinner og menn

Figur 5.6: Predikerte sannsynligheter for alder

Figur 5.7: Histogram – kontaktlærere og rektors vurdering av case med invitasjon til å spille i utlandet.

Figur 5.8: Histogram – kontaktlærere og rektors vurdering av case med 10.4 prosent fravær

Figur 5.9: Histogram – kontaktlærere og rektors vurdering av case med legeerklæring

Figur 9.1: Skreddiagram over egenverdiene til faktorene i legitimitetsskalaen

Tabelliste

Tabell 4.1: Deskriptiv statistikk for avhengig variabel

Tabell 5.1: Første logistiske modell – unntak fra regelverket

Tabell 5.2: Forbedret logistisk modell – unntak fra regelverket

Tabell 9.1: Forventet og observert kjønnsfordeling

Tabell 9.2: Forventet og observert fordeling på linjer

Tabell 9.3: Forventet og observert aldersfordeling

Tabell 9.4: Deskriptiv statistikk for uavhengige variabler

Tabell 9.5: Faktoranalyse av skalavariabel om legitimitet

Tabell 9.6: Kaiser Meyer Olkin-test av skala om legitimitet

Tabell 9.7: Faktorladninger - legitimitetsskala

Tabell 9.8: Reliabilitetstest for legitimitetsskala – Cronbachs alpha

Tabell 9.9: Faktoranalyse av kompetansemål

Tabell 9.10: Kaiser-Meyer-Olkin-test for kompetansemål

Tabell 9.11: Faktorladninger for kompetansemål

Tabell 9.12: Reliabilitetsanalyse av kompetansemål – Cronbachs alpha

Tabell 9.13: Deskriptiv statistikk for variabler som viser unntak fra regelverket

Tabell 9.14: Deskriptiv statistikk over casevariablene for kontaktlærerne

Tabell 9.15. Deskriptiv statistikk over casevariablene for rektorene

1. Innføring av fraværsgrensa

1.1.Kontekst

Høyt fravær er knyttet til frafall ettersom elever som faller fra i videregående opplæring ofte har en del ugyldig fravær (Overland og Nordahl, 2013, s. 144). (Overland og Nordahl, 2013, s. 17). Dette er en av årsakene til at det er viktig at fravær føres og følges nøye opp (Ibid.). Å øke gjennomføringen av ungdommer i videregående skole anses som et av de viktigste målene til EUs Education Council, ettersom det medfører store samfunnsøkonomiske kostnader med stor grad av frafall (Falch og Nyhus, 2011, s. 285-286).

I 2015 sendte Utdanningsdirektoratet ut et forslag til endringer i opplæringsloven ut på høring, som blant annet omfattet fraværsgrense i videregående skole på enten 10 eller 15 prosent (Utdanningsdirektoratet, 2015). I høringssvaret fra Utdanningsforbundet ga de sin støtte til forslaget om å innføre en fraværsgrense i en treårig prøveperiode, med en grense på 15 prosent, og la til at det burde følges av forskning underveis (Ryssevik og Minken, 2015). De gikk inn for en grense på 15 prosent blant annet for å unngå problemet med at elever kunne nå grensen for fravær tidlig i året, og unngå at elever fort nådde grensa for fravær i små fag. Leder for Norsk Lektorlag, Rita Helgesen, uttalte at en fraværsgrense var ønsket fra lærerne i Lektorlaget for å kunne motstå press om å gi standpunkt karakter på for svakt grunnlag (Norsk Lektorlag, 2016).

Først i juni 2016 ble det klart at det ville bli innført en fraværsgrense fra høsten samme år, etter at Høyre, Fremskrittspartiet, Arbeiderpartiet, og Senterpartiet kom til enighet om en ordning som skulle være gjenstand for forskning underveis og en grundig evaluering etter 3 år (Sandvik & Hellesnes, 2016). I etterkant av innføringen gikk imidlertid fylkesleder for Utdanningsforbundet i Sør-Trøndelag, Hans Lieng, ut i media og uttalte at grensa er for rigid og fører til mye byråkrati for lærerne i praksis (Sae-Khow, 2016). Dette primært på grunn av kravet om at varsel skal sendes ut til elevene når de har nådd fem prosent fravær og at denne grensa nås veldig fort. Det har også vært mye diskusjon rundt enkelte aspekter av spesifikasjonene i regelverket, som at kjøretimer ikke gir gyldig fravær (Ertesvåg, 2016b).

1.2.Diskusjon rundt fraværregelens virkning

Fraværsgrensens virkninger har vært mye diskutert i media. Den positive effekten fraværsgrensa har hatt på selve fraværet i videregående skole har gjort at representanter fra Frp nå ønsker samme regel for elever i ungdomsskolene i Trondheim (Opheim, 2018). Utdanningsdirektoratet la i 2017 fram tall fra Statistikkportalen som viste en nedgang i fravær

på 40 prosent for dagsfravær fra skoleåret 2015/16 til 2016/17. Selv om tallene viser at det også var en nedgang i fravær årene før fraværsgrensa ble innført var tendensen tydeligere etter innføringen av grensa (Utdanningsdirektoratet, 2017a). På bakgrunn av disse tallene uttalte regjeringen at dette «viser at fraværsgrensen har virket som den skulle» (Regjeringen, 2017). Fafo viser til at det er noe usikkerhet omkring hvor stor betydning fraværsgrensen har hatt for nedgangen i fravær i denne perioden, og at en analyse som i større grad tar hensyn til andre årsaker som kan ha innvirkning ikke enda foreligger (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 15). Året etter viste statistikken at fraværet hadde stabilisert seg, men at det var en liten økning i timefravær på Vg2 og Vg3 (Utdanningsdirektoratet, 2018). Videre viser de til at antallet elever uten vurderingsgrunnlag har gått noe ned fra det første året etter fraværsgrensa ble innført. Utdanningsnytt - et magasin utgitt av Utdanningsforbundet, skriver at det er en økning i antall gutter som ikke får karakter i ett eller flere fag (Holterman og Johnsen, 2018). Artikkelen bruker tall fra Utdanningsdirektoratet, og viser til at det er en økning på 3,1 prosent siden 2016 blant gutter på studiespesialisering, og 2,6 prosent økning på yrkesfag. Dette viser at det har vært mye diskusjon rundt fraværsgrensas virkninger, men en generell enighet om at effektene på fraværet i seg selv har vært positive.

1.3.Tidligere forskning

Fafo har satt i gang et treårig prosjekt hvor de skal evaluere fraværsgrensen gjennom flere rapporter, og de publiserte den første rapporten i 2017 (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 12). Denne rapporten fokuserte på lokale variasjoner i praksis, og konsekvenser av fraværsgrensa, hvor de blant annet konkluderer med at likebehandlingen av elevene står i fare som følge av lokalt forskjellig praksis (Andersen et al., 2017, s. 37). Rapporten inneholder ikke data fra lærere spesifikt, men et spørreskjema sendt til rektorene avslørte at 35 prosent av rektorene i landet mener at lærere praktiserer fraværsgrensen ulikt (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 49). En av rektorene gir videre uttrykk for at han/hun tror noen lærere kan unnlate å føre fravær hvis det er på tampen av skoleåret for å unngå de konsekvensene det kan medføre for elevene å overstige fraværsgrensa (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 49). Dette kan potensielt føre til forskjellsbehandling av elevene fra lærer til lærer, og mellom skoler. I min bacheloroppgave fra høsten 2017 (Aasheim, 2017) foretok jeg intervju med kontaktlærere og rektorer ved to skoler, samt et intervju med statssekretær til Kunnskapsdepartementet, Magnus Thue. I denne oppgaven uttalte den ene kontaktlæreren at hun ikke alltid fulgte regelverket for fraværsgrensa, ved å blant annet føre opp udokumentert fravær som dokumentert i et tilfelle hvor eleven dro hjem

fra skolen på grunn av sykdom uten å skaffe en legeerklæring på dette (Aasheim, 2017, s. 14). I andre tilfeller godtok hun dokumentasjon på sykdom som ikke egentlig dokumenterte sykdom, men hvor hun visste eleven hadde det vanskelig hjemme og følte det var riktig å ta hensyn til det (Aasheim, 2017, s. 16). Hvis dette er utbredt kan det tyde på at idealet om likebehandling ikke i praksis oppnås, og hvis en del fravær ikke føres kan det være at effekten fraværsgrensa har på fravær overvurderes.

1.4.Problemstilling

På bakgrunn av nevnte funn hos Fafo og min egen bacheloroppgave ønsket jeg å studere videre hvor utbredt det var blant kontaktlærere å tøyne reglementet for fraværsgrensa, og hvilke variabler som kan forklare at noen kontaktlærere gjør dette og andre ikke. Valget av å fokusere på kontaktlærere heller enn lærere er begrunnet med at kontaktlærerne behandler dokumentasjon, og har muligheten for å endre ugyldig fravær til gyldig. Problemstillingen for denne oppgaven blir dermed: I hvor stor grad brukes skjønn i arbeidet med fraværsgrensa, og hva innvirker på sannsynligheten for skjønnsutøvelse?

1.5.Teoretisk fundament

Lipskys (2010) teori om «street-level bureaucracy» og Winter og Nielsens (2008) implementeringsteori er sentral i denne studien, samt teori om legitimitet og regelstyring fra Stone (2012), og brukes for å forstå kontaktlærernes posisjon og atferd. Denne teorien har blitt brukt som fundament for å utforme spørreskjemaet som ble brukt til datainnsamlingen, samt i analyseringen av disse dataene.

1.6.Fremgangsmåte og tekstens oppbygging

Problemstillingen ble forsøkt besvart ved å samle inn kvantitative data fra kontaktlærere og rektorer i Trøndelag fylke ved hjelp av et spørreskjema med spørsmål om bruk av skjønn, forståelse av regelverket og aspekter som kan tenkes å ha betydning for bruk av skjønn. Teksten er strukturert slik at tiltaket med fraværsgrense i videregående skole først beskrives utfyllende. Deretter blir det presentert teori om evalueringsforskning, implementeringsforskning, bakkebyråkratiet, regelstyring, samt hva som påvirker bakkebyråkratenes atferd. Hypoteser og modell for forventede sammenhenger presenteres avslutningsvis i dette kapitlet. Deretter beskrives og tidels diskuteres metoden som er brukt for å samle inn og bearbeide data, før de kvantitative dataene fra spørreskjemaet presenteres i form av deskriptiv analyse av i hvor stor grad det gjøres unntak og hvordan regelverket forstås, samt logistisk regresjon for å se hvilke faktorer som innvirker på hvorvidt

respondenter gjør unntak fra regelverket. Til slutt diskuteres funnene i analysen opp mot teorien som er presentert og studiens problemstilling, og de viktigste funnene oppsummeres avslutningsvis.

2.Fraværsgrense i videregående skole

2.1.Tiltak mot fravær

Fravær kan føre til dårligere resultater, frafall, sosial isolasjon, og problemer med mental helse (Havik, Bru og Ertesvåg, 2015, s. 316. Når det gjelder tiltak for å redusere frafall har det ikke vært målbart om tiltakene har bidratt positivt til å redusere det eller ikke, men noen intervensjoner som har siktet seg inn på den individuelle konteksten til elevene har vist seg å ha effekt (Overland og Nordahl, 2013, s. 149-150). Videre har det vist seg at intervensjoner startet av den enkelte skolen har bedre effekt enn tiltak som kommer utenfra (Overland og Nordahl, 2013, s. 152).

2.2.Foranledning

Fram til 2009 hadde skolene selv mulighet for å sette en grense for hvor mye fravær elever kunne ha før de mistet karakteren, og de fleste skolene opererte da med en grense på femten til tjue prosent (Utdanningsnytt, 2014). Det ble imidlertid understreket i et rundskriv fra daværende Kunnskapsminister Kristin Halvorsen at skolene ikke lenger hadde anledning til å sette en slik grense (Utdanningsnytt, 2014). I etterkant av dette ble det igjen foretatt andre innstramminger i reglene for fravær i videregående skole, men da knyttet til muligheten for å stryke fravær. I 2010 uttalte den daværende regjeringen (Stoltenberg II) at det burde strammes inn i hvor mange dager fravær i videregående som kunne strykes fra vitnemålet fra 14 dager til 10 dager (Regjeringen, 2010). Videre ble det stilt krav til at en søknad om å få strøket fravær måtte dokumenteres av en fagperson, og da spesifikt en legeerklæring i tilfeller hvor det skyldtes sykdom (Regjeringen, 2010).

Regjeringen innførte fraværsgrensa for skoleåret 2016-2017 gjennom en forskrift (Lysbakken og Holmås, 2016, s. 1). I en uttalelse uttrykte daværende kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen at grensen skulle tydeliggjøre elevenes plikt til å møte opp i undervisningen, og at den skulle signalisere at skulking ikke er ok (Regjeringen, 2015). I april samme år leverte stortingsrepresentantene Audun Lysbakken og Heikki Eidsvoll Holmås et forslag om å oppheve denne (Lysbakken og Holmås, 2016, s. 2). Dette forslaget ble vedtatt med flertall ved votering (Stortinget, 2016), men som tidligere nevnt ble den etter hvert innført i juni 2016 etter at partene kom til enighet.

Siden fraværsgrensa ble innført har det blitt gjort flere presiseringer og endringer for å ta høyde for nye situasjoner som har oppstått, blant annet at intervju for plass som lærling ikke skal føres som fravær, og at dokumentasjonen ikke trenger å spesifisere hva slags helseplager

eleven har – bare dokumentere at det er helseårsaker som har forårsaket fravær (Utdanningsdirektoratet, 2017b). Etter tilbakemeldinger fra Skolelederforbundet om at skoler praktiserer ulikt ble det videre presisert av Torbjørn Røe Isaksen at grensa er på 10,0 prosent, og at det derfor ikke skal rundes ned fra eksempelvis 10,4 prosent fravær (Mellingsæter, 2017).

2.3.Målgruppe og målet med tiltaket

Fraværsgrensa omfatter alle ordinære elever i videregående skole, men gjelder ikke lærlinger, lærekandidater, voksne, eller elever med alternativ fagopplæring i skole (Trøndelag Fylkeskommune, 2018). Målet med fraværsgrensa er at elevene skal motiveres til å arbeide gjennom hele året, og hindre skulking blant elevene (Utdanningsdirektoratet, 2017b). I Fafos rapport om fraværsgrensa nevnes reduisering av frafall også som en del av formålet med regelverket (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 53). Magnus Thue, statssekretær i Kunnskapsdepartementet, har videre uttalt at det er avgjørende med likebehandling av elevene (Mellingsæter, 2017). I min bacheloroppgave høsten 2016 uttalte han i et intervju at likebehandling innad på skolene og mellom skolene var litt av grunnen til at det ikke ble åpnet for skjønn hos lærerne i regelverket for fraværsgrensa (Aasheim, 2017, s. 14).

2.4.Reglement

Før fraværsgrensa ble vedtatt var det allerede spesifisert i forskrift til opplæringsloven § 3-3 at

«eleven (...) skal møte fram og delta aktivt i opplærings slik at læreren og instruktøren får grunnlag til å vurdere eleven (...) sin kompetanse i faget. Stort fråvær eller andre særlege grunnar kan føre til at læreren ikkje har tilstrekkeleg grunnlag for å gi halvårsvurdering med karakter eller standpunktkarakter» (Forskrift til opplæringslova, 2016).

Det var med andre ord allerede et krav til at elevene skulle møte opp tilstrekkelig til at læreren fikk vurderingsgrunnlag. Etter at fraværsgrensa ble vedtatt er det lagt til et avsnitt i denne loven hvor det spesifiseres at en elev i videregående skole uansett ikke skal få vurdering i et fag hvis elevens fravær overstiger 10 prosent av timene i faget. Dette gjelder både karactersetting til halvårsvurdering og standpunktkarakter (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 3). Ved halvårsvurderingen regnes det foreløpige fraværet opp mot fagets timetall det aktuelle semesteret, mens ved setting av standpunktkarakter sees det totale fraværet opp mot det totale timetallet det året (Ibid). Siden det er fraværet i løpet av hele året som avgjør om eleven får standpunktkarakter kan eleven overskride denne grensa allerede i første semester, og vil da

ikke kunne få karakter uavhengig av størrelsen på fraværet det andre semesteret (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 7). Hvis fraværsgrensa overstiges skal det ikke settes karakter selv om læreren har vurderingsgrunnlag på eleven, og motsatt hjelper det ikke at fraværet er dokumentert hvis det ikke er grunnlag for vurdering av eleven. Det rundes, som tidligere nevnt, ikke ned ved fravær som overstiger 10 prosent. Grensen er på 10,0 prosent, så udokumentert fravær på 10,4 prosent medfører derfor tap av karakter i faget (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 5).

Tap av retten til å få karakter betyr ikke at rett til vurdering også er tapt (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 7). Elever som ikke får karakter har uansett rett til å få delta i undervisningen, og til å få underveisvurdering av faglærer. Hvis elever i denne kategorien melder seg opp til å ta faget som privatist må de imidlertid søke om hospitering hvis de ønsker å fortsette å delta i undervisningen, og da faller retten til underveisvurdering fra faglærer bort (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 8). For å kunne ta faget som privatist ved siden av ordinær videregående opplæring må eleven søke om å bli deltids elev ved skolen heller enn heltids elev. Hvis eleven klarer å fullføre faget som privatist innenfor normal tid beholder eleven retten til førstegangsvitnemål, mens denne retten faller bort hvis faget fullføres etter normal tid (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 8). Hvis eleven mister retten til karakter skal vurderingen føres som IV (ingen vurdering) på kompetansebeviset, og det føres på en kommentar som spesifiserer at mangelen på vurdering skyldes overskredet fraværsgrense (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 10).

2.5. Ansvarsområder

Det legges vekt på at lærerne skal føre fravær i alle timer (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 6). Fraværet føres av læreren som har elevene i de aktuelle timene. Kontaktlærere har på sin side ansvaret for å gå igjennom fraværet som har blitt ført på elevene de er kontaktlærere for, de skal legge eventuell dokumentasjon elevene leverer i elevens mappe, og fraværet som er registrert blir endret til dokumentert hvis dokumentasjonen er gyldig (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 6). Hvis gyldig dokumentasjon ikke leveres blir fraværet stående som ugyldig fravær, og regnes med i fraværsprosenten til fraværsgrensa.

2.6. Unntak og dokumentasjon

I tilfeller hvor eleven kan dokumentere at fraværet som overstiger 10 prosent skyldes helse- og velferdsgrunner, arbeid som tillitsvalgt, politisk arbeid, hjelpearbeid, lovpålagt oppmøte, eller representasjon i arrangement på nasjonalt og internasjonalt nivå (Opplæringslovens § 3-

47. ”Føring av fravær i videregående skole”) kan eleven likevel få karakter (Forskrift til opplæringslova, 2016). Helse- og velferdsgrunner omfatter omsorg for egne barn, time hos legen, tannlegetime, time hos BUP og liknende, så lenge det finnes dokumentasjon.

I utgangspunktet kreves det ikke at eleven legger frem dokumentasjon på fravær før grensen på 10 prosent er nådd i faget, men elevene kan likevel velge å dokumentere fravær i forkant av dette (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 4). Hvis fraværet skyldes helsegrunner skal legeerklæring legges ved som dokumentasjon. Egenmelding eller melding fra foreldre er ikke tilstrekkelig. Fylkesrådmannen spesifiserer at dette skyldes at foreldre ikke anses som sakkyndige i bedømmingen av elevenes helsetilstand (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 4). Eleven er imidlertid ikke pliktig å gi informasjon om hva slags helseplager det skyldes – dokumentasjonen skal kun vise at fraværet skyldes helseårsaker (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 4). I tilfeller ved kronisk sykdom og liknende, hvor det er upraktisk å oppsøke lege hver gang sykdom inntreffer, kan det brukes egenmelding i kombinasjon med dokumentasjon på kronisk tilstand eller vedvarende plager, eller informasjon om at eleven er under utredning i forkant av diagnostisering. Denne typen dokumentasjon skal vurderes og godkjennes av rektor (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 5). Hvis fraværet skyldes velferdsgrunner som begravelse kan erklæringer fra foreldre eller en annen myndig person legges ved, og ved politisk arbeid eller liknende kan fraværet dokumenteres med en bekreftelse fra den aktuelle organisasjonen (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 5).

Eleven har krav på et varsel hvis det nærmer seg fare for å ikke få karakter på grunn av høyt fravær, og det gjelder også foreldre til elever under 18 år (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 3). Hvis det ikke sendes ut varsel kan ikke eleven miste karakteren i faget, og det må sendes ut varsel for tap av standpunktarakteren selv om det ble sendt tilsvarende varsel for halvårsvurderinga (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 10). Det er rektor som fatter et vedtak på at en elev ikke får karakter, og dette vedtaket skal ikke fattes uten at eleven har fått mulighet til å legge fram dokumentasjon (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 10).

Hvis det udokumenterte fraværet er på mellom 10 og 15 prosent, og begrunnelsen for fraværet gjør det klart urimelig at eleven ikke skal få karakter, kan rektor ta en avgjørelse på at eleven likevel skal få vurdering, forutsatt at læreren i det aktuelle faget har vurderingsgrunnlag på eleven (Forskrift til opplæringslova, 2016). Rektor kan imidlertid ikke gjøre noe unntak hvis det udokumenterte fraværet overstiger 15 prosent, og unntaket skal bare brukes i tilfeller hvor elevene har en spesielt vanskelig livssituasjon (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 5).

3. Teoretisk grunnlag

I denne delen av teksten vil relevant teori bli presentert, hvilket underbygger og leder fram til hypoteser og modeller som anvendes i denne oppgaven.

3.1. Evaluering av politikk

Halvorsen og Madsen (2013) skriver at evaluering handler om at «noe blir vurdert opp mot mer eller mindre definerte og omforente kriterier eller kanskje bare uuttalte forventninger i mer uformelle sammenhenger» (s. 17). De skriver videre at det viktigste ikke er en presis definisjon av hva evaluering er, men at den enkelte som evaluerer gjør rede for hva den legger i det, og årsaken til valg som tas i evalueringsprosessen (Halvorsen og Madsen, 2013, s. 17). Evalueringer kan ha en summativ eller formativ funksjon, hvor sistnevnte handler om å gi tilbakemeldinger som kan være konstruktive for de involverte aktørene, og slik føre til en bedre innretning av tiltaket enn på evalueringstidspunktet (Halvorsen og Madsen, 2013, s. 17). Prosessevalueringer er gjerne formative, og da er det et mål å undersøke og evaluere hvordan arbeidet med tiltaket foregår. En analyse av en prosess vil handle om å beskrive virkningene av et tiltak, samt å avdekke hva som eventuelt kan stå i veien for å oppnå det ønskede målet. Dette kan handle både om å se hvorvidt de prosessene som er ønskelige og uttalte er iverksatt, samt om det finnes ikke-intenderte og ikke-ønskede prosesser som pågår som følge av tiltaket (Baklien, 2000, s. 53). I denne studien tas det sikte på å evaluere om tiltaket gjennomføres i tråd med intensjonen om likebehandling, om det gjøres unntak fra regelverket som kan ha betydning for tolkning av effekter, og hva som avgjør om det eventuelt brukes skjønn blant kontaktlærerne. Funksjonen til evalueringen er dermed formativ, ved at den tar sikte på å samle inn data om praksis som kan være nyttig for de som fatter politiske beslutninger.

Fraværsgrensen har blitt satt inn i lovverket gjennom opplæringsloven, og denne studien er i så måte en evaluering av lovverk. Justisdepartementet og Senter for statlig økonomistyring har lagd en egen veileder for evaluering av lovverk, hvor det spesifiseres at slik evaluering skal vurdere lovverkets hensiktsmessighet og beskrive hvordan det faktisk fungerer (Justis- og politidepartementet, 2009, s. 4). Videre står det at slik evaluering skal gjennomføres av en person med avstand til dette lovverket, og at det skal tas i bruk fakta om hva som er ønsket og uønsket som standard for evalueringen (s. 4.). Som en lektorstudent som tidligere har arbeidet som lærer etter at fraværsgrensa trådte i kraft kan det stilles spørsmålsteget ved hvor god avstand jeg har til lovverket, men jeg har vært bevisst dette i arbeidsprosessen.

Winter og Nielsen (2008) legger også vekt på å bruke demokratisk effektivitet som målestokk for evaluering av offentlig politikk - det vil si hvorvidt implementeringen gjøres i tråd med politiske mål fra for eksempel en minister eller beslutningstakere på kommunalt eller fylkeskommunalt plan (s. 19). Som nevnt er målsetningene fra politisk hold å få ned ugyldig fravær i videregående skole og sikre likebehandling i forhold til fraværsreglementet.

3.2. Virkemidler for styring

Virkemidler er et begrep som brukes om tiltak staten setter inn for å oppnå en gitt effekt, og staten kan ta i bruk en rekke virkemidler for å få borgerne til å endre oppførsel. Torgersen (1996) deler disse inn i henholdsvis pedagogiske, normative, fysiske og økonomiske virkemidler (s. 14).

Normative virkemidler er hyppig brukt innen styring, og de bruker regler og påbud for å styre borgernes handlinger i ønskede retninger, og det kreves at borgerne følger reglene (Torgersen, 1996, s. 14). Disse reglene følges av spesifikke konsekvenser eller straffereaksjoner som borgerne utsettes for hvis de ikke etterlever regelverket. Det er viktig at det gis informasjon om hvordan regelverket fungerer og hvilken straff som følger av brudd på regelverket (Torgersen, 1996, s. 14). Dette er essensielt hvis normative virkemidler skal fungere (Eckhoff, 1983, s. 36).

Regler er, som nevnt over, en type normative virkemidler. Innen politikken er regler helt avgjørende i arbeidet med å oppnå mål, ettersom de befaler mennesker å handle på bestemte måter. (Stone, 2012, s. 289). Oppførsel endres, både ved at det foreligger en trussel om straff, men først og fremst er tanken at de som regelen favner skal endre oppførsel selv uten at straff må utføres (Stone, 2012, s. 291). Regler må forhandles om, de må skrives, vedtas, implementeres og håndheves (Stone, 2012, s. 289). Håndheving av regler begynner med å registrere oppførselen til de som regelen skal kontrollere – i dette tilfellet registrering av fravær og dokumentasjon – og det foreligger gjerne regler som sier hvordan dette skal gjøres (Stone, 2012, s. 302). Regler er todelte – de beskriver handlinger som skal foretas, samt konteksten og situasjonen disse skal foretas i. Hvis situasjon A, så handling B (Stone, 2012, s. 291). For fraværsregelen sin del så kan man si at «hvis en elev overstiger ti prosent udokumentert fravær i et fag, så mister eleven karakteren i dette faget». Regler er veldig avhengige av en spesifisert kontekst fordi dette er avgjørende for hvorvidt handlingen staten foretar oppleves som riktig og rettferdig (Stone, 2012, s. 291). Det vil for eksempel kunne oppleves urettferdig hvis en elev med dokumentasjon på kronisk sykdom mister karakteren

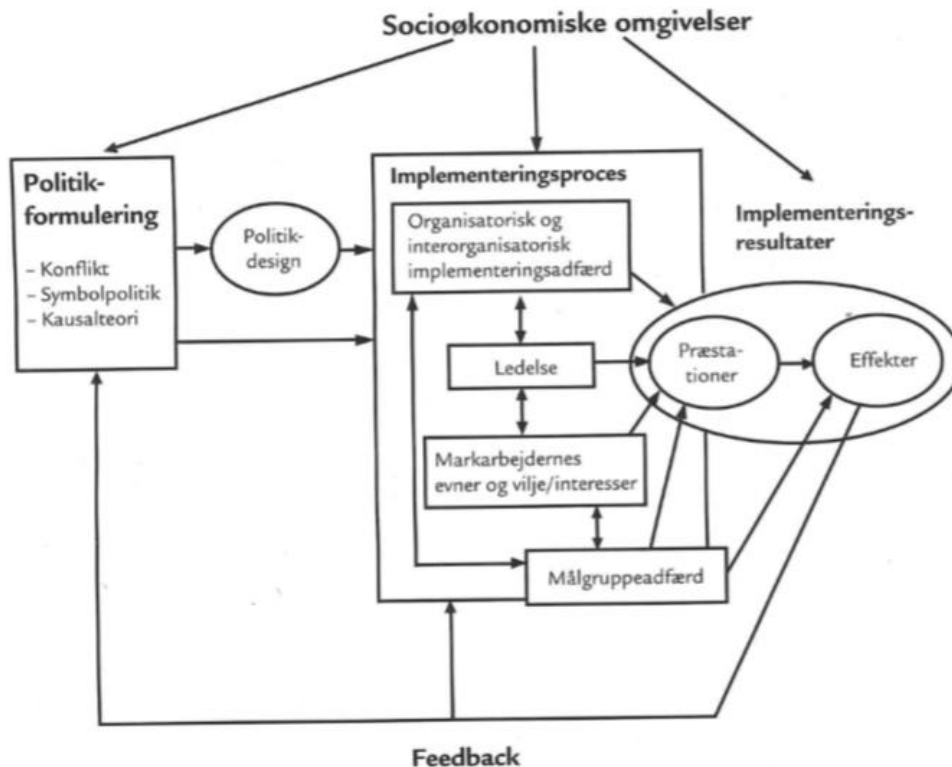
ved fravær, mens mange vil anse tap av karakter hos en elev som ikke har tilsvarende dokumentasjon mer legitimt. Mer om betydningen av legitimitet lengre ned.

De som lager regler håper gjerne at disse skal oppleves svart/hvitt, men alle regler er fulle av gråsoner, og er avhengige av hvordan de som skal etterleve den tolker regelen i seg selv og den konkrete situasjonen (Stone, 2012, s. 292). Tvetydighet kan imidlertid være både et gode og et problem ved en regel (Stone, 2012, s. 293). En regel bør være presis nok til å oppnå sitt mål, hindre manipulasjon av regelen, og sikre lik behandling av like tilfeller (Stone, 2012, s. 293). Hva likhet er kan imidlertid være tvetydig i seg selv, og må også tolkes. Presise regler skal også beskytte befolkningen fra å bli offer for personlige preferanser eller fordommer hos offentlige ansatte som skal håndheve regelverket (Stone, 2012, s. 294). Skjønnsutøvelse – muligheten for å gjøre profesjonelle vurderinger - kan gi rom for slike personlige preferanser (Stone, 2012, s. 294). Videre kan en presis regel gi forutsigbarhet, gjennom at befolkningen vet akkurat hva som er tillat og ikke, og foreskriver konsekvensen ved å ikke etterleve regelverket. Regelverket vil dermed ikke kunne tolkes til den enkeltes ulempe etter at en handling er foretatt (Stone, 2012, s. 294). Samtidig kan ikke veldig presise lover ta hensyn til individuelle eller kontekstuelle nyanser, og de gjør det vanskelig å bruke kreativitet til å løse situasjoner som kanskje er nye og uventede (Stone, 2012, s. 294-295). Veldig presise regler vil dermed kunne miste sin relevans når nye situasjoner oppstår som ikke passer med den spesifikke formuleringen, og vil ikke kunne fange opp nyanser og kompleksiteten til forskjellige situasjoner (Stone, 2012, s. 295-297). Bredere kategorier og vagere formuleringer gir, på sin side, rom for fleksibilitet og skjønn, og lar håndheverne bruke sin ekspertise til å fatte den mest konstruktive avgjørelsen for å nå ønskede mål (Stone, 2012, s. 295). Vage regler gir rom for taktfull håndhevelse av regler – slikt som er vanskelig å forklare, men som intuitivt virker riktig (Stone, 2012, s. 295).

Spørsmålet om styring gjennom skjønn eller regler handler også til syvende og sist om hvem som skal ta avgjørelsene – i dette tilfellet kontaktlærerne eller politikerne (Stone, 2012, s. 297). En presis regel gir politikerne større kontroll over avgjørelsen, mens en mer åpen regel med rom for skjønn gir kontaktlærerne større rom til å ta avgjørelsen. Lipsky, (2010) skriver at rom for skjønn er viktig for å bevare velferdsstatens legitimitet fordi det gir målgruppa tro på at institusjonene kan hjelpe dem (s. 15). Balanse mellom presisjon som sikrer likebehandling og rom for skjønn for å ta hensyn kan med andre ord være komplisert å finne.

3.3. Implementeringsforskning

Forskning på implementering kan fokusere på mange deler av prosessen, og Søren Winters integrerte implementeringsmodell setter implementeringsforskningen i system (figur 3.1).

Figur 3.1. Winters integrerte implementeringsmodell (Winter og Nielsen, 2008, s. 17)

Denne studien sikter seg inn på den konkrete implementeringsatferden til kontaktlærerne – studiens bakkebyråkrater (i modellen kalt «markarbeidere») – og det er derfor interessant å legge merke til hva som påvirker denne. Bakkebyråkratenes atferd (deres prestasjoner mot klientene) er avhengig av deres egne evner, vilje og interesser, samt av ledelsen og selve målgruppens atferd. I tillegg vil designet av politikken og feedback som gis til implementeringsprosessen ha betydning for hva som leveres til klientene. Det er derfor viktig at studien fanger opp disse faktorene.

Ifølge Baklien (2000) er iverksettingen av et tiltak avhengig av betingelser knyttet til strukturene omkring aktørene, og aktørene selv (s. 63). På individnivå er de viktigste faktorene aktørens motivasjon, deres interesser, verdier og evner (Baklien, 2000, s. 65). De som tar beslutninger vil også være preget av hva de opplever de får negative og positive reaksjoner for (Baklien, 2000, s. 67). Individens holdninger blant annet til ideologien bak tiltaket har betydning for hvordan tiltaket implementeres. Hun skriver at forvaltningen ideelt sett skal være en nøytral, regelstyrt instans som skal iverksette tiltak i henhold til

bestemmelser på høyere nivå, men at individer med sterke overbevisninger kan skaffe seg handlingsrom (Baklien, 2000, s. 66). Det er hvordan en regel implementeres som avgjør om den får den effekten som forventes, og derfor er det essensielt for tolkningen av effektene at implementeringen gjøres i henhold til intensjonen (Winter og Nielsen, 2008, s. 15). Winter og Nielsen legger særlig vekt på at det er aktørene som er direkte involvert, og deres insentiver til å handle annerledes enn det politiske tiltaket spesifiserer, som er en vesentlig årsak til at implementeringen avviker fra intensjonen (2008, s. 21).

3.4. Bakkebyråkratiet

Max Weber la frem idealet om byråkratiet som et nøytralt apparat som iverksetter politikk lojalt uansett hvilket politisk parti som står bak den, og som fungerer rasjonelt og effektivt (Weber, 2000). Dette er en oppfattelse av forvaltningen som har vedvart og fremdeles eksisterer, mens det i virkeligheten vises gang på gang at lover som innføres ikke i praksis etterlevs (Winter og Nielsen, 2008, s. 11-12).

Lipsky (2010) bruker begrepet «street-level bureaucrats» om offentlig ansatte som har direkte kontakt med befolkningen gjennom sin yrkesutøvelse, og som har stor grad av autonomi og skjønnsutøvelse i utførelsen av sitt yrke (s. 3). Innenfor denne definisjonen trekker han eksempelvis frem lærere. Denne studien vil fokusere primært på kontaktlærerne, ettersom det er disse som godkjenner dokumentasjonen elevene skal levere, og dermed har mulighet til å bestemme om fraværet er henholdsvis gyldig eller ugyldig. «Bakkebyråkrater» er en vanlig oversettelse av begrepet «street-level bureaucrats», og vil herfra bli brukt gjennomgående i teksten.

Man kan, på generelt plan, anta at individuelle karakteristikk kan spille inn på arbeidet bakkebyråkraterne gjør hvis deres normer eller interesser strider mot politikken som skal implementeres, når det er stort rom for skjønn, og når det i liten grad er insentiver for å følge reglene (Winter og Nielsen, 2008, s. 140).

3.5. Skjønn

Ifølge Terum er skjønnsutøvelse viktig «i all profesjonell yrkesutøvelse» (2003, s. 108). Han mener imidlertid det kan være problematisk ettersom det kan føre til vilkårlig behandling, det kan gi lite forutsigbarhet, det gjør det vanskelig å ansvarliggjøre den enkelte, og det kan føre til at private normer i større grad påvirker hvilke avgjørelser som tas (Terum, 2003, s. 108-109).

Terum (2003) deler skjønnsbegrepet inn i henholdsvis positivt og negativt skjønn (s. 105). Positivt skjønn forstås som en fastlagt profesjonell frihet til å gjøre vurderinger for hvilke handlinger som er best egnet til å oppnå et gitt mål (Terum, 2003, s. 105). Negativt skjønn, på sin side, handler om en begrensning av handlingsrom for profesjonell vurdering – skjønn er da det som er igjen innenfor rammeverket (Terum, 2003, s. 105). Negativt skjønn er mest relevant i denne konteksten. Det negative skjønn defineres av dets begrensninger i form av regelverk: «...en offentlig ansatt utøver skjønn når alle begrensningene av hans makt stiller han fritt til å velge mellom ulike handlingsvalg eller la være å handle». (Davis, 1969, s. 4, sitert i Terum, 2003, s. 107). Rommet for skjønn innenfor begrensningene kan være utstrakt eller innsnevret. I møte med fraværgrensa er det tilsynelatende svært innsnevret rom for skjønn blant lærerne, ettersom det begrenser seg til tolkning av regelverket, og eventuelt brudd på dette. Sistnevnte går ut på å lage handlingsrom hvor det egentlig ikke eksisterer.

3.6. Profesjonalitet, profesjoner og omsorgsetikk

Bakkebyråkratene er med på å forme politikken som faktisk leveres til befolkningen gjennom deres interaksjon med disse (Lipsky, 2010, s. 13). Årsaken til dette er, som nevnt, deres autonomi, men også utstrakt skjønnsutøvelse i tjenesten de leverer til befolkningen. De er selvfølgelig bundet av regler og retningslinjer ovenfra, samt normer og praksis i sin yrkesgruppe, og disse er med på å standardisere det offentlige tjenestetilbudet (Lipsky, 2010, s. 14). Bakkebyråkrater er likevel profesjonelle yrkesutøvere, og har derfor stor frihet til å foreta vurderinger og velge handlinger basert på sin profesjonelle dømmekraft, uten særlig innblanding ovenfra (Lipsky, 2010, s. 14).

Bakkebyråkrater har, ifølge Lipsky, som interesse å utvide og vedlikeholde sin autonomi i arbeidet, mens ledelsen på sin side vil ønske å innskrenke denne (Lipsky, 2010, s. 19). Slike forsøk mener Lipsky bakkebyråkratene vil anse som illegitime og derfor motarbeide (Lipsky, 2010, s. 19). Bakkebyråkrater vil derfor forsøke å lage rom for skjønn der de kan, samt holde fast på retten til å utøve skjønn på områder hvor de tidligere har hatt denne friheten (Lipsky, 2010, s. 19). Lipsky karakteriserer forholdet mellom bakkebyråkrater og ledelse som motsetningsfylt, hvor bakkebyråkratene ønsker å hjelpe sine klienter og maksimere autonomi, mens ledelsen ønsker å begrense bakkebyråkratenes autonomi og maksimere ytelsen til organisasjonen som helhet (Lipsky, 2010, s. 25).

Baklien (2000) trekker frem at aktørers oppfatning av hvordan virkeligheten fortøner seg ofte er viktigere enn de faktiske forhold (s. 67). I hvor stor grad bakkebyråkratene arbeider for å

implementere vedtatt politikk er avhengig blant annet av deres oppfatning av dem selv (Winter og Nielsen, 2008, s. 131). Hvis de oppfatter at deres oppgave er å følge regler og ikke bruke eget skjønn vil de i større grad jobbe for ren implementering, mens de som anser seg selv som profesjonelle aktører vil bruke egen kunnskap og faglig viten som bakgrunn for valg de tar snarere enn reglementet (Winter og Nielsen, 2008, s. 131). På bakgrunn av dette kan følgende hypoteser utledes:

H₁: Kontaktlærere som opplever det som viktig å følge regler har større sannsynlighet for å følge regelverket

H₂: Kontaktlærere som opplever det som viktig med profesjonelt skjønn har større sannsynlighet for å tøyne regelverket

H₃: Kontaktlærere som mener kontaktlæreren burde ha autonomi i fraværsvurdering har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket

H₄: Kontaktlærere som mener kontaktlæreren burde ha autonomi i vurdering om elever bør få karakter har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket

Halvorsen (1993) er enig i at måten en velferdsoppgave utføres på ikke bare er avhengig av regler og organisering, men at tjenestene er preget av personen som møter klientene ansikt til ansikt (s. 325). Yrker innen velferdsstaten kjennetegnes ved at disse leverer tjenester som skal bidra til den enkeltes livssituasjon, og disse involverer gjerne en rekke skjønnsmessige avgjørelser og direkte interaksjon med befolkningen (Halvorsen, 1993, s. 327). Det er altså betydelig likhet mellom de Lipsky henviser til som bakkebyråkrater og de Halvorsen kaller velferdsyrker. I likhet med Lipsky nevner også Halvorsen ansatte innen undervisningssektoren som et eksempel på yrker i denne kategorien.

Generell profesjonell etikk oppfordrer til et helhetlig fokus på klienten, og til å behandle hver enkelt som et individ (Lipsky, 2010, s. 71). Profesjoner innenfor bakkebyråkratiet oppfordres videre til å sette klientenes behov først i sitt arbeid (Lipsky, 2010, s. 72). Dette fokuset på å skulle hjelpe klientene og sette deres behov i forsetet er ofte vanskelig å forene med å skulle kontrollere og bedømme disse for byråkratiske formål (Lipsky, 2010, s. 73). Like fullt må de i mange situasjoner bedømme troverdighet og hvorvidt klientene er berettiget forskjellige tjenester (Lipsky, 2010, s. 74). Halvorsen beskriver velferdprofesjonene som hjelpende yrker med røtter i ikke-kommersielle verdier, hvor en omsorgsmoral i noen grad er internalisert hos

yrkesutøverne (1993, s. 338). Det er ikke bare forventet at bakkebyråkrater skal bidra til en bedring av klienters liv, det er også ofte et ønske blant de som arbeider i og rekrutteres til profesjoner i bakkebyråkratiet, og disse vil derfor jobbe mot forsøk på å innskrenke denne muligheten (Lipsky, 2010, s. 105). Det kan derfor forventes at:

H₅: Kontaktlærere som anser det som viktig å vise omsorg i jobben har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket.

H₆: Kontaktlærere som anser det som viktig å hjelpe den enkelte har større sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket.

Halvorsen skriver at et yrke blir mer og mer profesjonalisert jo mer spesialisert utdanning som kreves (1993, s. 328). Ofte vil utdanningen til velferdsyrker bidra til en økt omsorgsmoral ved å få yrkesutøveren til å identifisere seg med profesjonen og klienten vedkommende skal hjelpe i sitt yrke, mens det i arbeidslivet forventes lojalitet til organisasjonen og ledelsen, hvilket kan oppleves konfliktfylt (Halvorsen, 1993, s. 339). En profesjon defineres av at utdanningsløpet for å bli en del av denne profesjonen er formelt bestemt og relativt langvarig, denne utdannelsen tas spesifikt med sikte på denne profesjonen, og når det eksisterer sosiale normer som sier at dette yrket skal utføres av mennesker med denne utdannelsen (Halvorsen, 1993, s. 328). Det er viktig å påpeke at det tradisjonelt ikke har vært et krav om en spesiell utdanning for å jobbe som lærer på samme måten som for eksempelvis leger, så noen lærere har en utdanning rettet spesifikt mot å bli lærer, mens andre ikke har tilsvarende. Halvorsen trekker også frem egen yrkesetikk som det siste steget i en profesjonaliseringsprosess av en yrkesgruppe (Halvorsen, 1993, s. 328-329). For lærere ble det opprettet et eget etisk råd i 2015, som skal sikre at lærerprofesjonens praksis er i samsvar med deres yrkesetiske plattform (Utdanningsforbundet, 2016). Denne plattformen legger vekt på blant annet «profesjonell integritet», hvor det blant annet spesifiseres at «samfunnet skal ha tillit til at vi bruker vår autonomi på en etisk forsvarlig måte» (Berg, 2014, s. 136).

Terum skriver at offentlig ansatte som tilhører en profesjon i større grad bruker private normer og verdier i sin beslutningstaking (Terum, 2003, s. 136). På bakgrunn av dette kan man anta at kontaktlærere som har gått en profesjonsrettet utdanning som lærere i større grad er tilbøyelige til å bruke verdier og normer i sin behandling av elevenes fravær. Etterutdanning gjør bakkebyråkrater mindre regelorienterte, til dels fordi dette støtter opp om profesjonens etikk, og fordi det gjør dem mindre formelle og opptatte av tvang (Winter og

Nielsen, 2008, s. 161). Dette støtter opp om at utdanning spesifikt mot lærergjengen gir mindre regelorienterte bakkebyråkrater. Mer utdanning har imidlertid effekt på evne til å etterleve regelverk de er pålagt, men dette oppheves hvis bakkebyråkratene er profesjoner og disse opplever konflikt mellom profesjonelle normer og politikken bak tiltaket som skal implementeres (Winter og Nielsen, 2008, s. 162). Det kan dermed antas at:

H₇: Kontaktlærere som har en profesjonsrettet utdanning har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket.

3.7.Ledelsens og målgruppas betydning

I utgangspunktet kan det tenkes at signaler om prioriteringer fra ledelsens side gir tilsvarende endring i prioriteringer hos bakkebyråkratene (Winter og Nielsen, 2008, s. 157). Dette kan også knyttes til hva bakkebyråkrater opplever at de får negative og positive reaksjoner på. Bakkebyråkraters arbeid er imidlertid som sagt ikke bare avhengig av deres egne interesser og evner, men skapes snarere i samspill med ledelse og målgruppe (Winter og Nielsen, 2008, s. 111). Effekten av ledelsen er avhengig av bakkebyråkratene som skal ledes. Det hjelper lite om ledelsen legger vekt på å følge regelverket hvis bakkebyråkratene selv opplever egen faglig kunnskap som høy (Winter og Nielsen, 2008, s. 157). I tilfeller hvor bakkebyråkratene føler egen kompetanse er lav har ledelsen større innvirkning på deres atferd, ved at de stoler på ledelsens anbefalinger, mens de med høy kompetanse i større grad stiller spørsmålstegn til ledelsens prioriteringer (Winter og Nielsen, 2008, s. 157). På bakgrunn av dette kan følgende hypoteser utledes:

H₈: Kontaktlærere som arbeider på en skole hvor rektor vektlegger at regelverket følges har større sannsynlighet for å følge regelverket

H₉: Kontaktlærere som arbeider på en skole hvor rektor vektlegger gjennomføringsstatistikken har økt sannsynlighet for å bryte regelverket

H₁₀: Kontaktlærere som oppfatter egen kompetanse som høy har større sannsynlighet for å bryte regelverket

H₁₁: Kontaktlærere som oppfatter ledelsens kompetanse som høy har høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket.

Samspillet mellom bakkebyråkratene og målgruppen har betydning for handlingene til bakkebyråkratene.

Winter og Nielsen (2008) skriver om ulike stiler bakkebyråkrater kan ha i sitt arbeid i møte med klientene (s. 123). Stil preget av høy formalisme kjennetegnes av at de vektlegger å følge reglene tett og er opptatte av å gjøre det reglene sier. Tvangsorientert stil preges av lav tillit og ønske av å styre klientene (Winter og Nielsen, 2008, s. 195). På bakgrunn av dette kan det antas at lærere som har høy tillit til målgruppa i mindre grad ønsker et regelverk preget av kontroll og sanksjoner, og at kontaktlærere som har høy tillit til målgruppa i større grad unngår sanksjoner og derfor kan være villige til å bryte regelverket for å hjelpe disse. På bakgrunn av dette utledes hypotesen:

H₁₂: Kontaktlærere som mener elevene er til å stole på har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket.

3.10.Omgivelser

De som skal håndheve en regel kan ha incentiver til å manipulere eller ignorere regelverket (Stone, 2012, s. 304). Som tidligere nevnt har det betydning for bakkebyråkraters atferd hva de opplever at de får henholdsvis positive og negative reaksjoner på. Formelle regler håndheves gjerne delvis gjennom uformelle tommelfingerregler – de ansatte utarbeider gjerne en egen forståelse for alvorlighetsgraden av et regelbrudd, og deler ut en straff som er i henhold til deres egen rettferdighetssans (Stone, 2012, s. 306). Håndhevernes rettferdighetssans er et resultat av vaner, normer blant deres likemenn, moralske overbevisninger, og eksisterende praksis (Stone, 2012, s. 306). Håndhevelsen utføres i henhold til en kombinasjon av personlige verdier, sosiale normer og de formelle kriteriene. På bakgrunn av dette kan det anses som betydningsfullt hvordan praksisen rundt kontaktlærerne er når det gjelder å følge regelverket. Denne hypotesen er utarbeidet på bakgrunn av denne teorien:

H₁₇: Kontaktlærere som opplever at de andre lærerne på skolen ikke følger regelverket har større sannsynlighet for å bryte regelverket.

3.9.Legitimitet

Offentlige organisasjoners legitimitet er til en viss grad basert på en forpliktelse om rettferdighet og likebehandling (Lipsky, 2010, s. 22). Samtidig blir bakkebyråkratene, i sin kontakt med klientene, kontinuerlig konfrontert med at likebehandling ikke alltid er rettferdig, ettersom individer er mer komplekse enn de byråkratiske kategoriene de gjerne plasseres i (Lipsky, 2010, s. 22-23). Denne opplevelsen av rettferdighet kan spille inn, og

bakkebyråkraters prioriteringer vil også påvirkes av deres personlige standarder for hvem som fortjener hjelp (Lipsky, 2010, s. 23).

Regler fungerer best når de har legitimitet, fordi det er en opplevelse av legitimitet som knytter den som skal følge regelverket til de som lager regelverket. Regler får med andre ord sin makt gjennom at de oppfattes som legitime at de som favnes av den, og legitimitet etableres gjennom at disse opplever regelen som rettferdig og god (Stone, 2012, s. 291). Det er legitimitet som får befolkningen til å følge sine ledere, og i dette tilfellet som får kontaktlærerne til å følge politiske vedtak (Stone, 2012, s. 291). Denne teorien underbygger følgende hypoteser:

H₁₃: Kontaktlærere som opplever fraværsgrensa som urettferdig har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket.

H₁₄: Kontaktlærere som opplever fraværsgrensa som god for elevene har mindre sannsynlighet for å ikke følge regelverket.

H₁₅: Kontaktlærere som opplever fraværsgrensa som uegnet har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket.

Hvis politikken og metodene som innføres ikke er i tråd med den enkeltes overbevisning vil bakkebyråkraten ikke identifisere seg med oppgavene og kan reagere med å atferd som avviker fra regelverket (Winter og Nielsen, 2008, s. 139-140). Dette kan knyttes til teori om at bakkebyråkrater ønsker å realisere individuelle policypreferanser, som sier at holdningene de har til ideologien bak tiltaket, holdninger til metodikk og til målgruppen har betydning for hvordan de arbeider (Winter og Nielsen, 2008, s. 130-131). Holdninger til ideologi kan knyttes til politisk tilhørighet, og derfor utledes denne hypotesen:

H₁₆: Kontaktlærere som stemte på et parti som ikke var i regjering ved innføringen av fraværsgrensa har større sannsynlighet for å bryte regelverket.

3.11.Kontrollvariabler

I sin empiriske studie av kjønn og etterlevelse av organisatoriske regler, finner Portillo og DeHart-Davis (2009) at kvinner i større grad etterlever slike regelverk enn menn – dette på grunn av at de opplever mindre makt (s. 343). På den andre side finner Stensöta (2010) at kvinner i større grad er preget av en omsorgsetikk, og at en slik etikk medfører motstand mot å sanksjonere klienter (s. 300). Dermed kan det antas at kvinner innenfor velferdsyrker, hvor

arbeidet er klientorientert, i mindre grad enn menn etterlever regelverk med sanksjonering. Kjønn er derfor inkludert som en kontrollvariabel i spørreskjemaet, og denne hypotesen testes:

H₁₈: Kvinnelige kontaktlærere har økt sannsynlighet for å ikke følge regelverket for fraværsgrensa enn mannlige kontaktlærere.

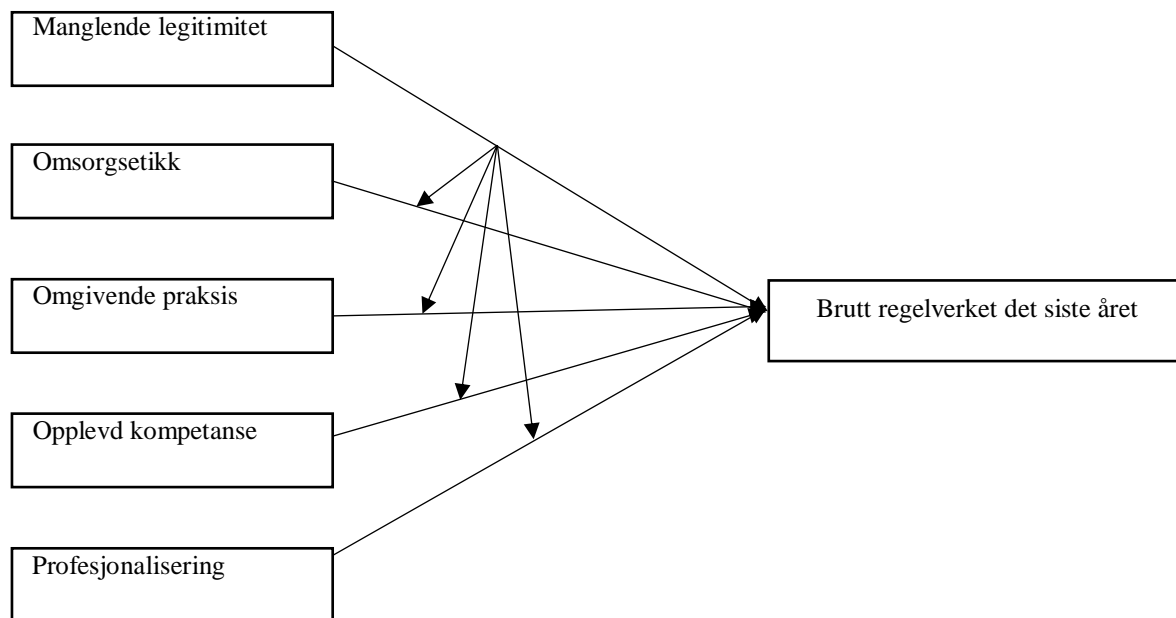
Portillo og DeHart-Davis finner også at alder har en positiv korrelasjon med etterlevelse av regler i organisasjonen (Portillo og DeHart-Davis, 2009, s. 343). Det vil si at eldre mennesker i større grad følger reglene enn yngre mennesker. Oberfield (2009) har foretatt en studie av etterlevelse av regel og bruk av skjønn hos bakkebyråkrater, og fant at jo lenger arbeidserfaring bakkebyråkratene fikk, jo mer tilbøyelige var de til å bruke skjønn i tilfeller hvor en person fortjente det, og så i større grad gråsoner i arbeidet (s. 746-747). Personer som i utgangspunktet var opptatte av å følge regler forble imidlertid regelbundet selv med lengre erfaring, så han så tvil om hvorvidt erfaring har noe betydning (Oberfield, 2009, s. 752). Gjennom en empirisk studie finner imidlertid Assidi og Lundin (2018) at nyansatte byråkrater i større grad lar seg styre av regler, mens mer erfarne byråkrater i større grad tenderer mot å tøyne regelverket (s. 166). Dette støttes av Overland og Nordahl (2013), som skriver at nyansatte lærere er opptatte av å følge regler og innretter sine handlinger deretter, men etter hvert som lærere blir mer erfarne vil de innarbeide en intuitiv måte å handle på, hvor det kan bli utfordrende å endre praksis i overenstemmelse med nye regelverk og de kan oppfatte det som en nedvurdering av dem selv som lærere (s. 154-155). Denne teorien underbygger disse hypotesene:

H₁₉: Unge kontaktlærere har økt sannsynlighet for å ikke følge regelverket

H₂₀: Kontaktlærere med lang erfaring har økt sannsynlighet for å ikke følge regelverket for fraværsgrensa

Ettersom litteraturen spriker med hensyn til alder kan det tenkes at de yngste som har lite erfaring i større grad følger regelverket, mens de som har opparbeidet erfaring men fremdeles er unge kan tenkes å bryte regelverket i større grad enn de eldste kontaktlærerne. Det er med andre ord mulighet for en kurvelineær sammenheng mellom alder og sannsynlighet for å bryte regelverket, og det er også mulig samspill mellom alder og arbeidserfaring.

På bakgrunn av hypotesene kan følgende modell settes opp

Figur 3.2. Årsaksmodell

Ettersom teorien fremhever at negative holdninger til tiltaket har betydning for hvorvidt individuelle faktorer kan spille inn (Winter og Nielsen, 2008, s. 140), har opplevelse av legitimitet blitt satt inn i modellen både som årsaksvariabel og som variabel med betingende effekt på de andre årsaksvariablene. Det kan altså forventes samspill mellom legitimitet og de andre individvariablene.

4. Metode

4.1. Design

Designet for denne studien er en tverrsnittstudie med kvantitative data samlet inn ved hjelp av et webbasert spørreskjema som ble sendt ut til rektorer og kontaktlærere i Trøndelag fylke. Tverrsnittstudier går ut på å gjøre en eneste observasjon av individene og registrere egenskaper ved disse som kan brukes til å se på korrelasjoner (Skog, 2015, s. 71). Dette kan studeres enten ved hjelp av tabellanalyser eller regresjon (Skog, 2015, s. 73). Svakheten til tverrsnittstudier er knyttet til begrenset sammenliknbarhet og kausalitetsutfordringer (Skog, 2015, s. 73-74). Det er med andre ord vanskelig å si hva som kommer forut for noe annet hvis det eneste man kan observere er at to egenskaper opptrer samtidig, og det vil alltid være noen variabler som overses og som kan føre til spuriøse sammenhenger (Skog, 2015, s. 74). Ettersom den avhengige variabelen måler handlinger gjort det siste året kan det antas at holdninger og egenskaper kommer forut for disse handlingene.

Mens kvalitative metoder er godt egnet til å forstå et fenomen er kvantitative metoder godt egnet til å forklare og gi en oversikt (Tjora, 2012, s. 22). I min kvalitative bacheloroppgave (Aasheim, 2017) kom det fram aspekter ved kontaktlærernes arbeid med fraværgrensa som ga innsikt i at det ble gjort unntak, på hvilken måte det kunne gjøres unntak, og én kontaktlærers forklaring på hvorfor. På bakgrunn av denne forståelsen kan bruken av kvantitative metode gi en forklaring på hvilke aspekter som gjør at kontaktlærere på et mer generelt plan gjør unntak, samt en oversikt av utbredelsen.

4.2. Populasjon og utvalg

Populasjonen for denne studien er henholdsvis kontaktlærere og rektorer i Trøndelag, og ettersom antall respondenter ved et web-basert spørreskjema har liten betydning for arbeidet med datainnsamlingen ble det besluttet å ikke gjøre noe utvalg, men snarere å sende til alle kontaktlærere. Det er 32 videregående skoler som styres av Trøndelag fylkeskommune. I tillegg finnes det en rekke private skoler som ikke har blitt tatt med i denne studien. Disse omfattes av fraværgrensa gjennom privatskoleloven, men ble ikke tatt med i studien på grunn av usikkerhet knyttet til pedagogisk praksis, hvilket gjorde det vanskelig å passe disse inn i enkelte variabler i spørreskjemaet. Jacobsen (2015) skriver at for populasjoner som ikke er større enn 500 er det en fordel å prøve å kontakte alle, ettersom vanskeligheter knyttet til utvalg da ikke er et problem (s. 302). Tall fra fylkeskommunen viste senere at det totale

antallet kontaktlærere er 1339, men ettersom det skulle brukes et webbasert spørreskjema kunne det likevel vært overkommelig.

4.3. Web-basert spørreskjema og svarprosent

Det er både fordeler og ulemper knyttet til bruk av web-baserte spørreskjema i datainnsamling. Metoden medfører ingen interaksjon med respondentene, og minimerer derfor intervju-effekter, i tillegg til at respondentene opplever at anonymiteten deres er høy, hvilket kan gjøre det enklere å svare ærlig på spørsmål om temaer som subjektiv opplevelse av egen kompetanse, samt praksis som ikke går helt etter boka (Jacobsen, 2015, s. 277-281). På den andre siden medfører en slik metode ofte lav svarprosent og begrenset representativitet. Mange avventer med å svare på e-post sammenliknet med andre datainnsamlingsmetoder, så det vil ofte være nødvendig med utstrakt purring for å få svar, og ofte er mennesker motvillige til å åpne og svare på e-post fra folk de ikke kjenner (Jacobsen, 2015, s. 277-281). Av egen erfaring i læreryrket vet jeg også at lærere og rektorer får veldig mye e-post, og kanskje nedprioriterer e-post fra en privatperson de ikke kjenner. På bakgrunn av dette tok jeg kontakt med utdanningsdirektøren i Trøndelag fylke for å høre om det kunne være mulig for dem å distribuere spørreskjemaet på mine vegne, men det hadde de dessverre ikke kapasitet til. Jacobsen anser en svarprosent på 50 prosent som tilfredsstillende, 60 prosent som god, og 70 prosent som svært god (Jacobsen, 2015, s. 310). Svarprosenten beregnes ut fra antallet i den populasjonen en ønsker å nå hvis det ikke gjøres et utvalg, og antallet som har svart på undersøkelsen (Ringdal, 2007, s. 198). Jeg fikk tilsendt en oversikt fra fylkeskommunen over antall kontaktlærere som er ansatt i fylket, samt aldersfordeling, kjønnsfordeling og hvilke linjer disse jobber på. Dette dokumentet er ikke gjengitt i oppgaven, men er brukt i utregning av svarprosent og skjevhet i datamaterialet. Det totale antallet respondenter på kontaktlærernes spørreskjema er 138, mens tall fra fylkeskommunen viser at det er 1339 kontaktlærere ansatt i Trøndelag fylke. Ettersom det ble gjort et forsøk på å nå alle disse kan svarprosenten sies å være $138/1339 = 10,3$, eller cirka 10 prosent. Lav svarprosent kan gå ut over representativiteten spesielt i tilfeller hvor noen grupper i utvalget er mer komfortable enn andre med å bruke internett, ofte knyttet til alder, og det kan derfor tenkes at yngre kontaktlærere i større grad enn eldre vil være komfortabel med et web-basert spørreskjema (Jacobsen, 2015, s. 277-281). Jacobsen (2015) skriver at det er mulig å begrense problemer med lav svarprosent og representativitet hvis populasjonen består av ressurssterke respondenter med en interesse for temaet spørreskjemaet tar opp (s. 277-281). Fraværsgrensa har vært omdiskutert, og ettersom den er en del av kontaktlærernes hverdag kan det antas at

det i hvert fall er en viss interesse for temaet blant respondentene. Videre bruker lærere digitale plattformer i det daglige, hvilket kan gjøre terskelen lavere for eldre respondenter. En annen måte å øke svarprosenten på kan være ved å bare ha med spørsmål som respondentene opplever som relevante, og unngå at respondentene må legge ned mye arbeid i å svare på spørreskjemaet (Jacobsen, 2015, s. 310). Det ble gjort en innsats i å luke ut unødvendige spørsmål og holde spørsmålene korte og konsise, men samtidig inneholdt det caser som krevde noe lesing samt refleksjon, og ettersom det var ønskelig å måle de fleste aspektene som kunne tenke seg å påvirke sannsynligheten for å tøyne regelverket kan det tenkes at noen opplevde det arbeidskrevende, og dermed unnlot å fullføre av den grunn. Jacobsen (2015) skriver at et spørreskjema bør starte med ufarlige spørsmål, og deretter bygge opp til spørsmål som i større grad krever refleksjon, for å oppmuntre respondenter til å svare (s. 269-276). Samtidig skriver han at et stort antall kjedelige spørsmål i starten som ikke er relatert til temaet for undersøkelsen kan gjøre det utydelig hva hensikten med å svare er, og det kan føre til at noen respondenter ikke fullfører. På bakgrunn av dette ble det i kontaktlærernes spørreskjema lagt til noen enkle spørsmål om hvorvidt respondenten har kontaktlæreransvar, hvilket årskull vedkommende har kontaktlæreransvar for, og liknende. Det ble også lagt til noen enkle spørsmål til slutt i spørreskjemaet, slik som alder, kjønn, og hvilken skole de jobber på.

Representasjonsfeil kan oppstå hvis det ikke oppnås kontakt med deler av den definerte populasjonen (Ringdal, 2007, s. 197). Ettersom en liste over e-postadresser til kontaktlærerne ikke var mulig å få tak i, besluttet jeg å sende e-post til skolene for å samle inn e-postadressene selv. Dette viste seg å medføre noen vanskeligheter, ettersom mange av skolene ikke responderte på denne etter flere forsøk. For å prøve å likevel få distribuert skjemaene ble det også sendt en e-post til skolene som kunne distribueres til kontaktlærerne med skolen som mellomledd. Denne metoden gjør det imidlertid vanskeligere å purre på de som ikke har svart. Noen skoler ga tilbakemelding om at de ikke hadde mulighet for å delta, og derfor ikke sendte ut til de ansatte, mens andre sendte ut til noen grupper av kontaktlærere, eksempelvis kontaktlærere på studiespesialiserende. Dette kan ha medført en skjevhet datamaterialet, og bidro til å senke svarprosenten. Select Survey ble brukt til å samle inn data, og datainnsamlingen pågikk fra ca. 6.september og ble avsluttet 30.oktober 2018 (mer om distribusjon via Select Survey i appendiks 1).

4.4.Kontroll for skjevhet i utvalg

På grunn av problemer med å få kontaktet hele utvalget og lav svarprosent kan det være nyttig å kontrollere om det er skjevhet i utvalget, ettersom dette kan ha konsekvenser for representativiteten, spesielt hvis frafallet ikke er tilfeldig (Skog, 2015, s. 100). Dette kan gjøres ved å sammenlikne fordelingen blant respondentene med forventet fordeling på en rekke variabler. Alder, kjønn og fordeling på henholdsvis yrkesfag og studiespesialiserende fag kan blant annet være relevante å sjekke, og χ^2 -testen kan brukes til å undersøke om fordelingen på disse variablene stemmer overens med forventet fordeling (Skog, 2015, s. 193). Ved å bruke tallene tilsendt fra fylkeskommunen og regne ut forventet fordeling av kvinner og menn sammenliknet med observert fordeling i datasettet er det tydelig at det ikke er en signifikant forskjellig kjønnsfordeling sammenliknet med populasjonen (se tabell 9.1 i appendiks 2). Når det gjelder fordelingen på linjer viser imidlertid utregningen at det er en signifikant forskjell, og tabell 9.2 (i appendiks 2) over forventede og observerte frekvenser viser at kontaktlærere på studiespesialiserende er overrepresentert, mens kontaktlærere fra andre linjer er underrepresentert. Fra utregningen er det mulig å se at aldersfordelingen i datasettet akkurat er signifikant forskjellig fra populasjonen, hvis et 5 prosent signifikansnivå legges til grunn. Forskjellene i forventede og observerte frekvenser i tabell 9.3 (i appendiks 2) viser at yngre kontaktlærere er noe overrepresenterte, mens de eldste er noe underrepresenterte. Det kan skyldes at yngre kontaktlærere er mer komfortable med webbaserte spørreskjema, slik Jacobsen antyder (2015, s.277-281). Ettersom alder- og kjønnsfordelingen avviker lite fra populasjonen, og hvor vedkommende er kontaktlærer ikke antas å ha innvirkning på verdi på andre uavhengige variabler, gjøres det ingen forsøk på å jevne ut forskjeller i form av vektning eller liknende.

Hvorvidt utvalget er representativt på andre variabler i datasettet er vanskeligere å kontrollere, så hvorvidt respondenter som har gjort unntak i større grad svarer fordi de ønsker å få frem hvorfor eller i mindre grad svarer fordi de ikke ønsker å avsløre dette er vanskelig å fange opp ettersom det ikke finnes noe register på forekomsten.

4.5.Utforming av spørreskjema

Det ble generert to spørreskjema – ett for kontaktlærere og ett for rektorer. Dette fordi noen av spørsmålene rettet mot kontaktlærerne ikke ville være relevante for rektorene og visa versa.

Den første siden i spørreskjemaet inneholdt informasjon om studien (se appendiks 3), og det ble spesifisert at de samtykket til deltakelse ved å trykke «ferdig» på slutten av spørreskjemaet. Derfor blir bare data fra de som har fullført brukt i datasettet.

For å luke ut uklårheter og sikre kvaliteten i spørreskjemaet ble det testet ut på en gruppe masterstudenter før det ble distribuert. Dette anbefales av Jacobsen (2015) ettersom den som lager spørreskjemaet kan bli blind for vanskeligheter respondentene kan støte på (s. 269-276). Det ble også variert i type spørsmål underveis for å unngå en tendens til at respondentene svarer på automatikk, hvilket spesielt kan være et problem hvis det benyttes mange spørsmål på likert-skalaen etter hverandre med samme svaralternativ (Jacobsen, 2015, s. 269-276). Det ble imidlertid ikke variert hvilken retning disse hadde, ettersom det ikke var veldig mange i gangen.

4.6. Begrepsvaliditet

Høy begrepsvaliditet betyr at variablene måler det man faktisk ønsker å måle – altså om operasjonaliseringen er tilfredsstillende (Skog, 2015, s. 89-90). Ettersom det ikke eksisterer noe mål på hvor mye skjønn lærere bruker i arbeidet med fraværsgrensa vil det ikke være mulig å sammenlikne dataene med en sann verdi eller en antatt sann verdi for å få en indikasjon på validitetsfeil, og den eneste måten å se etter slike validitetsfeil er å teste om korrelasjon med andre variabler som man antar burde være tilstede faktisk eksisterer (Skog, 2015, s. 95). Usystematiske målefeil kan for eksempel skyldes at respondenten ikke har opplevd det det spørres om i det konkrete tidsrommet som er spesifisert, i dette tilfellet det siste året, eller motsatt at respondenten av en eller annen grunn har opplevd flere situasjoner enn vanlig (Skog, 2015, s. 91). Ettersom det spørres om handlinger begått innenfor et spesifikt tidsrom kan det være tilfeldig om noen har opplevd mange situasjoner hvor de har følt behov for å gjøre unntak eller uvanlig få. Systematiske målefeil, derimot, skyldes misforståelse av spørsmålet, at vedkommende ikke husker riktig, eller har et bevisst ønske om å fremstille seg selv annerledes (Skog, 2015, s. 91). I motsetning til usystematiske feil vil disse ofte være korrelert med andre variabler. Ettersom spørreskjemaet til lærerne spør direkte om regelbrudd kan det være en fare for underrapportering hvis kontaktlærerne føler ubehag ved å uttrykke dette og har et ønske om å fremstille seg selv annerledes. Det er også noen aspekter som er operasjonalisert på en måte som kan gi validitetsproblemer. Dette vil bli behandlet ytterligere i diskusjonen.

4.7. Statistisk signifikans

Det er vanlig å operere med et sikkerhetsnivå på mellom 90 og 99 prosent i studier innen samfunnsvitenskap (Jacobsen, 2015, s. 299). Denne studien tar utgangspunkt i en signifikans på 5 prosent, hvor det er 95 prosent sikkert at sammenhengene ikke skyldes tilfeldigheter. Feilmarginen blir mindre jo større utvalget i en undersøkelse er, og et utvalg på mindre enn 100 respondenter vil gjøre det vanskelig å foreta en analyse uten høye feilmarginer (Jacobsen, 2015, s. 301). Antallet respondenter i denne undersøkelsen er 138, hvilket er over 100, og betyr at det skal være mulig å foreta en fornuftig analyse, selv om det kan bli vanskelig å få signifikante funn på et høyt sikkerhetsnivå. Ideelt sett skulle antall enheter vært større for å være sikre på at reelle sammenhenger blir signifikante i datamaterialet, så i en analyse med begrenset utvalg er det større fare for å begå type 2 feil, hvor det avvises reelle sammenhenger (Skog, 2015, s. 228).

Noen av de uavhengige variablene i studien har liten variasjon, hvor noen variabler på ordinalnivå har fem kategorier, men respondentene er fordelt på kun to eller tre av disse kategoriene. Liten variasjon i materialet gir høyere standardfeil og det blir derfor vanskeligere å få signifikante sammenhenger (Skog, 2015, s. 229). Dette må tas med i betraktningen når datamaterialet analyseres, og diskuteres i omkodingen av variablene.

En analyse av missing-verdiene i datasettet viste at 18 enheter hadde missing på 1 av de mest sentrale variablene, hvilket totalt fører til at disse respondentene faller ut av analysen. Etersom det er snakk om svært få missing per variabel ble det besluttet å gi disse gjennomsnittsverdien på de kontinuerlige variablene og midtverdien på kategorivariablene, ettersom det er rimelig å anta at respondentene har hoppet over enkelte spørsmål fordi de ikke har hatt en mening om det det spørres om, eller fordi de ikke vet hva de skal svare. På de nominale variablene ble det lagd en egen missing-kategori. Dette påvirker i noen grad fordelingen på variablene, men ettersom det var snakk om så få respondenter på hver variabel ble det ansett som viktigere å ikke miste respondentene.

4.8. Operasjonalisering

Jeg ønsker å undersøke hvilke faktorer som spiller inn på at noen kontaktlærere gjør unntak fra fraværgrensa, og den avhengige variabelen måler derfor bruk av skjønn i arbeidet med fraværgrensa. Operasjonaliseringen av denne forklares først, og deretter de uavhengige variablene. Deskriptiv statistikk over disse er i tabell 9.4. i appendiks 4.

Skjønn

Som Jacobsen (2015) skriver kan ikke abstrakte begreper som «skjønn» nødvendigvis måles direkte, men bør heller måles ved hjelp av mer konkrete indikatorer (s. 253). Skjønn defineres av Terum som handlingsrom som er igjen innenfor regelverket (Terum, 2003, s. 105). For kontaktlæreres del er det lite skjønn innenfor regelverket av fraværs grensa, ettersom dette er bevisst tatt bort for å sikre lik behandling. Regelverket til fraværs grensa innebærer at de skal føre fravær (i likhet med øvrige lærere) og godkjenne elevenes dokumentasjon. I min bacheloroppgave (Aasheim, 2017), hvor jeg intervjuet kontaktlærere, ga en lærer uttrykk for at hun tidvis førte fravær som gyldig, selv om dette ikke strengt tatt var i henhold til regelverket, og at hun godtok dokumentasjon hun mente egentlig ikke dokumenterte sykdom. På bakgrunn av dette er det tatt med to spørsmål i spørreskjemaet til kontaktlærerne som måler hvor ofte kontaktlærerne har henholdsvis unnlatt å føre fravær og hvor ofte de har ført udokumentert fravær som dokumentert. Dette er variabler på ordinalnivå, med kategoriene «aldri», «1-3 ganger», «4-6 ganger», «7-10 ganger» og «mer enn 10 ganger». Ettersom studien ser på hvorvidt lærere bruker skjønn, og hva som karakteriserer lærere som gjør dette, ble variablene som måler unntak fra fraværs grensa kodet om slik at disse ble dikotome og måler hvorvidt respondenten har unnlatt å føre fravær eller ikke, og hvorvidt respondenten har ført udokumentert fravær som dokumentert. Disse ble deretter slått sammen, slik at de som har gjort unntak på en eller begge variablene fikk verdien 1, og de som ikke har gjort unntak på noen av aspektene fikk verdien 0. Dette ble også gjort for å unngå kategorier med svært få respondenter, ettersom det kan by på vanskeligheter i forbindelse med statistiske analyser (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 54). Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at slik omkodning gir et informasjonstap, og fører til at det ikke skilles mellom de som har gjort unntak én gang, og de som har gjort det mer enn 10 ganger det siste året. Ettersom folk ikke husker langt tilbake i tid ble det besluttet å spørre hvor ofte de har gjort slike unntak i løpet av det siste året. Dette gir også respondenten en klar tidsramme å forholde seg til, hvilket øker sannsynligheten for sikre svar (Jacobsen, 2015, s. 269-276).

Tabell 4.1: Deskriptiv statistikk for avhengig variabel

Variabel	Obs	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
Gjort unntak fra regelen (dummy: Aldri=0 Unntak=1)	139				0	1
Aldri		50	35.97	35.97		
Unntak		89	64.03	100.00		

Som nevnt over ble det også lagt til åpne spørsmål etter begge spørsmålene over, med teksten «hvis ja på forrige spørsmål, i hvilke tilfeller (forklar fritt under)?». Disse kan være et godt supplement til lukkede spørsmål, ettersom noen respondenter kan være tilbakeholdne med å svare hvis de ikke får forklare ytterligere (Jacobsen, 2015, s. 269-276). Dette er informasjon som vanskelig lar seg behandle statistisk, men kan være interessant tilleggsinformasjon.

Forståelse av regelverk

Det kan også tenkes at det er rom i regelen til å tolke den forskjellig, hvilket også kan anses som rom for skjønn. Dette måles ved at respondentene ble presentert for tre caser, hvor de skulle vurdere hva utfallet for de tre elevene burde bli. Disse casene ble innlemmet i både spørreskjemaet til kontaktlærerne og rektorene for å se variasjon i forståelsen av regelverket. Den ene casen tar for seg en elev som spiller fotball på fritiden som har blitt invitert til utlandet for å spille. Eleven tar med dokumentasjon for dette på skolen. Denne variabelen er på nominalnivå hvor respondentene kan velge mellom kategoriene «gyldig fravær», «ugyldig fravær» og «vet ikke». Den neste casen presenterer en elev som har kommet opp i 10,4 prosent udokumentert fravær i lærerens fag. Eleven forteller det skyldes sykdom, og her bes respondenten vurdere om de ville gitt eleven karakter med svarkategoriene «ja», «nei», eller «vet ikke». I den siste casen blir de presentert med at en elev har levert en legeerklæring hvor legen bekrefter at eleven har sagt at fravær i en viss periode skyldes sykdom. Respondenten skal her vurdere om denne dokumentasjonen er gyldig med kategoriene «gyldig», «ugyldig», eller «vet ikke». Denne typen dokumentasjon ble fremhevet av en av kontaktlærerne som ble intervjuet i forbindelse med min bacheloroppgave, hvor hun skriver at hun mener slik dokumentasjon ikke dokumenterer sykdom, men at hun godtok det for en elev som sliter og har mye fravær (Aasheim, 2017, s. 16). En utfordring med disse casevariablene er at de kan måle både en bevisst bruk av eventuelt rom for tolkning, og eventuelle misforståelser av regelverket og usikkerhet omkring hvordan dette skal tolkes. De viser imidlertid uansett hvorvidt det er variasjon i hvordan regelen forstås og brukes av kontaktlærere og rektorer i fylket.

Profesjonalisering og omsorgsmoral

Ønske om autonomi i forbindelse med fraværgrensa ble operasjonalisert gjennom holdningsvariabler på ordinalnivå hvor respondentene skulle vurdere hvor enige de var i 3 påstander ved hjelp av 5 kategorier fra «svært uenig» til «svært enig», med en nøytral

midtkategori. Respondentene ble spurt om å vurdere påstandene «det bør være opp til læreren om fravær er gyldig», «det bør være opp til læreren om elever skal få karakter», og «profesjonelt skjønn er viktigere enn regelverk». Ønske om å følge regler ble målt med spørsmålet «det er viktig for meg å følge regler», og hadde i utgangspunktet samme kategorier som de overstående. På grunn av svar på bare noen kategorier står den igjen med kategoriene «litt uenig», «verken/eller», «litt enig» og «svært enig», og den måtte derfor brukes som kategorivariabel.

Ettersom tillit til elever også kan spille inn ifølge teorien ble det lagt til enda en variabel på ordinalnivå hvor respondentene skulle vurdere hvor enige de var i påstanden «de fleste elever er til å stole på», med samme fem kategorier som på de over.

I operasjonaliseringen av omsorgsmoral ble det også brukt to variabler på ordinalnivå med samme fem kategorier som over. Påstandene de skulle vurdere var «det er viktig for meg å yte omsorg», «det er viktig for meg å hjelpe de som trenger det». Disse variablene har lite varians, fordi respondentene på variabelen om omsorg bare har fordeling på 3 av kategoriene, mens variabelen som måler hvor viktig det er å hjelpe bare har fordeling på 2 av kategoriene. Sistnevnte hadde én missing-verdi som ble omkodet til kategorien «verken/eller». Ettersom variablene har fordeling på færre enn 5 kategorier ble de også benyttet som kategorivariabler. De ble kodet om til dikotome variabler hvor de som er svært enige har fått verdien 1, og resten har blitt slått sammen til «ikke svært enig» og fått verdien 0.

En variabel for utdanning brukes til å måle grad av profesjonsrettet utdanningsbakgrunn. Det er en variabel på nominalnivå, ettersom det er ønskelig å se hva slags type utdanning respondentene har, snarere enn bare lengden. Dette fordi teorien sier at et spesialisert utdanningsløp fører til en sosialisering inn i en tankemåte spesifikk for profesjonen, og at profesjoner innen velferdsstaten i stor grad er preget av et ønske om å hjelpe og et ønske om å bruke profesjonelt skjønn. Variabelen hadde i utgangspunktet de 9 kategoriene «yrkesutdanning uten PPU», «yrkesutdanning med PPU», «bachelorgrad uten PPU», «bachelorgrad med PPU», «mastergrad uten PPU», «mastergrad med PPU», «allmennlærerutdanning», «5-årig lektorutdanning», og i tillegg er kategorien «annet, vennligst spesifiser» lagt til, ettersom det kan være utdanningsløp kategoriene ikke fanger opp. Det forventes, med utgangspunkt i teorien, at respondenter med kortere utdanningsløp og utdanning som ikke er rettet mot lærergjeringen har lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak enn respondenter med lengre utdannelser og utdannelser rettet spesifikt mot å bli

lærer. Derfor forventes det at de med allmennlærerutdanning og lektorutdanning, hvor man spesifikt har valgt å bli lærer, og hvor det kan forventes en sosialisering inn i et klientperspektiv, har høyere sannsynlighet enn lærere med yrkesutdanning eller høyere utdanning uten praktisk-pedagogisk utdanning. 36 respondenter valgte å spesifisere egen utdanning heller enn å benytte seg av kategoriene. På bakgrunn av dette ble det lagd nye kategorier hvor disse kunne innlemmes (fullstendig utgreiing om hvordan dette ble gjort i appendiks 5). Ettersom den nye sammensetningen ikke stemte like presist overens med kategoriens navn ble bachelorutdanning endret til «universitet/høyskole lavere grad» og masterutdanning endret til «universitet/høyskole høyere grad», slik at den nye variabelen har de følgende 10 kategoriene: «yrkesutdanning uten PPU», «yrkesutdanning med PPU», «faglærerutdanning», «universitet/høyskole lavere grad uten PPU», «universitet/høyskole lavere grad med PPU», «universitet/høyskole høyere grad uten PPU», «universitet/høyskole høyere grad med PPU», «5-årig lektorutdanning», «allmennlærerutdanning» og «allmennlærer med tilleggsutdanning».

Legitimitet

Opplevelse av legitimitet ble operasjonalisert gjennom holdningsvariabler på ordinalnivå, med 5 kategorier fra «svært uenig» til «svært enig» hvor respondentene skulle vurdere fire påstander. Påstandene var «fraværsregelen er rettferdig», «fraværsregelen er velegnet til å få ned fraværet», «fraværsregelen er velegnet til å få ned frafallet», og «fraværsregelen er bra for elevene». Det ble også lagt til en nøytral kategori «verken/eller» på midten for å ikke tvinge fram en holdning som kanskje ikke er tilstede. Variabelen som måler om fraværs grensa er velegnet til å få ned fraværet har én missing verdi, og ettersom det bare er én observasjon, og det kan antas at respondenten har hoppet over spørsmålet fordi vedkommende ikke har noen mening om det plasseres respondenten i den midterste kategorien «verken/eller». Det samme gjelder variabelen som måler om respondenten mener fraværs grensa er bra for elevene, hvor fire missing ble omkodet til den nøytrale kategorien, og variabelen som måler om respondenten mener fraværs grensa er velegnet for å få ned frafallet, hvor én missing ble omkodet til samme kategori. I datasettet ble disse fire variablene snudd, og det ble foretatt tester for å se om disse kunne utgjøre et sammensatt mål i den forbedrede logistiske modellen i analysen (se appendiks 6). En korrelasjonsanalyse mellom variablene viser at det er en relativt sterk korrelasjon mellom variablene, med noe svakere mellom variabelen som måler om fraværs grensa er velegnet for å få ned fraværet og variablene som måler henholdsvis om fraværs grensa er rettferdig og om fraværs grensa er velegnet til å få ned frafallet. Ifølge

Ringdal bør ikke indikatorene være for positive, og han definerer middels styrke, hvilket er fra 0,3-0,6 som er gunstig mål (Ringdal, 2007, s. 333). Korrelasjonen mellom variablene er alle i dette spektret. Det viktigste kravet i en faktoranalyse er at en av faktorene må ha en egenverdi over 1 (Ringdal, 2007, s. 324). Tabell 9.5 (se appendiks 6) viser at den ene faktoren har en egenverdi på 2,44, hvilket er $2,44/4=0,61$, eller 61 prosent av variansen i variablene. Dette er den eneste faktoren som har en egenverdi på over 1. Dette vises også i skreddiagrammet (figur 9.1. i appendiks 6). To av faktorene inkluderes i diagrammet før det flater ut, men ettersom det bare er en av faktorene som har en egenverdi på over 1 tyder det på endimensjonalitet. Kaiser-Meyer-Olkin måler andelen av hver variabels varians og den samlede variansen til målet som kan anses som felles varians, og en KMO-verdi på 0,8 er veldig bra (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 160). Tabell 9.6. (se appendiks 6) viser at den samlede KMO-verdien er på 0,75, hvilket er i underkant, og en av variablene har en KMO-verdi på 0,69 mens de øvrige har fra 0,76 og opp til 0,82. En analyse av faktorladninger (tabell 8.3 i appendiks 6), som viser korrelasjonen mellom variablene og faktoren, viser at alle variablene har en korrelasjon på godt over 0,4, hvilket regnes som en nedre grense i et sammensatt mål (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 162-163). Reliabilitetsanalysen ble gjort ved hjelp av Cronbachs alpha, som måler den interne konsistensen til et sammensatt mål (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 164). Korrelasjonen mellom variablene og skalaen bør være mellom 0,5 og 0,8, og tabell 8.4 (se appendiks 6) viser at dette kravet er tilfredsstillt, selv om noen av variablene er i grenseland (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 165). Videre bør gjennomsnittlig korrelasjon mellom variablene være over 0,4, hvilket også er tilfredsstillt for de fleste variablene, selv om variabelen som måler om respondentene mener fraværsgrensa er bra for elevene er i underkant på 0,4. Skalaens reliabilitet på 0,78 er imidlertid over minimumskravet på 0,7 (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 165), og på bakgrunn av dette ble det likevel besluttet å lage en skala av variablene. En skala kan enten lages ved å summere respondentenes verdi på enkeltvariablene, eller ved å estimere gjennomsnittlig verdi (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 166). I dette tilfellet ble det valgt å lage en summert skala med verdi fra 4 til 20.

I tillegg ble det lagt til en variabel på ordinalnivå med verdier fra 1 - «svært uenig» til 5 – «svært enig», hvor respondentene skulle vurdere påstanden «fraværsgrensa gjør det enklere å følge opp fravær». Denne variabelen kan også knyttes til legitimitet, ettersom et regelverk som gjør arbeidet enklere kan knyttes til opplevelsen av regelverket som godt og rettferdig. Det ble også lagt til en variabel på ordinalnivå som måler om respondenten opplever at de tekniske løsningene gjør arbeidet med fravær vanskelig. Dette fordi det har vært diskutert i media

(Ertesvåg, 2016a), og kan også være en faktor som kan knyttes til opplevelsen av regelverket som godt og rettferdig. Bakkebyråkrater vil også ofte måtte prioritere arbeidsoppgaver på grunn av ressursmangler (Lipsky, 2010, s. 38, og Winter og Nielsen, 2008, s. 118-119), så hvis de tekniske løsningene vanskeliggjør arbeidsoppgavene kan det forklare at de eventuelt unnlater å føre fravær eller samle inn dokumentasjon. Winter og Nielsen (2008) skriver at i tillegg til at holdningene til ideologien bak et tiltak har innvirkning på implementeringen, har også holdningen til metoder og teknologi som brukes i tiltaket betydning (s. 130). Det ble også lagt til en variabel på ordinalnivå som måler hvor enig respondenten er i at «fraværgrensa er vanskelig å forstå», ettersom usikkerhet rundt regelverket kan tenkes å gjøre at de unnlater å føre fravær eller lar tvilen komme eleven til gode. Det er også et mål på hvor godt respondenten mener regelen er utformet. Denne har også kategorier fra «svært uenig» til «svært enig», med verdier fra 1 til 5.

Som nevnt brukes heller skjønn hvis bakkebyråkrater er uenige i det ideologiske grunnlaget for et tiltak. Dette fanges opp i datasettet med en variabel om hvilket parti respondentene stemte på ved forrige valg. Dette er en variabel på nominalnivå med 11 kategorier med de 9 partiene som er representert på Stortinget, én kategori «jeg stemte ikke ved forrige valg», og «annet, vennligst spesifiser». På denne variabelen var det 15 respondenter som ikke svarte, og noen av disse spesifiserte at de ikke ønsket å svare. Hvorvidt det var tilfelle for de som ikke kommenterte er vanskelig å si, så her kunne det med fordel vært lagt til en kategori for «ønsker ikke å svare», for å vite om det gjaldt alle. Denne variabelen ble omkodet slik at kategoriene «høyre» og «frp» ble slått sammen til kategorien «regjering», og det ble lagd en egen kategori «ønsker ikke å svare» for de 7 som har spesifisert dette som årsak, mens de øvrige 8 som ikke har svart ble lagt i en «har ikke svart på spørsmålet»-kategori, for å ikke miste disse respondentene i datasettet.

Kompetanse

Oppfattelse av egen kompetanse er også målt med to variabler på ordinalnivå, hvor respondentene blir spurt hvordan de opplever egen kompetanse som henholdsvis kontaktlærer og faglærer, med kategoriene «lav», «under middels», «midt på treet», «over middels», og «høy». Respondentene kan vurdere seg selv som en god faglærer, men være usikker på egen kompetanse som kontaktlærer, så derfor ble dette aspektet operasjonalisert ved hjelp av to variabler for å hindre tvetydighet. Variabelen som måler kompetanse som kontaktlærer hadde 1 missing-verdi, og variabelen om kompetanse som faglærer hadde 2. Disse fikk verdien

«midt på treet», jamfør avklaring lengre opp. Her ble det også foretatt en faktoranalyse og en reliabilitetstest for å se om disse variablene kunne slås sammen. Faktoranalysen (tabell 9.9 i appendiks 7) viste at den ene faktoren hadde en egenverdi på 1,63 hvilket er over minstekravet, og tyder på endimensjonalitet. KMO-verdien (tabell 9.10 i appendiks 7) samlet og for enkeltvariablene er på 0,5, hvilket er under minstekravet på 0,7, mens faktorladningene på 0,90 for begge variablene er godt over minstekravet (tabell 9.11 i appendiks 7). Reliabilitetstesten (tabell 9.12 i appendiks 7) ved Cronbachs alpha gir en reliabilitet for skalaen på 0,78, og på grunnlag av dette ble det besluttet å slå sammen variablene til en summert skala med verdi fra 5 til 10. Opplevelse av ledelsens kompetanse ble målt på samme måte, med en variabel på ordinalnivå med tilsvarende kategorier, for å kunne fange opp hvorvidt respondentenes opplevelse av ledelsens kompetanse har betydning for hvorvidt de bruker skjønn i møte med regelverket. Denne variabelen ble snudd, og de to respondentene med missing-verdi ble plassert i den midterste kategorien.

Ledelse og omgivelser

Ledelsens vektlegging av henholdsvis regler eller gjennomføring ble målt med to variabler i kontaktlærernes skjema på ordinalnivå som ber respondentene vurdere påstandene «det er viktig for ledelsen at de ansatte følger reglene for fraværgrensa» og «det er viktig for ledelsen at så mange elever som mulig fullfører», med kategoriene «svært uenig», «litt uenig», «verken/eller», «litt enig» og «svært enig». På den første variabelen er det én respondent som har ikke svart, og denne ble omkodet til den nøytrale verdien jamfør forklaringen over. Variabelen har videre fordeling på bare de siste fire kategoriene, og kan derfor ikke brukes som kontinuerlig. «Litt uenig» og «verken/eller» har videre svært få observasjoner, så variabelen ble omkodet til en dikotom variabel. De som hadde svart «litt uenig», «verken/eller» og «litt enig» ble slått sammen til kategorien «ikke svært enig», med verdien 0, mens kategorien «svært enig» fikk verdien 1. Den andre variabelen har fordeling på bare de tre siste kategoriene, og svært få observasjoner på den midterste kategorien. Denne ble også omkodet til en dikotom variabel, hvor de som er svært enig har fått verdien 1, og de to andre kategoriene ble slått sammen til «ikke svært enig», og fikk verdien 0.

Oppfatningen av praksis på skolen er målt med en variabel på ordinalnivå, hvor respondentene blir spurt «i hvor stor grad tror du de andre lærerne på skolen følger regelverket for fraværgrensa?», med kategoriene «i liten grad», «i noen grad», «både/og», «i nokså stor grad», og «i stor grad». Dette er interessant å måle fordi det kan si noe om hva

slags praksis de omgir seg med og belønningsstrukturen rundt dem. Variabelen har fordeling på bare de fire siste kategoriene, og blir derfor brukt som en kategorivariabel med fire kategorier.

Kontrollvariabler

Kjønn er målt med en dikotom variabel på nominalnivå med kategoriene «mann» og «kvinne». Denne ble kodet om slik at mann fikk verdien 0 og kvinne fikk verdien 1. De to missing-verdiene ble lagt til en egen kategori for å ikke miste disse.

Alder ble operasjonalisert gjennom en kontinuerlig variabel på forholdstallsnivå, hvor respondenten ble spurt om å skrive inn egen alder med tall, og det samme gjelder antall år med erfaring i yrket som henholdsvis lærer og kontaktlærer. På aldersvariabelen er det 2 respondenter som ikke har svart, og to respondenter som har svart henholdsvis 0 og 9 år. Det kan antas at de to sistnevnte har svart feil, og for å unngå at disse ekstremverdiene har påvirkning på analysen blir disse, sammen med de to missing-verdiene, omkodet til gjennomsnittsverdien på variabelen. Ettersom gjennomsnittet ligger på mellom 43 og 44 blir to av enhetene omkodet til verdien 43 og to omkodet til verdien 44. Det samme ble gjort med antall år erfaring som lærer og kontaktlærer. Antall år erfaring som lærer hadde én missingverdi, som ble kodet til gjennomsnittsverdien 14, og det samme hadde variabelen med antall år erfaring som kontaktlærer, og den fikk gjennomsnittsverdien 10.

Kontaktlæreransvar ble operasjonalisert med en dikotom variabel hvor respondenten skulle svare ja eller nei på spørsmål om hvorvidt de har kontaktlæreransvar nå. Ettersom det spørres om unntak gjort det siste året ble de også spurt om de hadde kontaktlæreransvar foregående år, med samme svaralternativer. Som oppfølgingsspørsmål ble det spurt «hvis ja på forrige, hvor har du kontaktlæreransvar?», med svarkategoriene «studiespesialiserende», «yrkesfag» og «annet, vennligst spesifiser». Ettersom frafall har vært et større problem på yrkesfaglige studieretninger enn på studiespesialiserende (SSB, 2018), kan det tenkes at kontaktlærere på yrkesfag i større grad har elever som sliter med å komme igjennom enn på studiespesialiserende, hvilket kan ha innvirkning på hvor mange dilemmaer de møter med hensyn til elever som står i fare for å miste karakteren. Det var 19 respondenter som hadde valgt å spesifisere annet på denne variabelen, og disse fikk nye kategorier som stemte overens med deres svar. 17 respondenter skrev at de er kontaktlærere på forskjellige studieforberedende linjer som leder fram til studiekompetanse, og dette skulle vært lagt til

som en kategori i spørreskjemaet, ettersom det er en av de større gruppene. Disse fikk kategorien «studieforberedende», mens de øvrige 2 ble plassert i kategorien «andre». Det var 3 respondenter som ikke hadde svart på dette spørsmålet, og disse ble også lagt i kategorien «andre» for å ikke miste disse.

Ettersom fag med få timer i uken lettere kan føre til at elever står i fare for å miste karakteren hvis de er fraværende uten dokumentasjon ble det også spurt om hvor mange grupper lærerne har i totimersfag, ettersom dette kan øke muligheten for at de har opplevd dilemmaer med fraværsgrensen (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 51). Det ble også spurt om hvor mange grupper de hadde i totimersfag foregående år. Begge disse variablene er kontinuerlige variabler på forholdstallsnivå, hvor respondentene skulle skrive inn svar med tall på antall grupper. Begge disse variablene har 3 respondenter som ikke har svart, så disse ble kodet til gjennomsnittsverdien i variablene for å ikke miste disse. Variabelen som måler grupper i 2-timersfag i år har et gjennomsnitt på 1,015, og alle de 3 respondentene med missing fikk derfor verdien 1. I variabelen som måler antall grupper i 2-timersfag i fjor er gjennomsnittet 1,066, og her fikk også alle de 3 enhetene med missing verdien 1. Ettersom noen fag har avsluttende karakter det siste året, og det derfor kan oppleves som mer presserende å få karaktervurdering, ble det også lagt til et spørsmål om hvilket årskull de er kontaktlærer for nå og foregående år. Dette er en variabel på nominalnivå med kategorier som ikke er gjensidig utelukkende, og respondentene kan velge flere alternativer. Kategoriene er vg1, vg2 og vg3. Kategorien «annet», med mulighet for å gi et annet svar enn kategoriene spesifiserer, er lagt til for å fange opp eventuelle andre alternativer. Noen hadde valgt at de er kontaktlærere på både vg1 og vg i år, så det ble lagt til en kategori med navnet «vg1 og vg2» i den variabelen, samt kategorien «annet», for de få som spesifiserte andre ordninger. Den som måler årskull i fjor har fått kategoriene «ikke kontaktlærer i fjor», «vg1», «vg2», «vg3» og «andre».

Variabler på ordinalnivå som har 5 eller flere kategorier, og som kan tolkes som kontinuerlige ved at det gir mening å si at kategoriene beveger seg i en retning fra mer til mindre av noe, eller motsatt, kan brukes som kontinuerlige (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 62). Noen av variablene har som nevnt observasjoner på færre enn 5 kategorier, og brukes derfor som kategorivariabler heller enn kontinuerlige. Videre har noen av disse svært få observasjoner på noen av kategoriene, og derfor har kategoriene blitt slått sammen. Dette gjør at en god del informasjon går tapt, og kan gjøre det vanskeligere å oppdage reelle sammenhenger, så det hadde vært gunstig med større spredning på disse variablene.

4.9. Logistisk regresjon

Ettersom den avhengige variabelen denne studien benytter er en naturlig dikotom (hvorvidt man har brukt skjønn i praksis med fraværgrensa eller ikke) kan logistisk regresjonsanalyse brukes til å se hvilke faktorer som har signifikant innvirkning på sannsynligheten for å gjøre unntak fra regelverket (Skog, 2015, s. 352).

Heller enn en lineær sammenheng mellom uavhengige variabler og den avhengige viser logistisk regresjon hvordan andelen som har gjort unntak fra regelverket endrer seg når de uavhengige variablene endrer seg (Skog, 2015, s. 353). Dette gir naturlig nok ingen lineær sammenheng ettersom verdien ikke kan bli lavere enn 0 eller høyere enn 1, og linja derfor vil bøye av mot disse to verdiene slik at linja blir s-formet (Skog, 2015, s. 354). For å kunne fremstille sammenhengen lineært omkodes andelene til logits, som sier noe om hvor ofte noe skjer, og er en logaritmisk omkodning av oddsen for at noe skal skje (Skog, 2015, s. 355).

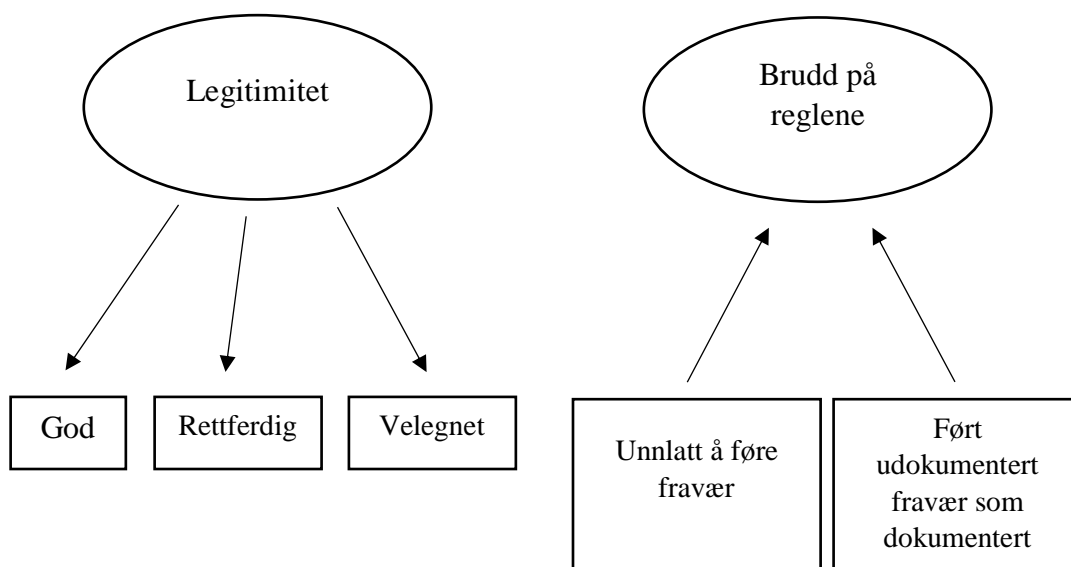
Koeffisientene i logistisk regresjon kan tolkes i logitskalaen, odds og sannsynlighet (Ringdal, 2007, s. 414). Logitskalaen er ikke intuitivt tolkbar, og kan bare analyseres på fortegn og signifikans (Ringdal, 2007, s. 414), mens odds sier noe om hvor mye større eller mindre sannsynligheten er for at kontaktlærere gjør unntak enn at de ikke gjør det (Skog, 2015, s. 363). Oddsen er 1 hvis sannsynligheten er det samme for at noe skal inntreffe som at det ikke skal inntreffe, mens når sannsynligheten er større for at det inntreffer enn 50 prosent blir oddsen høyere enn 1, og motsatt hvis sannsynligheten for at noe ikke skal inntreffe er mindre enn 50 prosent (Skog, 2015, s. 363). Oddsraten sier hvor mye større oddsen for at $Y=1$ blir hvis den uavhengige variabelen stiger med ett steg (Skog, 2015, s. 365).

4.10. Skala

En skala består av effektindikatorer som settes sammen (Ringdal, 2007, s. 319.) I denne studien er både det å unnlate å føre fravær og det å føre udokumentert fravær som dokumentert fravær et brudd på reglene for fraværgrensa, og derfor indikatorer på dette. Derfor er det naturlig å velge et sammensatt mål (Ringdal, 2007, s. 321). Det samme gjelder opplevelse av legitimitet, som måles av flere underdimensjoner, som for eksempel opplevelse av at regelen er rettferdig.

Det er flere aspekter som er viktige når en skala skal lages. Begrepet som skal måles må defineres teoretisk, for så å deles inn i underdimensjoner basert på dette (Ringdal, 2007, s. 320). Det er viktig å vurdere begrepsvaliditeten – om begrepet som skal måles faktisk fanges

opp av spørsmålene – og innholdsvaliditeten – om spørsmålene dekker de viktigste dimensjonene av begrepet (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 153-154). Den avhengige variabelen ble delt inn i spørsmål relatert til hvilke måter regelverket for fraværsgrensa kunne brytes på av kontaktlærerne, mens legitimitetsmålet ble delt inn i spørsmål relatert til teori om reglers legitimitet – om en regel er rettferdig og god. Deretter må type sammensatt mål velges, henholdsvis en skala eller indeks, og spørsmålene som skal måle underdimensjonene eller indikatorene må formuleres (Ringdal, 2007, s. 321-322). Det er vanlig å bruke likert-formatet i sammensatte skalaer, hvor påstander skal vurderes (Ringdal, 2007, s. 322). Dette ble brukt for målene på legitimitet, hvor påstander om regelens rettferdighet skulle vurderes fra «svært uenig» til «svært enig», med 5 kategorier totalt. Etter at spørsmålene er formulert bør det foretas en faktoranalyse for å se om målet er endimensjonalt, og dermed kan brukes som en skala (Ringdal, 2007, s. 323). Indekser skapes av et sett indikatorer, og har intet krav til intern konsistens, så derfor gir det ikke mening å teste reliabilitet ved hjelp av mål som Cronbachs alpha (Ringdal, 2007, s. 335). Den avhengige variabelen består av to indikatorer på å ha gjort unntak. Det var derfor ikke nødvendig med faktoranalyser eller test av reliabilitet. Deretter ble denne omkodet slik at både de som totalt fikk verdien 1 og verdien 2 begge fikk verdien 1, mens de som aldri hadde gjort unntak fikk verdien 0.

Figur 4.1: Forskjellige typer sammensatte mål i studien. Mål på legitimitet til venstre med underdimensjoner, og avhengig variabel med indikatorer på brudd på reglene til høyre.

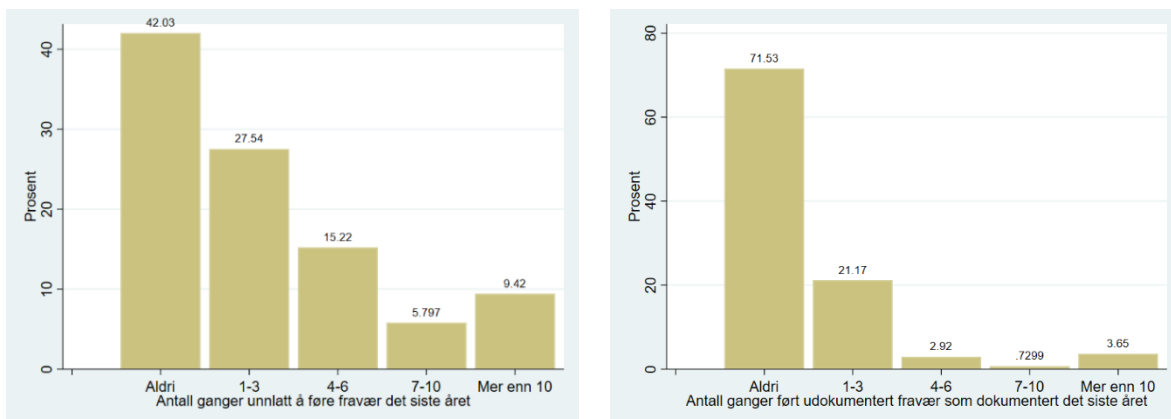

5. Unntak fra regelverket

I denne delen av teksten vil resultatene fra den webbaserede spørreundersøkelsen bli presentert og tolket. Først vil fordelingen på variablene som måler skjønn i form av unntak fra regelverket bli presentert. Deretter vil resultatene fra to logistiske regresjonsmodeller som viser hvilke faktorer som påvirker om kontaktlærere har gjort unntak bli gått igjennom, før jeg avslutningsvis presenterer tolkningen av case-variablene som viser varians i forståelse av regelverket.

Disse histogrammene (figur 5.1) viser fordelingene på variablene som måler hvor ofte respondentene har gjort unntak fra regelverket. Fordelingen på hver av disse variablene viser at 42,03 prosent av respondentene aldri har unnlatt å føre fravær, mens 57,97 prosent oppgir at de har unnlatt å føre fravær 1 eller flere ganger. 9,42 prosent oppgir at de har unnlatt å føre fravær mer enn 10 ganger. 71,53 prosent oppgir at de aldri har ført udokumentert fravær som dokumentert, mens 28,47 prosent oppgir at de har gjort dette 1 eller flere ganger. 3,65 prosent oppgir at de har gjort dette mer enn 10 ganger (tabell 9.13. med deskriptiv statistikk i appendiks 8). Utvalget i denne studien er, som nevnt, populasjonen, så utvalgsmetode er irrelevant for hvorvidt det kan generaliseres, men den lave svarprosenten tilsier at det likevel kan være skjevheter som gjør representativiteten svakere. På grunnlag av dette er det lite sannsynlig at fordelingen er nøyaktig slik i populasjonen, men det er likevel en pekepinn på at det er relativt utbredt å gjøre unntak fra regelverket, spesielt i form av å unnlate å føre fravær.

Figur 5.1: Prosentvis fordeling på variabler som viser hvor ofte det siste året respondentene har henholdsvis unnlatt å føre fravær og ført udokumentert fravær som dokumentert.

5.1.Hva virker inn på unntak?

I den første logistiske modellen (tabell 5.1) er alle variabler som har teoretisk eller praktisk betydning inkludert, uten samspill eller andregradsledd. Denne modellen vil bli tolket på

fortegnet til koeffisientene, som sier noe om retningen på effekten – om sannsynligheten blir høyere eller lavere ved en endring i den uavhengige variabelen - samt hvorvidt de er signifikante eller ikke. I den forbedrede modellen vil predikerte sannsynligheter også tas med i tolkningen, og det vil bli gjort vurderinger på om dette er en forbedret modell.

Styrken til koeffisienter i logistisk regresjon kan ikke tolkes intuitivt på samme måte som i OLS, men det bør likevel kommenteres at noen av koeffisientene i modellen har svært høye positive og negative verdier. Dette tyder på at det er multikolaritet ved at disse er sterkt korrelert med andre uavhengige variabler, og kan føre til høy standardfeil hos de variablene som er sterkt korrelert samt gjøre modellen ustabil (Ringdal, 2007, s. 399). Dette gjelder variabelen som måler om respondentene var kontaktlærere i fjor og variabelen som måler hvilket årskull de var kontaktlærere på i fjor. I sistnevnte er den ene kategorien de som ikke var kontaktlærere i fjor, hvilket naturlig nok korrelerer med variabelen som måler hvorvidt de var kontaktlærere foregående år. Respondentene i kategorien «andre» på årskull-variablene er også i stor grad de samme som er plassert i kategorien «andre» på variabelen som måler hvilken linje respondentene er kontaktlærere på. Ettersom dette gjelder praktiske kontrollvariabler som ikke skal tolkes nevneverdig, og størrelsen på de øvrige variablene virker fornuftige, blir det ikke gjort noen grep med hensyn til dette i den første modellen.

Variabelen som måler om respondenten har stort behov for å yte omsorg viser at sterkere behov for å yte omsorg gir lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak. De som er svært enig i at det er viktig for dem å hjelpe de som trenger det har høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak, sammenliknet med de som i mindre grad er enig i dette. Ingen av disse variablene har imidlertid en signifikant innvirkning på sannsynligheten for å ha gjort unntak.

Jo mer respondentene vektlegger at profesjonelt skjønn er viktigere enn regler jo høyere er sannsynligheten for å ha gjort unntak fra regelverket. Dette er dog ikke en statistisk signifikant sammenheng. Jo sterkere ønske respondentene har om autonomi i karaktersetting og fraværsvurdering, jo lavere blir derimot sannsynligheten for unntak. Det er i tråd med forventningene, men dette er imidlertid heller ikke statistisk signifikant på et fem prosent signifikansnivå. Kontaktlærere som er svært enige i at de fleste elever er til å stole på har lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak enn de som ikke er like enige. Det har imidlertid ikke en statistisk signifikant innvirkning på sannsynligheten.

Sammenliknet med kontaktlærere som har yrkesutdannelse uten PPU har alle de øvrige typene utdanning lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket. Dette er det motsatte av forventningene, ettersom denne gruppa ikke har en yrkesrettet utdanning og dermed ikke forventes å være sosialisert inn i en omsorgsetikk gjennom utdanningen. Det er imidlertid bare kontaktlærere med faglærerutdanning som har statistisk signifikant lavere sannsynlighet innenfor et fem prosent signifikansnivå. To av kategoriene faller ut på grunn av at alle observasjonene i kategorien har samme verdi på den avhengige variabelen, så disse er det vanskelig å si noe om.

Modellen viser at respondenter som opplever det som viktig å følge regler har lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket, sammenliknet med de som er litt uenige i at dette er viktig. Det samme gjelder for de som opplever at de andre lærerne på skolen i stor grad følger reglene, sammenliknet med de som bare i noen grad opplever at dette er tilfelle. Det er imidlertid ingen statistisk signifikant forskjell mellom referansekategoriene og øvrige kategorier i disse variablene når det gjelder sannsynligheten for å ha gjort unntak.

Sannsynligheten for å ha gjort unntak er imidlertid signifikant lavere for de som er svært enige i at det er viktig for ledelsen at de følger reglene, sammenliknet med de som i mindre grad opplever dette som viktig. Signifikansen er godt innenfor et fem prosent signifikansnivå med en verdi på 0,011. Det gir som forventet høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak blant dem som opplever det som viktig for ledelsen at flest mulig fullfører sammenliknet med dem som ikke er like enig i dette. Det er imidlertid ikke en statistisk signifikant forskjell mellom disse gruppene.

Opplevelse av egen kompetanse og ledelsens kompetanse har en statistisk signifikant innvirkning på sannsynligheten for å ha gjort unntak. Jo høyere de opplever egen kompetanse, jo lavere er sannsynligheten for å ha gjort unntak. Jo lavere de opplever ledelsens kompetanse, jo høyere er sannsynligheten for å ha gjort unntak. Begge disse funnene står i motsetning til forventningene og vil bli diskutert ytterligere senere i teksten.

Blant variablene som måler opplevelse av legitimitet kan det leses at sannsynligheten for å ha gjort unntak fra regelverket øker jo mindre rettferdig fraværgrensa oppleves. Dette er statistisk signifikant på et fem prosent signifikansnivå. Sannsynligheten øker også jo mindre velegnet fraværgrensa oppleves i arbeidet med å få ned frafallet. Dette er akkurat signifikant på fem prosent med en verdi på 0,051. Sannsynligheten synker derimot jo mindre velegnet fraværgrensa oppleves til å få ned fraværet. Den synker også jo mindre bra fraværgrensa

opplever å være for elevene. Ingen av de to sistnevnte har imidlertid en statistisk signifikant innvirkning på sannsynligheten.

Det gir ikke en statistisk signifikant effekt på sannsynligheten å ha stemt på et annet parti enn regjeringspartiene Høyre eller Frp ved forrige valg. Fortegnet til koeffisientene viser imidlertid at de som stemte på Sosialistisk Venstreparti, Arbeiderpartiet, Senterpartiet, og Miljøpartiet de Grønne har høyere sannsynlighet enn de som stemte på et av regjeringspartiene. De som ikke stemte ved forrige valg eller har oppgitt at de ikke ønsker å svare har også høyere sannsynlighet. Å stemme på Rødt, Kristelig Folkeparti, eller Venstre gir lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket enn regjeringspartiene. Det samme gjelder de som ikke har svart og ikke oppgitt en grunn. Dette er også den eneste kategorien med statistisk signifikant lavere sannsynlighet enn de som stemte på Høyre eller Frp.

Blant kontrollvariablene vises det at kvinnelige kontaktlærere har høyere sannsynlighet for å gjøre unntak enn menn. Det er dog ikke en statistisk signifikant forskjell. Aldersvariabelen viser at sannsynligheten øker jo eldre kontaktlærerne er, men dette er heller ikke statistisk signifikant. Det er imidlertid en statistisk signifikant økning i sannsynlighet for hvert år ekstra erfaring som kontaktlærer. Hvert år ekstra erfaring som lærer gir på sin side lavere sannsynlighet, men dette er ikke signifikant.

Kontaktlærere på yrkesfag og andre, uspesifiserte linjer har lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak det siste året enn kontaktlærere på studiespesialiserende. Kontaktlærere på andre studieforberedende linjer har derimot høyere sannsynlighet enn kontaktlærere på studiespesialiserende. Det er imidlertid ikke statistisk signifikante funn. I motsetning til forventningene har kontaktlærere som også arbeidet som kontaktlærere i fjor lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak enn de som ikke var kontaktlærere i fjor. Dette er heller ikke statistisk signifikant, så det kan være et resultat av tilfeldigheter i materialet.

Variablene for årskull viser at kontaktlærere som arbeider på Vg2 i år har høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket enn kontaktlærere på Vg1. Det samme gjelder kontaktlærere som arbeider på både Vg1 og Vg2, samt de som arbeider på andre, uspesifiserte årskull. Kontaktlærere på Vg3 har uventet lavere sannsynlighet enn kontaktlærere på Vg1. Det er imidlertid ingen statistisk signifikant forskjell i sannsynligheten mellom kontaktlærere på Vg1 og de øvrige. Kontaktlærere som arbeidet på Vg2 i fjor har også høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak enn de som i fjor arbeidet på Vg1. Også her er

sannsynligheten lavere for de som arbeidet på Vg3 sammenliknet med Vg1. Det samme gjelder for de som arbeidet på andre, uspesifiserte årskull eller som ikke var kontaktlærere i fjor. Å arbeide på andre årskull enn Vg1 i fjor medfører imidlertid ingen statistisk signifikant forskjell i sannsynlighet.

Sannsynligheten for å ha gjort unntak øker jo flere grupper kontaktlærerne har i totimersfag i år, mens sannsynligheten synker jo flere grupper de hadde i totimersfag i fjor. Disse sammenhengene er imidlertid ikke statistisk signifikante.

Opplevelsen av at de tekniske løsningene i forbindelse med fraværsgrensa gjør arbeidet vanskelig medfører økt sannsynlighet for å ha gjort unntak fra reglene. Jo mer kontaktlærerne opplever at fraværsgrensa har gjort arbeidet med oppfølging enklere, jo mer øker også sannsynligheten for å ha gjort unntak. Ingen av disse medfører imidlertid en statistisk signifikant effekt på sannsynligheten. Jo vanskeligere kontaktlærere opplever at fraværsgrensa er å forstå jo mer øker sannsynligheten for å ha gjort unntak. Dette funnet er heller ikke statistisk signifikant.

Tabell 5.1. Første logistiske modell

Variabel	Koeff.	Std.feil	z	Sig.
Viktig for meg å yte omsorg (ikke svært enig=0, svært enig=1)				
Svært enig	-0.240	1.527	-0.16	0.875
Viktig for meg å hjelpe (ikke svært enig=0, svært enig=1)				
Svært enig	2.581	2.008	1.29	0.199
Viktig for meg å følge regler (litt uenig som referanse)				
Verken/eller	-3.498	3.093	-1.13	0.258
Litt enig	-1.856	2.137	-0.87	0.385
Svært enig	-3.696	2.372	-1.56	0.119
De andre lærerne følger reglene (i noen grad som referanse)				
Både/og	-4.060	3.677	-1.10	0.270
I nokså stor grad	-5.497	3.284	-1.67	0.094
I stor grad	-2.315	3.222	-0.72	0.472
Opplevelse av egen kompetanse (fra lav=5 til høy=10)				
	-1.623	0.629	-2.58	0.010
Elever er til å stole på (ikke svært enig=0, svært enig=1)				
Svært enig	-0.788	1.174	-0.67	0.502
Viktig for ledelsen at ansatte følger reglene (ikke svært enig=0, svært enig=1)				
Svært enig	-3.266	1.284	-2.54	0.011
Viktig for ledelsen at flest mulig fullfører (ikke svært enig=0, svært enig=1)				
Svært enig	1.539	1.202	1.28	0.200

Parti de stemte på ved forrige valg (Høyre og Frp som referanse)

Rødt	-2.630	2.317	-1.14	0.256
SV	1.432	2.051	0.70	0.485
AP	1.257	1.947	0.65	0.519
SP	2.152	1.959	1.10	0.272
KRF	-5.375	3.609	-1.49	0.136
MDG	1.784	2.549	0.70	0.484
Venstre	-0.075	2.737	-0.03	0.978
Stemte ikke	2.409	2.631	0.92	0.360
Ønsker ikke å svare	3.281	3.322	0.99	0.323
Har ikke svart	-12.470	5.675	-2.20	0.028

Utdanning (yrkesutdannelse uten PPU som referanse)

Yrkesutdannelse med PPU	-14.122	8.426	-1.68	0.094
Faglærerutdanning	-19.137	9.107	-2.10	0.036
Univ./høyskoleutd. lavere grad uten PPU	-7.331	7.934	-0.92	0.355
Univ./høyskoleutd. lavere grad med PPU	-14.343	8.203	-1.75	0.080
Univ./høyskoleutd. høyere grad uten PPU	-13.124	8.500	-1.54	0.123
Univ./høyskoleutd. høyere grad med PPU	-12.661	7.852	-1.61	0.107
Femårig lektorutdanning	-14.003	7.891	-1.77	0.076
Allmennlærerutdanning	0	perfekt	estimert	
Allmennlærer m/tilleggsutdanning	-14.388	8.567	-1.68	0.093
Har ikke svart på spørsmålet	0	perfekt	estimert	

Kjønn (mann som referanse)

Kvinne	0.736	0.957	0.77	0.441
Har ikke svart	0	perfekt	estimert	

Opplevelse av ledelsens kompetanse (fra høy=1 til lav=5)

	-2.466	0.937	-2.63	0.008
--	--------	-------	-------	-------

Fraværsgrensa er velegnet til å få ned fraværet

(fra svært enig=1 til svært uenig=5)	-0.778	0.577	-1.35	0.178
--------------------------------------	--------	-------	-------	-------

Fraværsgrensa er bra for elevene

(fra svært enig=1 til svært uenig=5)	-0.634	0.690	-0.92	0.358
--------------------------------------	--------	-------	-------	-------

Fraværsgrensa er velegnet til å få ned frafallet

(fra svært enig=1 til svært uenig=5)	1.437	0.736	1.95	0.051
--------------------------------------	-------	-------	------	-------

Fraværsgrensa er rettferdig (fra svært enig=1 til svært uenig=5)

	1.760	0.689	2.56	0.011
--	-------	-------	------	-------

Totimersfag i år (antall grupper)

	1.081	0.798	1.36	0.175
--	-------	-------	------	-------

Totimersfag i fjor (antall grupper)

	-0.833	0.684	-1.22	0.223
--	--------	-------	-------	-------

Kontaktlærer sted (studiespes som referanse)

Yrkesfag	-1.974	1.480	-1.33	0.182
Studieforberedende	0.102	1.854	0.05	0.956
Andre	-32.557	3265.459	-0.01	0.992
Erfaring som kontaktlærer (antall år)	0.332	0.158	2.11	0.035

Erfaring som lærer (antall år)

	-0.139	0.137	-0.01	0.312
--	--------	-------	-------	-------

Kontaktlærer i fjor (nei=0, ja=1)

Ja	-24.413	2911.807	-0.01	0.993
----	---------	----------	-------	-------

Årskull kontaktlærer i år (vg1 som referanse)

Andre	37.176	3265.463	0.01	0.991
Vg2	1.204	1.245	0.97	0.334
Vg3	-0.110	1.911	-0.06	0.954
Vg1 og vg2	3.334	2.050	1.63	0.104
Årskull kontaktlærer i fjor (vg1 som referanse)				
Ikke kontaktlærer i fjor	-26.767	2911.808	-0.01	0.993
Vg2	0.874	1.791	0.49	0.626
Vg3	-0.737	1.891	-0.39	0.697
Andre	-17.012	9.614	-1.77	0.077
Alder (antall år)	0.053	0.090	0.59	0.554
Fraværsgrensa er vanskelig å forstå (fra svært uenig=1 til svært enig=5)	0.144	0.348	0.41	0.679
Fraværsgrensa gjør oppfølgingen enklere (fra svært uenig=1 til svært enig=5)	0.134	0.498	0.27	0.787
De tekniske løsningene gjør arbeidet vanskelig (fra svært uenig=1 til svært enig=5)	0.400	0.510	0.78	0.433
Profesjonelt skjønn er viktigere enn regler (fra svært uenig=1 til svært enig=5)	0.262	0.653	0.40	0.688
Ønske om autonomi i karaktersetting (fra svært uenig=1 til svært enig=5)	-0.870	0.513	-1.70	0.090
Ønske om autonomi i fraværsvurdering (fra svært uenig=1 til svært enig=5)	-0.329	0.399	-0.83	0.409
Konstantledd	55.359	2911.852	0.02	0.985

N=132

Log likelihood = -37.569

LR chi2(59) = 99.00

Prob > chi2 = 0.0009

Pseudo R2 = 0.5685

5.2.Forbedret modell

Når Hosmer-Lemeshow-testen benyttes i en multivariat logistisk regresjon kan den si noen om modellens generelle tilpasning (Skog, 2015, s. 381). Testen brukes derfor for å se hvor godt den første modellen er spesifisert. Testobservatoren til en godt spesifisert modell bør være så liten som mulig og ikke signifikant. For den første modellen har testobservatoren en verdi på 8,91, og er ikke signifikant med en signifikansverdi på 0,350. Dette viser at modellen er godt spesifisert, og modelleringen kunne derfor vært stoppet her. Ettersom teorien imidlertid forutsetter samspill mellom flere variabler, og en del variabler i den første modellen ikke er signifikante, er det imidlertid interessant å spesifisere en andre modell.

Forutsetningene for en logistisk regresjon er at alle de uavhengige variablene som er relevante er tatt med, og at de som ikke er relevante er utelatt (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 212). Videre

forutsettes det at sammenhengen mellom logit og de uavhengige variablene er lineær, samt at det ikke er samspill mellom variabler i modellen (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 212). Som resultat av dette ble det tatt bort noen variabler som var med i den første modellen, og det ble prøvd ut kurvelineære ledd og samspillsledd i tilfelle sammenhengen mellom enkelte uavhengige variabler og logit ikke var lineære.

Ettersom teorien tilsier at individuelle karakteristikk kan få betydning hvis respondentene er uenige i fundamentet til regelverket ble det testet ut samspill mellom mange av variablene og variabelen som måler manglende legitimitet. For å lettere modellere samspill med opplevelse av manglende legitimitet ble det i den andre modellen benyttet en skala på legitimitet som ble beskrevet i metodekapitlet. Samspill mellom legitimitet og erfaring som kontaktlærer ble signifikant, så dette ble tatt med i den neste modellen. Det samme ble samspillet mellom kjønn og legitimitet, så dette ble også innlemmet. Dette samspillet ble ikke signifikant i en bivariat analyse, men det kan tenkes å skyldes konfunderende faktorer som gjør at sammenhengen ikke kommer til rette (Skog, 2015, s. 405). Samspill mellom behov for å yte omsorg og manglende legitimitet ble ikke signifikant på fem prosent. Ettersom signifikansen likevel var relativt høy ble det besluttet å ta med dette leddet, men ta forbehold i tolkningen. I den nye modellen er også noen andre variabler tatt med som ikke er signifikante på 5 prosent signifikansnivå. Dette er fordi et datasett med færre observasjoner, som tidligere nevnt, gjør det vanskeligere å få sterkt signifikante sammenhenger, og for å unngå å forkaste sammenhenger som kanskje er tilstede. Det betyr imidlertid at det er vanskeligere å si noe sikkert om disse målene, ettersom feilmarginen er større.

Ettersom opplevelse av egen kompetanse som høy og ledelsens kompetanse som lav ga lavere sannsynlighet for å gjøre unntak heller enn høyere, ble det også prøvd ut samspill mellom disse og legitimitet. Disse ble imidlertid ikke signifikante. Det ble også prøvd ut samspill mellom egen kompetanse og opplevelse av at ledelsen vektlegger henholdsvis regler eller gjennomføring. Dette fordi teorien tilsier at de som opplever egen kompetanse som lav heller lar seg styre av ledelsen, men det ble heller ikke signifikant. Videre ble det også prøvd ut samspill mellom tillit til elevene og opplevelse av manglende legitimitet, men dette ble heller ikke signifikant. Som resultat av det ble ikke denne variabelen tatt med i den andre modellen.

Variabelen som måler om respondenten synes det er viktig å følge regler er signifikant i en bivariat analyse, men mister signifikans når andre variabler legges til, og utelates derfor fra den andre modellen. Det samme gjelder variablene som måler ønske om autonomi i

karaktergivning og vurdering av fravær, ettersom disse ikke ble signifikante i samspill eller bivariat analyse. Variablene som måler om respondentene synes regelverket er vanskelig å forstå eller om den gjør arbeidet med oppfølging enklere utelates av samme grunn. Det gjelder også variabelen som måler om de synes det er viktigere med profesjonelt skjønn enn regler. Opplevelsen av at ledelsen vektlegger gjennomføring blir heller ikke signifikant ved å legge til samspillsledd, så denne tas heller ikke med videre.

Noen av kontrollvariablene er også utelatt ettersom en av forutsetningene til regresjonen er at variabler som ikke har betydning fjernes. Dette gjelder blant annet variabelen som måler hvilket årskull de var kontaktlærere for i fjor. Når denne tas bort blir den ene kategorien i variabelen som måler årskull i år signifikant, så denne beholdes. Antall grupper i totimersfag i fjor blir heller ikke signifikant, mens grupper i totimersfag i år har en betydning. Selv om sistnevnte ikke er signifikant på fem prosent beholdes den for å utelukke effekten som skyldes mange slike grupper. Antall års erfaring som lærer blir ikke signifikant i bivariat eller multivariat. Denne blir signifikant i samspill med manglende opplevelse av legitimitet, men ikke når samspillet med erfaring som kontaktlærer legges til. Ettersom erfaring som kontaktlærer og samspillet med denne har sterkere signifikans beholdes denne mens erfaring som lærer utelates.

Hosmer-Lemeshow-testen brukes for å se om tilpasningen av den nye modellen er bedre enn den forrige. For den nye modellen er testobservatoren 2,31, hvilket er lavere enn for den første modellen. Signifikansen til testobservatoren er 0,970, hvilket viser at denne modellen er bedre spesifisert enn den første. Ettersom det er tatt bort en rekke variabler kan LR-testen brukes for å se om forklaringskraften til den andre modellen er signifikant forverret som følge av dette. Ved å se på Log likelihood for de to modellene, er det tydelig at denne er noe høyere for den andre modellen enn for den første, hvilket viser at den forklarer noe mindre, men LR-testen gjør det mulig å se om det er signifikant mindre.

Formelen for utregning av log likelihood ratio testen (LR-testen) er

$$LR = -2[LL_{\text{første modell}} - LL_{\text{andre modell}}]$$

$$LR = -2[(-37,569) - (-44,008)] = -12,878$$

Frihetsgradene mellom de to modellene er 17, og kritisk verdi for kjikvardratet for 17 frihetsgrader er 27,59 (Ringdal, 2007, s. 491). Denne er høyere enn utregnet LR, og det medfører derfor ingen signifikant forverring av modellen å ta bort de overnevnte variablene.

Den andre modellen vil bli tolket primært på sannsynlighetsskalaen, ved hjelp av predikerte sannsynligheter og marginsplot.

Tabell 5.2: Forbedret logistisk modell – unntak fra regelverket

Variabler	Koeff.	OR	Std. feil.	z	Sig.
Viktig for meg å yte omsorg					
(ikke svært enig=0, svært enig =1)					
Svært enig	-5.217	0.005	3.423	-1.52	0.127
Viktig å yte omsorg * mangl. legitimitet					
Svært enig	0.685	1.983	0.395	1.74	0.083
De andre lærerne følger regelverket					
(i noen grad som ref.)					
I nokså stor grad	-2.646	0.071	1.216	-2.18	0.030
I stor grad	-1.904	0.149	1.563	-1.22	0.223
Opplevelse av egen kompetanse (fra lav=1 til høy=5)					
Opplevelse av ledelsens kompetanse					
(fra høy=1 til lav=5)					
Viktig for ledelsen at de ansatte følger reglene					
(ikke svært enig=0, svært enig=1)					
Svært enig	-3.421	0.033	0.892	-3.84	0.000
Manglende legitimitet (fra høy=4 til lav=20)					
Kontaktlærer -linje (studiespesialiserende som ref.)					
Yrkesfag	-2.670	0.069	1.302	-2.05	0.040
Studieforberedende	-2.517	0.081	1.518	-1.66	0.097
Andre	-29.912	1.02e-13	3458.89	-0.01	0.993
De tekn. løsningene gjør arbeidet vanskelig					
(fra svært uenig=1, til svært enig=5)					
Alder (antall år)	0.133	1.143	0.067	1.98	0.047
Erfaring som kontaktlærer (antall år)	0.677	1.967	0.212	3.19	0.001
Erfaring som kontaktlærer * mangl. legitimitet					
Erfaring som lærer (antall år)	-0.217	0.805	0.106	-2.04	0.041
Kjønn (mann som referanse)					
Kvinne	-4.104	0.017	2.292	-1.79	0.073
Har ikke svart på spørsmålet	0	1	tom		
Kjønn * manglende legitimitet					
Kvinne	0.565	1.759	0.273	2.07	0.038

Har ikke svart på spørsmålet	0	1	tom		
Politisk parti ved forrige valg (Høyre og Frp som ref.)					
Rødt	3.040	20.911	2.014	1.51	0.131
SV	1.476	4.376	1.696	0.87	0.384
AP	2.881	17.825	1.625	1.77	0.076
SP	3.295	26.970	1.562	2.11	0.035
KRF	-3.832	0.022	2.361	-1.62	0.105
MDG	2.494	12.106	1.949	1.28	0.201
Venstre	4.937	139.355	2.574	1.92	0.055
Stemte ikke	5.521	33.828	1.978	1.78	0.075
Ønsker ikke å svare	2.335	10.333	2.215	1.05	0.292
Har ikke svart på spørsmålet	-1.329	0.265	2.208	-0.60	0.547
Kontaktlærer i fjor (nei=0, ja=1)					
Ja	-1.951	0.142	1.177	-1.66	0.098
Årskull i år (vg1 som referanse)					
Vg2	2.217	9.178	0.903	2.46	0.014
Vg1 og vg2	0.814	2.258	1.530	0.53	0.594
Vg3	0.586	1.797	1.186	0.49	0.621
Andre	25.252	9.26e+10	3458.89	0.01	0.994
Totimersfag i fjor (antall grupper)					
	-0.449	0.638	0.265	-1.69	0.091
Utdanning (faglærerutdanning som ref.)					
Yrkesutdanning uten PPU	4.737	114.100	3.398	1.39	0.163
Yrkesutdanning med PPU	3.870	47.962	2.021	1.92	0.055
Uni./høyskoleutdanning lavere grad u/PPU	7.666	2134.213	4.014	1.91	0.056
Uni./høyskoleutdanning lavere grad m/PPU	3.116	22.566	1.415	2.20	0.028
Uni./høyskoleutdanning høyere grad u/PPU	3.497	33.001	2.080	1.68	0.093
Uni./høyskoleutdanning høyere grad m/PPU	2.949	19.084	1.603	1.84	0.066
Femårig lektorutdanning	1.014	2.758	1.823	0.56	0.578
Allmennlærerutdanning	0	1	tom		
Allmennlærer m/tilleggsutdanning	2.822	16.810	3.613	0.78	0.435
Har ikke svart på spørsmålet	0	1	tom		
Konstantledd	4.217	67.852	5.056	0.83	0.404

N = 132

Log likelihood = -44.008

LR chi(42) = 86.12

Prob > chi2 = 0.0001

Pseudo R = 0.4945

Effekten av variabler som inngår i samspill er enklest å studere ved hjelp av marginsplot av predikerte sannsynligheter, spesielt legitimitetsvariabelen, som inngår i samspill med 3 andre variabler i modellen.

5.3.Predikerte sannsynligheter

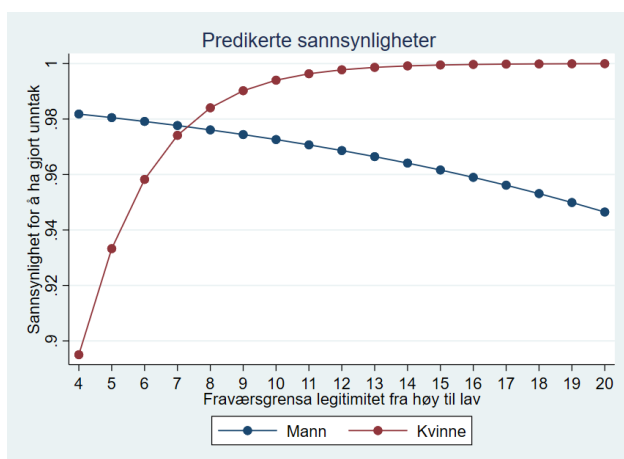
Det vil bli predikert sannsynligheter hvor effekten av enkeltvariabler isoleres, spesifikt opplevelse av manglende legitimitet, kjønn, erfaring, omsorgsmoral, betydningen av

omgivelser og ledelse, egen kompetanse og ledelsens kompetanse, opplevelse av de tekniske løsningene, politisk tilhørighet, og alder.

For en mann som har universitets- eller høyskoleutdannelse på lavere nivå med PPU, som er kontaktlærer på vg1 studiespesialiserende i år og var kontaktlærer i fjor, som stemte på Arbeiderpartiet ved forrige valg, ikke er svært enig i at det er viktig for ledelsen at de ansatte følger reglene eller at det er viktig for han å yte omsorg, og som ellers har gjennomsnittsverdier på de andre variablene, er sannsynligheten for å ha gjort unntak fra regelverket 93,2 prosent. En kvinne med tilsvarende egenskaper har 97,4 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak.

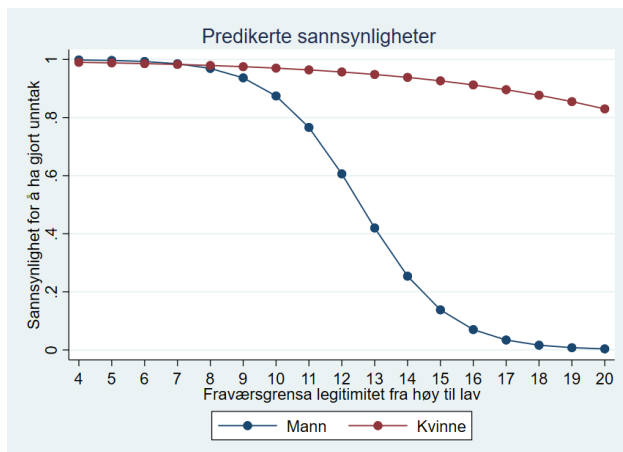
Legitimitet, kjønn og omsorgsmoral

Opplevelse av synkende legitimitet har forskjellig effekt på sannsynligheten for å ha gjort unntak for henholdsvis kvinner og menn. For en kvinne med samme egenskaper som spesifisert over, men som er svært enig i at det er viktig for henne å yte omsorg, gir opplevelsen av at regelverket har høy legitimitet (verdien 4 på skalaen) en sannsynlighet på 89,5 prosent for å ha gjort unntak fra regelverket det siste året. Hvis legitimiteten settes til middels verdi (10 på skalaen) er sannsynligheten 99,4 prosent, mens opplevelse av lav legitimitet (verdien 20 på skalaen) gir 99,9 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak. For menn med samme egenskaper gir opplevelse av høy legitimitet 98,2 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak, middels legitimitet gir 97,3 prosent sannsynlighet, og lav legitimitet gir 94,6 prosent sannsynlighet. Det viser at for kvinner med disse egenskapene gir synkende opplevelse av regelverkets legitimitet økt sannsynlighet for unntak, mens for menn gir det synkende sannsynlighet (figur 5.2).

Figur 5.2: Predikerte sannsynligheter for synkende opplevelse av legitimitet hos regelverket blant kvinner og menn som er svært enige i at det er viktig å yte omsorg.

Effekten av mindre legitimitet gir imidlertid lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak for både kvinner og menn som ikke er svært enige i at det er viktig for de å yte omsorg, men sannsynligheten synker mye forttere for menn enn for kvinner (se figur 5.3).

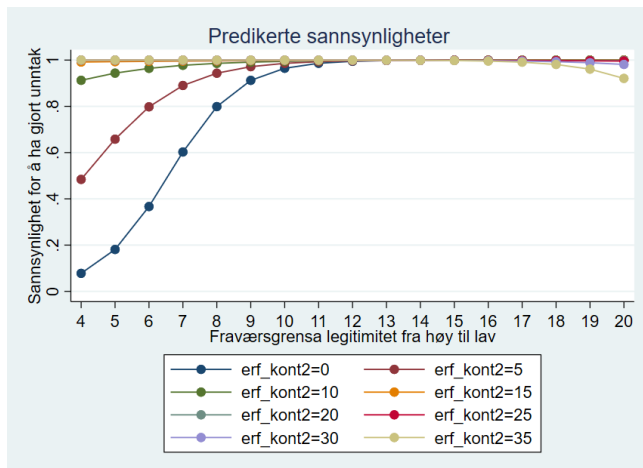
Figur 5.3: Predikerte sannsynligheter for opplevelse av synkende legitimitet hos regelverket for de som ikke er svært enige i at det er viktig å yte omsorg.

Hvis legitimitet holdes på gjennomsnittsverdien er sannsynligheten for en mann som var kontaktlærer i fjor og er kontaktlærer på vgl studiespesialiserende i år, som stemte på Arbeiderpartiet og ikke er svært enig i at ledelsen vektlegger at de ansatte skal følge reglene 97,4 prosent hvis han er svært enig i at det er viktig å yte omsorg, og 93,2 prosent hvis han ikke er like enig i dette. For en kvinne med samme egenskaper er sannsynligheten for å ha gjort unntak 99,1 prosent hvis hun er svært enig i at det er viktig å yte omsorg, og 97,4 prosent hvis hun ikke er svært enig.

Erfaring og legitimitet

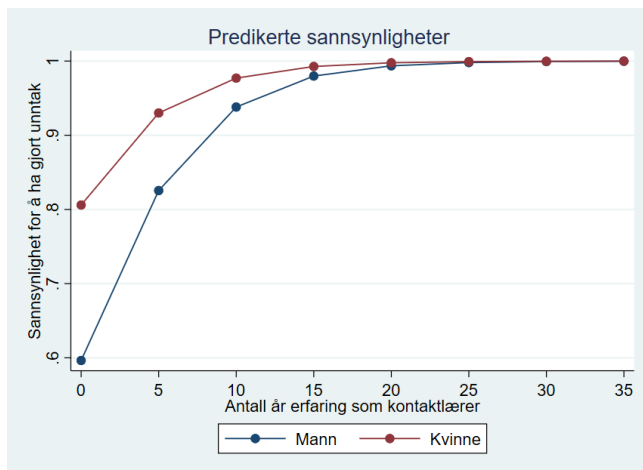
Erfaring som kontaktlærer har også innvirkning på sammenhengen mellom legitimitet og sannsynligheten for å ha gjort unntak (plot over prediksjoner i figur 5.4). For en kvinne som er svært enig i at det er viktig å yte omsorg og ellers har samme egenskaper som tidligere spesifisert, og hvor opplevelsen av legitimitet holdes på det høyeste nivået (verdien 4) gir ingen erfaring en sannsynlighet på 7,8 prosent. Hvis erfaring settes til 15 års er sannsynligheten 99,1 prosent, og 35 års erfaring gir 99,99 prosent sannsynlighet. Hvis opplevd legitimitet settes til middels (12 på skalaen) er sannsynligheten ved ingen erfaring 99,5 prosent, ved 15 års erfaring 99,86 prosent, og ved 35 års erfaring er sannsynligheten 99,97 prosent. Hvis legitimiteten oppleves som lav (verdien 20 på variabelen) gir erfaring svakt synkende sannsynlighet, ved at 0 år gir 99,99 prosent, 15 år gir 99,97 prosent, og 35 år gir 92,08 prosent. Dette viser at det har stor betydning for sannsynligheten for uerfarne

kontaktlærere om de opplever regelverket som legitimt, mens for mer erfarne kontaktlærere har dette liten betydning. Videre viser det at erfaring har stor betydning for sannsynligheten for å gjøre unntak blant de som opplever regelverkets legitimitet som høy.

Figur 5.4: Predikerte sannsynligheter med økende erfaring og synkende legitimitet.

Hvis legitimiteten holdes konstant, er det tydelig fra figur 5.5 at mer erfaring i seg selv gir økt sannsynlighet for å gjøre unntak fra regelverket, både for kvinner og menn.

Figur 5.5: Predikerte sannsynligheter av erfaring for kvinne og mann med middels opplevelse av legitimitet, og som ikke er svært enig i at det er viktig for de å yte omsorg.

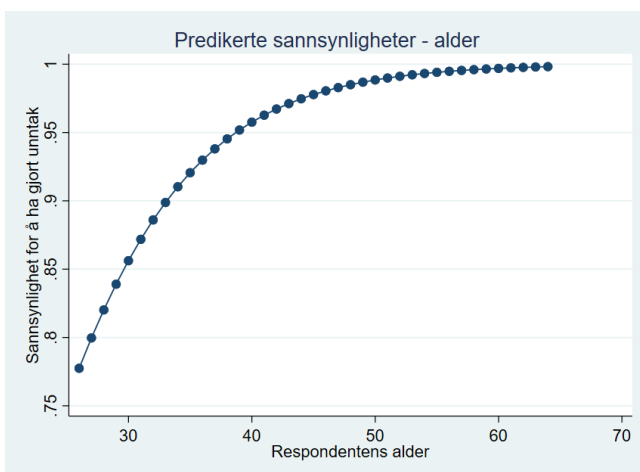
Ledelse og omgivelser

For en kvinne som var kontaktlærer i fjor og som i år er kontaktlærer på vg1 studiespesialiserende, som har lavere grads utdanning på høyskole eller universitet med PPU, som stemte på Arbeiderpartiet ved forrige valg, og som er svært enig i at det er viktig å yte omsorg, gir det 99,1 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis hun å ikke være svært enig i at det er viktig for ledelsen at de ansatte følger regelverket. Hvis respondenten derimot er svært enig i dette blir sannsynligheten 77,6 prosent.

En kvinne med samme egenskaper som over, og som ikke er svært enig i at det er viktig for ledelsen at de ansatte følger reglene, har 99,6 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis hun opplever at de andre lærerne bare i noen grad følger regelverket. Hvis hun opplever at de følger reglene i nokså stor grad er sannsynligheten 94,8 prosent. Å oppleve at de andre lærerne i stor grad følger reglene gir 97,4 prosent sannsynlighet. Det viser at det gir økt sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket hvis man opplever at de andre lærerne rundt en i mindre grad følger reglene enn i større grad.

Alder

Predikerte sannsynligheter for alder for en kvinnelig kontaktlærer med samme egenskaper som over, men som ikke er svært enig i at det er viktig å yte omsorg, viser at økt alder gir økt sannsynlighet for å ha gjort unntak (figur 5.6). Effekten av økt alder er størst fram til rundt 40 år, for deretter å avta noe.

Figur 5.6: Predikerte sannsynligheter for alder for kvinne, kontaktlærer på vg1 studiespesialiserende i år, kontaktlærer i fjor, stemte på Arbeiderpartiet ved forrige valg, universitet eller høyskoleutdanning med PPU, ikke svært enig i at det er viktig å yte omsorg, og ikke svært enig i at det er viktig for ledelsen at de ansatte følger reglene.

De tekniske løsningene gjør arbeidet vanskelig

Opplevelsen av at de tekniske løsningene gjør arbeidet vanskelig gjør også at sannsynligheten for å ha gjort unntak fra regelverket øker. Det viser predikerte sannsynligheter for en kvinnelig kontaktlærer med utdanning på universitet eller høyskole av lavere grad med PPU, som var kontaktlærer i fjor og er kontaktlærer i år på vg1 studiespesialiserende, stemte på Arbeiderpartiet ved forrige valg og ikke er svært enig i at det er viktig å yte omsorg eller at ledelsen vektlegger at de ansatte følger regelverket. Hvis hun ikke er svært enig i at de tekniske løsningene rundt arbeidet med fravær gjør arbeidet vanskelig, er sannsynligheten for

å ha gjort unntak fra regelverket 85,7 prosent. Hvis hun derimot er svært enig i at de tekniske løøsningene gjør arbeidet vanskelig er sannsynligheten 98,8 prosent.

Politisk tilhørighet

Sannsynligheten påvirkes også av hvilket parti de stemte på ved forrige valg. For en mannlig kontaktlærer som ellers har samme egenskaper som spesifisert over, er det 43,5 prosent sannsynlig å ha gjort unntak fra regelverket hvis man stemte på et av partiene som var i regjering da regelverket ble innført (Høyre eller Frp). Å stemme på alle andre partier, med unntak av Kristelig Folkeparti, gir høyere sannsynlighet - fra 77,1 prosent sannsynlighet (SV) til 95,4 prosent (SP) og 99,1 prosent (Venstre) sannsynlighet for å ha gjort unntak. Dette viser at sannsynligheten for å ha gjort unntak er høyere for de som ikke stemte på regjeringspartiene ved forrige valg.

Ledelsens kompetanse og egen kompetanse

I likhet med den første modellen gir høy oppfatning av egen kompetanse, og lav oppfatning av ledelsens kompetanse, økt sannsynlighet. En kvinnelig kontaktlærer på vg1 studiespesialiserende som også var kontaktlærer i fjor, som stemte på Arbeiderpartiet ved forrige valg, og ikke er svært enig i verken at det er viktig for ledelsen at de ansatte følger reglene eller at det er viktig for henne å yte omsorg, og ellers har gjennomsnittsverdier for de andre variablene har 99,34 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis hun opplever ledelsens kompetanse som høy, mens hun har 56,21 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis hun opplever deres kompetanse som lav. En kontaktlærer med samme egenskaper som over har 99,72 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis hun opplever egen kompetanse som lav, og 90,59 prosent sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis hun opplever egen kompetanse som høy.

Utdanning

Sannsynligheten for å ha gjort unntak er større for alle utdanningskategoriene sammenliknet med de som har faglærerutdanning. Dette strider mot forventningene ettersom en faglærerutdanning er en utdanning rettet mot et velferdsyrke, og man dermed kunne forventet sosialisering inn i en omsorgsmoral og klientorientering. Derfor hadde det vært å forvente at de med utdanning på lavere eller høyere nivå uten praktisk-pedagogisk utdanning skulle hatt lavere sannsynlighet for å gjøre unntak enn denne gruppa. Det er imidlertid vanskelig å trekke

klare konklusjoner fra denne variabelen. Intensjonen med variabelen var å kunne se forskjell mellom de med lang utdanning og kort utdanning, samt mellom de med et spesialisert utdanningsløp og de uten. Kategoriene skulle brukes til å se om de med henholdsvis praktisk-pedagogisk utdanning eller yrkesrettede utdanninger som allmennlærer eller lektor hadde større sannsynlighet for å ha gjort unntak enn de uten. Videre ble det delt inn i lengre universitets-/høyskoleutdanninger og kortere for å se om lengden på utdanninga kunne spille inn. Det er en statistisk signifikant forskjell mellom kategoriene i variabelen, så derfor er variabelen beholdt i modellen. Imidlertid ble det klart i operasjonaliseringen at variabelen prøver å måle to ting på en gang – lengden på utdanningen og yrkesrettingen, hvilket gjorde at distinksjonen mellom kategoriene ble noe vag. Dette gjør at det er vanskelig å måle betydningen av profesjonalisering i utdanningsbakgrunn. I retrospekt hadde det vært et mer validt mål å spørre etter antall år fullført utdanning i en egen variabel, og en variabel hvor det spørres om respondenten har en profesjonsutdanning rettet mot læreryrket. Dette hadde nok vært et mer presist måleinstrument.

Ellers er det mulig å se fra modellen at kontaktlærere som underviser på vg2 i år har signifikant større sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket enn kontaktlærere på vg1, og at kontaktlærere på yrkesfag og studieforberedende linjer har lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak enn kontaktlærere på studiespesialiserende.

5.4.Oppsummering av de viktigste resultatene fra den forbedrede modellen

Resultatene viser at kvinner har større sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket enn menn, og at kjønnsforskjellen i sannsynlighet øker med opplevelsen av synkende legitimitet hos regelverket. De som vektlegger sterkt å yte omsorg har høyere sannsynlighet for å gjøre unntak jo lavere de opplever legitimiteten å være, sammenliknet med de som ikke vektlegger omsorg like mye. Videre er sannsynligheten for å ha gjort unntak større hvis man har stemt på de fleste andre partier enn regjeringspartiene ved forrige valg, med unntak av Kristelig Folkeparti.

Økt erfaring gir også økt sannsynlighet for å ha gjort unntak. I tillegg viser resultatene at for respondentene med kortest erfaring øker sannsynligheten for å ha gjort unntak mest jo lavere de opplever legitimiteten til regelen, mens dette i liten grad spiller inn hos kontaktlærere med mer enn 15 års erfaring. Erfaring har imidlertid stor betydning for sannsynligheten blant respondenter som opplever legitimiteten som høy. Høyere alder gir også høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak. Sannsynligheten for å ha gjort unntak blir høyere jo lavere respondenten

opplever egen kompetanse å være, og jo høyere de opplever at ledelsens kompetanse er. Dette er i strid med teorien og vil bli diskutert senere.

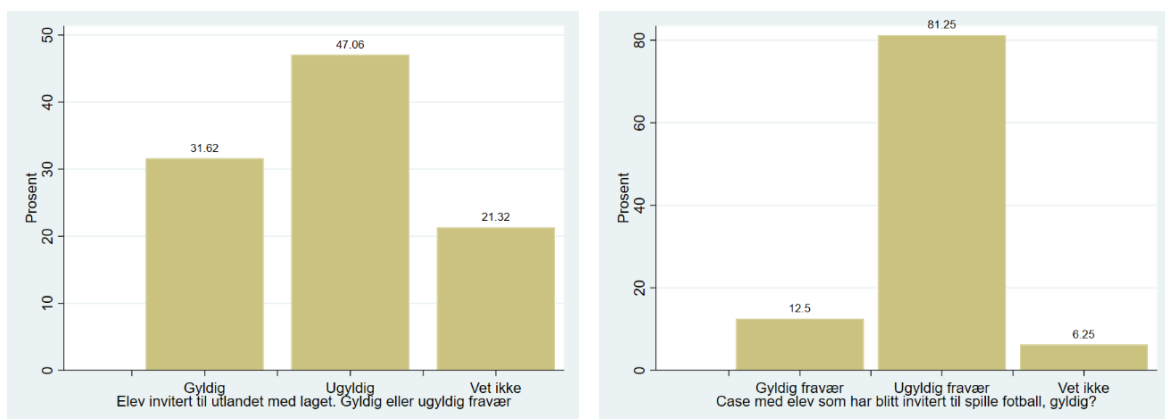
Resultatene viser også at kontaktlærere som oppfatter at det er viktig for ledelsen at de ansatte overholder regelverket har lavere sannsynlighet for å gjøre unntak sammenliknet med de som i mindre grad opplever dette å være tilfelle. De som opplever at de andre lærerne i stor grad følger regelverket har også mindre sannsynlighet for å ha gjort unntak enn de som opplever at de andre bare i noen grad følger regelverket. Videre øker sannsynligheten for kontaktlærere som er enige i at de tekniske løsningene gjør arbeidet med fravær vanskelig.

5.5. Forståelse av regelverket

Spørreskjemaet til rektorene og kontaktlærerne inneholdt, som tidligere nevnt, caser respondentene skulle vurdere. Disse vil bli analysert ved hjelp av deskriptiv statistikk i form av grafiske fremstillinger og tabeller med prosentfordelinger (se appendiks 9). Den første casen hadde følgende tekst:

En elev spiller fotball på fritiden, og laget har blitt invitert til å spille i utlandet. Eleven tar med dokumentasjonen til skolen og forklarer at det er en viktig mulighet, og ber om å få gyldig fravær for å unngå å miste karakter i fagene som rammes.

Kontaktlærere og rektorer bes deretter vurdere om dette er gyldig fravær eller ikke. Rektorene er ganske samlet i sin vurdering, med 81,25 prosent som mener dette er ugyldig fravær, 12,5 mener det er gyldig, og 0,25 er usikre. Blant kontaktlærerne er også flest enige med rektorene i at dette er ugyldig fravær med 47,06 prosent, mens 31,62 prosent mener dette er gyldig fravær, og 21,32 har svart «vet ikke».

Figur 5.7: Kontaktlærere og rektorens vurdering av case med invitasjon til å spille i utlandet. Kontaktlærere til venstre og rektorer til høyre.

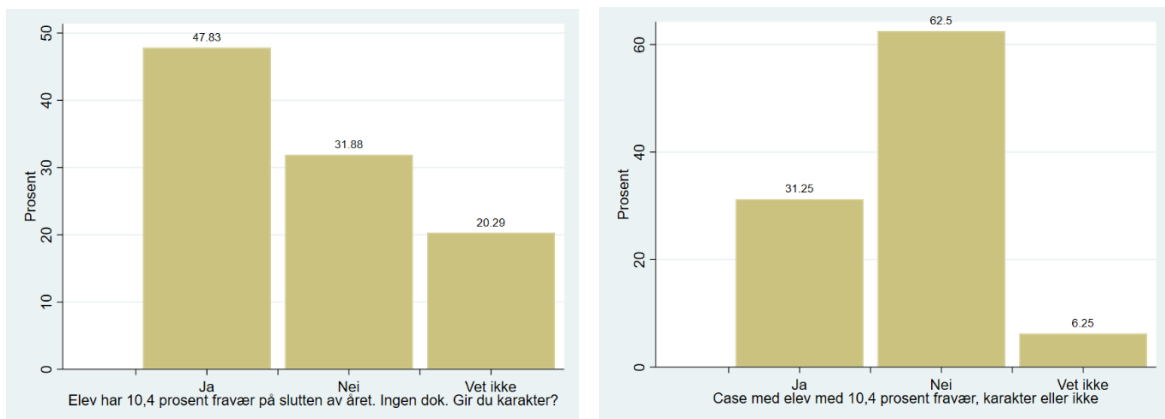

Teksten i den andre casen går slik:

På slutten av året har en elev 10,4 prosent udokumentert fravær i ditt fag, og eleven har ikke noe dokumentasjon på fraværet, men forteller at det skyldes sykdom. Gir du eleven karakter i faget?

I møte med denne casen har 47,83 prosent av kontaktlærerne svart at de ville gitt karakter i dette tilfellet, mens 31,88 har svart at de ikke ville gjort det, og 20,29 prosent har svart «vet ikke». Det er imidlertid 62,5 prosent av rektorene som har svart at lærerne her ikke skal gi karakter, mens 31,25 har svart at de skal gi karakter. 0,25 prosent av rektorene har svart «vet ikke». Det er, som tidligere nevnt, spesifisert i regelverket at det ikke skal rundes ned fra 10,4 prosent, og at 10,00 prosent fravær er grensa. Variansen i variabelen viser her at det likevel er forskjeller blant både kontaktlærere og rektorer i oppfatningen av dette, og mens flertallet av rektorene mener det ikke skal gis karakter mener flertallet av kontaktlærerne at de ville gitt karakter.

Figur 5.8: Fordeling på case om 10,4 prosent fravær. Kontaktlærere til venstre og rektorer til høyre.

På den siste casen ble kontaktlærere og rektorer bedt om å ta stilling til følgende:

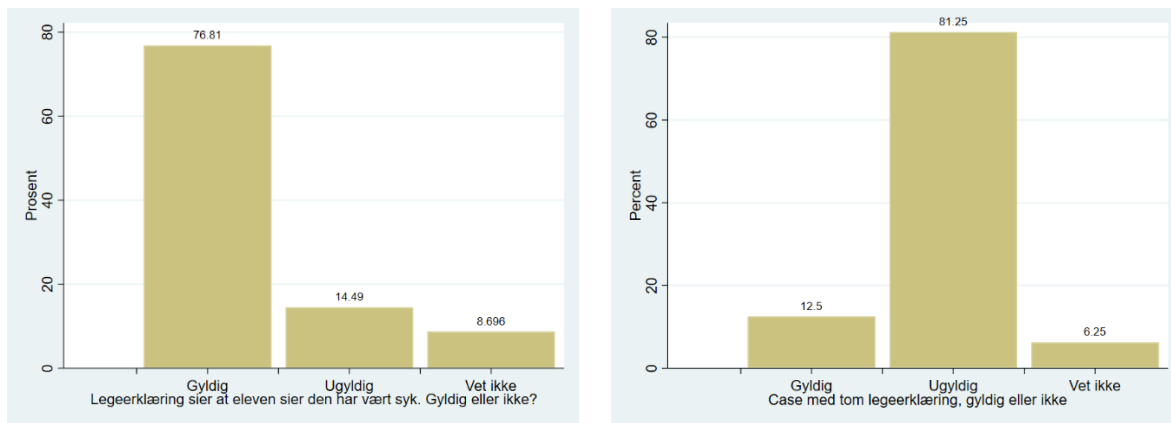
Du/en lærer får følgende legeerklæring fra en elev:

Jeg bekrefter at [elevens navn] har sagt at fravær i tidsrommet [fra dato til dato] i forrige uke skyldtes sykdom.

[Legens navn]

Hvordan vurderer du denne dokumentasjonen?

På denne casen har 76,81 prosent av kontaktlærerne svart at dette er gyldig dokumentasjon, mens 14,49 prosent har svart at den er ugyldig. 8,70 prosent har svart at de ikke vet. Blant rektorene har i motsetning 81,25 prosent svart at denne dokumentasjonen er ugyldig, mens 12,5 har svart «gyldig» og 6,25 prosent har svart «vet ikke». Dette viser at det er stor kontrast mellom kontaktlærere og rektorene i utvalget på oppfatningen om slik type dokumentasjon.

Figur 5.9: Kontaktlærere og rektors vurdering av case med legeerklæring. Kontaktlærere til venstre og rektorer til høyre.

Spørreskjemaet til rektorene ble sendt til alle i Trøndelag fylke, hvilket totalt er 32 kontaktlærere på skolene fylkeskommunen eier. Det var 16 av disse som fullførte spørreskjemaet og derfor er inkludert i datasettet. Mehmetoglu og Jakobsen (2017) skriver at i en liten populasjon må responsen være desto større for å kunne generalisere med sikkerhet, og viser til at en populasjon på 50 personer bør ha et utvalg på 44, hvilket er godt over halvparten, for å kunne etablere et 95 prosent konfidensintervall for et estimat (s. 6). Det betyr at det er betydelig usikkerhet knyttet til estimatene for både rektorer og kontaktlærere, så denne fordelingen kan ikke generaliseres til alle i Trøndelag fylke. Det som imidlertid kan generaliseres er at det er variasjoner i hvordan regelverket oppfattes mellom kontaktlærere, hvilket bryter med prinsippet om likebehandling.

6.Skjønnsutøvelse og implikasjoner

I denne delen tar jeg sikte på å diskutere resultatene som er presentert opp mot teori, tidligere forskning og hypotesene som ble formulert tidligere i teksten. I tillegg vil resultatene bli diskutert opp mot regelverk og de formulerte målsetningene til tiltaket – nedgang i fravær og frafall, samt likebehandling. Denne studien har sett på omfanget av skjønn hos kontaktlærere i møte med fraværgrensa og hva som innvirker på at noen benytter skjønn. Bruk av skjønn har blitt målt både gjennom mer bevisste unntak fra regelverket, samt ved å se på varians i forståelse av regelverk gjennom bedømming av casevariabler.

6.1.Bruk av skjønn

Fordelingen på variablene som måler antall ganger en respondent har unnlatt å føre fravær eller har ført udokumentert fravær som dokumentert, viser at en stor andel av respondentene har gjort slike unntak fra regelverket. Som nevnt presiseres det i et rundskriv fra fylkeskommunen at det skal føres fravær i alle timer (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 6), men resultatene viser at det er varierende hvorvidt dette overholdes blant lærerne. Det brukes med andre ord skjønn i utstrakt grad som regelverket ikke har gitt rom for. Ettersom mange også oppgir at de ikke bruker slikt skjønn oppfylles ikke målet om likebehandling med dagens praksis. Dette vil bli diskutert ytterligere lenger ned. Til tross for at større ønske om autonomi ikke har signifikant innvirkning på bruken av dette skjønnnet, viser disse unntakene at kontaktlærerne i denne studien likevel i noen grad motarbeider forsøket på å innskrenke autonomien deres, og at de lager rom for skjønn der det ikke egentlig finnes lenger (Lipsky, 2010, s. 19).

6.2.Profesjonalitet

Blant variablene som måler holdninger knyttet til profesjon og profesjonalitet er det i liten grad signifikante sammenhenger med å ha gjort unntak fra regelverket. Som nevnt hadde verken variabelen som måler ønske om autonomi i karaktersetning eller i fraværsvurdering hadde en signifikant påvirkning på sannsynligheten for å ha gjort unntak fra regelverket. Teorien sier at de som rekrutteres til yrker innen bakkebyråkratiet ofte har et ønske om å maksimere egen autonomi, og vil motarbeide forsøk på å innskrenke autonomien (Lipsky, 2010, s. 19 og 105). Ettersom disse ikke ble signifikante må hypotesene om at kontaktlærere som ønsker autonomi i henholdsvis fraværsvurdering og karaktersetning har større sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket forkastes. En respondent har kommentert at hvorvidt det settes karakter uansett bestemmes på karaktermøte og ikke av lærer, og at det

derfor var vanskelig å svare på dette spørsmålet (se kommentar i appendiks 10). Dette kan ha hatt innvirkning på andre respondenters avlagte svar også, men samtidig skal spørsmålet måle grad av ønske om autonomi, og derfor burde ikke formuleringen være for problematisk. Ellers gir det, som nevnt, heller ingen signifikant lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak for de som opplever det som viktig å følge regler. På bakgrunn av dette kan hypotese 1 forkastes. Det samme gjelder hypotesen om at de som opplever det som viktigere å bruke profesjonelt skjønn enn å følge regler.

På grunn av validitetsproblemene til utdanningsvariabelen er det vanskelig å si om hypotese 3 om at kontaktlærere som har profesjonsutdanning skal forkastes eller beholdes. I den andre modellen gir det signifikant høyere sannsynlighet å ha gjort unntak for de som universitets- eller høyskoleutdanning lavere grad med og uten PPU sammenliknet med de som har faglærerutdanning. Det samme gjelder yrkesutdanning med PPU (som ikke helt er signifikant på fem prosent) og universitets- eller høyskoleutdanning på høyere nivå med ppu. Etersom både kortere og lengre utdanningsløp, samt løp både med og uten PPU har høyere sannsynlighet er det liten grunn til å beholde denne hypotesen. Det antyder at en lengre utdanning eller en profesjonsrettet utdanning, hvor det kan forventes mer sosialisering inn i en klientorientert tankegang, i liten grad har innvirkning på hvorvidt det brukes mer skjønn.

6.3.Omsorgsmoral og legitimitet

Teorien beskriver velferdsprofesjoner som hjelpende yrker som er preget av en omsorgsmoral hvor de som rekrutteres gjerne har et ønske om å bidra positivt i den enkeltes liv og hjelpe de som trenger det, og motarbeide det hvis muligheten til å hjelpe begrenses (Halvorsen, 1993, s. 338 og Lipsky, 2010, s. 105). Analysen viser at variabelen som måler ønsket om å hjelpe ikke har en signifikant effekt på sannsynligheten for å gjøre unntak fra reglene, verken alene eller i samspill med legitimitetsvariabelen. Omsorgsvariabelen hadde heller ikke alene en signifikant innvirkning på sannsynligheten. Samspillet med legitimitetsvariabelen viser imidlertid at et sterkt behov for å yte omsorg i kombinasjon med en opplevelse av lav legitimitet hos regelverket, i form av at det er urettferdig og lite velegnet, gir større sannsynlighet for å ha gjort unntak. Det viser at kontaktlærere med en sterk omsorgsetikk heller gjør unntak hvis de opplever regelverket som i liten grad rettferdig eller velegnet, hvilket stemmer overens med teori om regler som virkemidler (Stone, 2012, s. 291). Det kan også forklares med at slike individuelle karakteristikk kan spille inn for bakkebyråkrater som er uenige i politikken bak det som implementeres (Winter og Nielsen, 2008, s. 140), slik at behovet for å yte omsorg får betydning for atferden i tilfeller når legitimiteten oppleves som lav. Dette kan tyde på en

konflikt mellom noen kontaktlæreres behov for å hjelpe elever og overholdelse av et regelverk som de opplever som urettferdig og lite egnet, som fører til at de velger å gjøre unntak (Lipsky, 2010, s. 72 og 105). Det er imidlertid viktig å påpeke at dette samspillsleddet ikke er signifikant innenfor et fem prosent signifikansnivå. Det betyr at feilmarginen er noe større, og at det er fare for å beholde en hypotese om en sammenheng som i virkeligheten ikke eksisterer. Ettersom omsorgsvariabelen ikke alene er signifikant og samspillsleddet er i grenseland er det usikkert om hypotesen om at behov for å yte omsorg øker sannsynlighetene for å gjøre unntak fra regelverket. Ringdal (2007) skriver at i små utvalg bør en nullhypotese om ingen sammenheng bare forkastes hvis sammenhengen er sterk (s. 288), så på bakgrunn av dette forkastes likevel hypotesen om at det er en sammenheng.

For kvinner gir gradvis lavere opplevelse av legitimitet høyere sannsynlighet for å gjøre unntak fra reglene sammenliknet med menn som opplever legitimiteten som lav. Menn har gradvis lavere sannsynlighet for å gjøre unntak hvis de opplever regelen som illegitim. Blant menn og kvinner som har en tenkt 0-verdi på legitimitetsvariabelen som betyr høy opplevelse av legitimitet er det ingen signifikant kjønnsforskjell. Dette betyr at hypotesen om at kvinner i større grad bryter regelverket delvis kan beholdes, selv om det bare gjelder i samspill med opplevelse av legitimitet. Dette kan skyldes at kontaktlærere tilhører et klientorientert yrke, hvor Stensöta (2010) skriver at kvinner oftere bryter regelverket fordi de i større grad ikke ønsker å sanksjonere klientene. Kjønnsforskjellen øker jo mer legitimiteten synker, hvilket viser at kjønnsforskjellen er betinget av holdningen til regelverket, slik Winter og Nielsen (2008, s. 140) skriver.

Ettersom legitimitetsvariabelen er innlemmet i tre samspill er det vanskelig å se effekten av opplevelse av legitimitet på sannsynligheten for å gjøre unntak alene. I den første logistiske modellen hadde opplevelsen av at fraværsgrensa i liten grad var rettferdig en sterkt signifikant positiv innvirkning på sannsynligheten for å gjøre unntak fra regelverket. På bakgrunn av dette beholdes hypotesen om at kontaktlærere som opplever fraværsgrensa som urettferdig har større sannsynlighet for å ikke følge regelverket. Opplevelse av rettferdighet er en av dimensjonene av legitimitet, og har teoretisk sterk betydning for hvorvidt et regelverk følges (Stone, 2012, s. 291). Lipsky (2010) skriver at likebehandling ikke alltid oppfattes som rettferdig hvis bakkebyråkrater blir konfrontert med en mer kompleks virkelighet enn det regelverket gir rom for (s. 22-23). Dette kan knyttes til det Stone skriver om rettferdighet og likebehandling innenfor spesifiseringen av regelverk. Stone (2010) skriver at et regelverk bør være presist nok til å sikre likebehandling, men samtidig vil et veldig presist regelverk ikke

tillate rom for nyanser og kompleksitet (Stone, 2012, s. 293- 295). Brudd på reglene som følge av opplevelse av urettferdighet kan tyde på en opplevelse av at det ikke er rom for disse nyansene.

Hvorfor respondentene ikke opplever regelverket som rettferdig kan ikke leses ut av dette datamaterialet, men i de kvalitative beskrivelsene har 15 respondenter spesifikt trukket fram at de viser skjønn overfor elever som har utfordringer hvor de mener det er viktig å bruke skjønn heller enn å følge reglene (alle beskrivelser i appendiks 11).

Elev som slet psykisk og hadde hatt en oppvekst med lite oppfølging/omsorg i hjemmet. Fravær skyldtes angstanfall/sosial angst, og dette var helt åpenbart ikke skulking. Eleven meldte alltid fra om fravær til meg og klarte godt å følge opp faglig slik at det ikke var vanskelig for faglærere å sette karakter. Det følte helt feil at en elev med såpass store problemer i livet ikke skulle få vitnemål p.g.a. noen få timer for mye fravær i et fag når lærer hadde godt vurderingsgrunnlag. For meg var dette et samvittighetsspørsmål (anonym kontaktlærer).

Denne forklaringen kan ikke generaliseres, men eksemplifiserer sammenhengen mellom en opplevelse av urettferdighet og det å gå bort fra regelverket. Den første modellen viser videre at det ikke har noen signifikant innvirkning på sannsynligheten for å ha gjort unntak at de opplever fraværgrensa som mindre bra for elevene, så den hypotesen kan forkastes, og det samme gjelder til dels hypotesen om at kontaktlærere som opplever fraværgrensa som mindre egnet har høyere sannsynlighet. Det å oppleve den som uegnet til å få ned fraværet gir ingen signifikant innvirkning på sannsynligheten, mens det å oppleve den som uegnet til å få ned frafallet gir signifikant høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak. Resultatene viser dermed at opplevelse av regelverket som godt og rettferdig til dels også har betydning for om regelverket følges i denne studien. Ettersom legitimitet har stor betydning for hvorvidt det gjøres unntak kunne det vært interessant å studere videre hvorfor noen lærere opplever lav legitimitet hos regelverket.

Legitimitet handler ikke bare om rettferdigheten i regelverket, men også om det er et godt utformet regelverk (Stone, 2012, s. 291). Dette er et aspekt som i mindre grad måles i modellen, men at det gjøres unntak kan være en reaksjon på at regelverket er for presist, hvilket betyr at det utfordres på situasjoner som ikke passer med slik regelverket er formulert (Stone, 2012, s. 295). Et aspekt flere kontaktlærere trekker frem i sine beskrivelser er at de ikke fører fravær for kjøretimer. Det har blitt spesifisert at kjøretimer ikke gir gyldig fravær, og dette er et tema som har vært mye diskutert i media (Visjø, 2016). Magnus Thue fra Kunnskapsdepartementet presiserer at kjøreopplæringen er noe som ikke er en del av opplæringa, og derfor gis det ikke gyldig fravær (Visjø, 2016). 14 kontaktlærerne skriver at de

ikke alltid fører fravær i forbindelse med kjøreopplæring, hvor noen begrunner dette med at de anser det som en viktig del av opplæringa på yrkesfag. 3 kontaktlærere skriver at de har ført udokumentert fravær som dokumentert i forbindelse med kjøreopplæring (se kategorisering av kommentarer i appendiks 11). Dette viser at det er en del uenighet omkring spesifiseringen av reglementet, som kan gjøre at noen kontaktlærere opplever deler av reglementet som illegitimt, og derfor ikke følger det. Tre kontaktlærere fremhever spesifikt at regelverket ikke gir rom for å vise det skjønnet de mener er nødvendig, og at de derfor ikke har ført fravær: «Det kan dukke opp for eksempel personlige forhold som ikke fraværreglene fanger opp» (anonym kontaktlærer). «Grunnen til fraværet var god og uunngåelig, men ble ikke dekket av regelverket» (anonym kontaktlærer). «Ved tilfeller der elevers ve og vel har fått forrang for et trangsynt regelverk» (anonym kontaktlærer). Dette kan tyde på at manglende legitimitet for noen av kontaktlærerne i denne studien stammer fra en opplevelse av at regelen ikke gir rom for å vise hensyn til konteksten (Stone, 2012, s. 294-295).

Det gir høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket for respondenter som har stemt på andre partier enn Høyre eller Frp, med unntak av Kristelig Folkeparti. Det eneste som gir en signifikant høyere sannsynlighet innenfor et fem prosent signifikansnivå er imidlertid å ha stemt på Senterpartiet. Det viser likevel en tendens til at det å stemme på andre partier enn partiene som var i regjering på tidspunktet regelen ble innført, og som tok initiativ til innføringen av regelen, gir høyere sannsynlighet for å bryte regelverket enn å stemme på partiene som var i regjering. Dette kan forklares med at det er større sannsynlighet for at bakkebyråkrater bruker skjønn hvis de er uenige i det ideologiske grunnlaget, og hvis deres policy-preferanser viker fra det som ligger til grunn i tiltaket (Winter og Nielsen, 2008, s. 130-140). Det kan antas at de som stemte på regjeringspartiene i større grad er enig i politikken de fører, mens de som har stemt på andre partier heller er uenige. Ettersom bare ett av de andre partiene fører til en signifikant høyere sannsynlighet, forkastes imidlertid hypotesen om at kontaktlærere som stemte på et parti som ikke var i regjering ved innføringen av fraværsgrensa ved forrige valg, har høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra reglene. Dette fordi de øvrige forskjellene i sannsynlighet kan være et resultat av tilfeldigheter.

En oppfatning av de tekniske løsningene rundt fraværsgrensa som vanskelige gjør også at sannsynligheten for å gjøre unntak øker. Som nevnt innledningsvis har Hans Lieng, fylkesleder for utdanningsforbundet i Sør-Trøndelag gitt uttrykk for at grensa fører til merarbeid for lærerne (Sae-Khow, 2016). Dette kan forklares med at bakkebyråkrater, i en travel hverdag, må prioritere arbeidsoppgaver (Lipsky, 2010, s. 38, Winter og Nielsen, 2008,

s. 119), samt at en negativ oppfatning av de tekniske og metodiske aspektene av et tiltak har betydning for deres implementeringsatferd (Winter og Nielsen, 2008, s. 130).

6.4.Ledelsens og omgivelsenes betydning

Analysen av resultatene fra spørreundersøkelsen til kontaktlærerne viser at de som oppfatter ledelsen som veldig opptatte av at de skal følge reglene i mindre grad gjør unntak fra regelverket, og det samme gjelder de som opplever at lærerne rundt dem i stor grad følger reglene. Dette kan forklares med insentivrammer, og at omgivelsene har innvirkning på deres rettferdighetssans og normer. Winter og Nielsen (2008) skriver at manglende insentiver for å følge reglene har betydning for hvordan et tiltak iverksettes (s. 140), og hvis ledelsen vektlegger at reglene skal følges kan dette anses som et insentiv til å ikke gjøre unntak fra regelverket. De ansattes rettferdighetssans og håndhevelse påvirkes av eksisterende praksis og normer blant likemenn (Stone, 2012, s. 306), og det kommer til syne i denne studien gjennom at unntak fra regelverket i større grad skjer blant de som i mindre grad opplever at lærerne rundt dem følger reglene. Begge disse sammenhengene er signifikant innenfor et fem prosent signifikansnivå. Det gir grunn til å beholde hypotesene om at kontaktlærere som opplever at de andre lærerne på skolen ikke følger regelverket har større sannsynlighet for å tøyne regelverket, og hypotesen om at kontaktlærere som arbeider på en skole hvor de opplever at ledelsen vektlegger at regelverket følges har større sannsynlighet for å følge regelverket. Dette er på bakgrunn av kontaktlærernes opplevelse av hva ledelsen vektlegger, og det kan dermed ikke konkluderes med at det er en sammenheng mellom etterlevelse av regelverk og hva ledelsen faktisk vektlegger, men som Baklien (2000) skriver er oppfatningen av virkeligheten ofte mer avgjørende enn den faktiske virkeligheten (s. 67). Videre viser resultatene at ledelsens tilsvarende vektlegging av at så mange elever som mulig skal gjennomføre ikke har noen signifikant innvirkning på om det gjøres unntak fra regelverket, så denne hypotesen kan forkastes. I likhet med enkelte andre variabler måtte denne omkodes som følge av lite varians og få observasjoner på noen kategorier, hvilket kan ha hatt innvirkning på resultatene.

En av kontaktlærerne i studien har kommentert: «Elev som ikke kunne gjøre rede for mye fravær, hadde generell legeerklæring som forklarte noe av fraværet. Foreldre klaget på at kontaktlærer ikke automatisk gjorde om alt fravær uten dialog. Rektor overprøvd kontaktlærer etter klage fra foreldre» (anonym kontaktlærer). I dette tilfellet er det ikke snakk om insentiver, men overprøving. Norsk lektorlag (2016) har uttalt, som tidligere nevnt, at det var ønskelig med et regelverk slik at det i mindre grad ble utøvd press ovenfra om å sette

karakter uten grunnlag. Denne kommentaren viser at dette fremdeles er mulig gjennom at det er rom for tolkning av dokumentasjonen på fraværet.

6.5. Tillit til elevene

Teorien tilsier at bakkebyråkrater som har høy tillit til elevene i større grad kan tenkes å bryte regelverket for å hjelpe disse (Winter og Nielsen, 2008, s. 195). Denne variabelen ble imidlertid heller ikke signifikant i bivariat analyse eller i samspill med andre variabler. Dette gir grunn til å forkaste hypotesen om at kontaktlærere som har tillit til elevene i større grad gjør unntak fra regelverket. Det er imidlertid viktig å huske på at mye informasjon gikk tapt i denne variabelen siden den ikke kunne brukes som kontinuerlig, og videre måtte omkodes til dikotom på grunn av få observasjoner på noen av kategoriene. Få observasjoner på kategoriene gir igjen upresise resultater, samt perfekt diskriminering, hvor alle observasjonene i kategorien har samme verdi på den avhengige variabelen, og derfor utelates fra regresjonsmodellen (Ringdal og Wiborg, 2017, s. 213). Videre, ettersom de aller fleste hadde svart at de var litt enige eller svært enige i at de fleste elever er til å stole på er det liten forskjell mellom referansegruppa og de som er svært enige, hvilket kan ha gjort det vanskelig å få en signifikant sammenheng. I de kvalitative beskrivelsene har flere respondenter trukket frem «tillit til elev» som begrunnelse for at de har gjort unntak, men det kan skyldes at det er tillit til den enkelte eleven de har gjort unntak for heller enn generell tillit, eller at det ikke er noen statistisk signifikant forskjell på opplevelse av tillit som viktig hos de som gjør unntak og de som ikke gjør det.

6.6. Betydningen av egen kompetanse og ledelsens kompetanse

Resultatene viser at jo høyere opplevelse av egen kompetanse jo lavere sannsynlighet for å ha gjort unntak fra regelverket. Dette strider mot teorien som sier at opplevelse av høy kompetanse gjør at ledelsen har liten innvirkning på deres atferd, og at de i større grad stiller spørsmålsteget ved regler og ledelsens føringer mens opplevelse av lav kompetanse gjør at bakkebyråkrater heller lar seg lede (Winter og Nielsen, 2008, s. 157). Teorien tar imidlertid utgangspunkt i at ledelsen ønsker å begrense de ansattes autonomi (Lipsky, 2010, s. 25) mens dette ikke nødvendigvis er tilfelle i videregående skole. Lipsky (2010) skriver også at ledelsen vil ønske å maksimere organisasjonens ytelse (s. 25), og ettersom bruk av skjønn i forbindelse med regelverket vil kunne bidra til at flere fullfører kan det være at en begrensning av de ansattes autonomi ikke er i ledelsens interesse. Uttalelsen til Norsk Lektorlag og respondenten som ble sitert over kan tyde på dette. Det ble imidlertid forsøkt samspill mellom variablene som måler om de opplever at ledelsen legger vekt på henholdsvis gjennomføring og

regelverk, uten at dette ble signifikant. Det ble også forsøkt samspill med opplevelse av legitimitet, som heller ikke ble signifikant. Det er derfor ikke grunnlag for å si noe om at dette har betydning i denne studien, men det kunne vært interessant å studere videre. Dette medfører imidlertid at hypotesene om at kontaktlærere som oppfatter egen kompetanse som høy har større sannsynlighet for å tøyne regelverket, og at kontaktlærere som oppfatter ledelsens kompetanse som lav har større sannsynlighet for å tøyne regelverket, må forkastes.

6.7.Erfaring og alder

Sannsynligheten for å gjøre unntak øker med mer erfaring som kontaktlærer alene. Dette er i tråd med teori fra Assidi og Lundin (2018) og Overland og Nordahl (2013) som begrunner dette med at byråkrater gradvis arbeider mer etter hva de selv har erfart som riktig, og derfor i større grad kan gå bort fra regelverket. Overland og Nordahl (2013) skriver også at det kan knyttes til at erfarne lærere i større grad enn yngre kan oppleve nytt regelverk som utfordrende, eller at de kan være negative til nye regelverk fordi det oppleves som nedvurderende (s. 154-155). Assidi og Lundin (2018) skriver at nyansatte heller lar seg styre av regler (s.166), hvilket resultatene i denne studien tyder på. Ettersom det er en sterkt signifikant sammenheng mellom antall år erfaring og det å ha gjort unntak fra regelverket i den logistiske modellen beholdes hypotesen om at kontaktlærere med lang erfaring har økt sannsynlighet for å ikke følge regelverket for fraværsgrensa. Denne hypotesen må imidlertid forkastes for erfaring som lærer. En respondent har begrunnet unntak fra fraværstingen med «sunt bondevett og lang erfaring» (anonym kontaktlærer). Sammenhengen mellom erfaring og legitimitet viser at opplevelse av regelen som mindre rettferdig, negativ for elevene, og mindre egnet øker sannsynligheten betraktelig for å ha gjort unntak for uerfarne kontaktlærere. Denne sammenhengen gradvis avtar slik at de med middels til lang erfaring har like høy sannsynlighet uansett opplevelse av legitimitet.

Høyere alder gir også høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak blant kontaktlærerne, hvilket strider mot tidligere forskning av Portillo og DeHart-Davis (2009), hvor de fant positiv korrelasjon mellom alder og etterlevelse av regler (s. 343). Forventningen om kurvelinearitet kan også avvises ettersom dette ikke ble signifikant. Det betyr at hypotesen om at yngre kontaktlærere har større sannsynlighet for å tøyne regelverket enn eldre kontaktlærere må forkastes.

Totalt sett viser resultatene fra regresjonsmodellen at kontaktlæreres verdier og holdninger i noen grad har betydning for hvordan et tiltak implementeres, hvilket stemmer overens med implementeringsteori fra Lipsky (2010) og Baklien (2000).

6.8. Forståelse av regelverket

Respondentenes bedømming av case-variablene viser at det er større spredning i oppfattelsen av regelverket fra kontaktlærernes side enn fra ledelsen. Variansen i den første case-variabelen hos kontaktlærerne kan tyde på at det enten er for lite informasjon i case-teksten, at det er rom for skjønn i regelen i vurderingen av gyldig og ugyldig fravær, eller at det er usikkerhet omkring hvordan regelverket skal tolkes. På ett av de andre spørsmålene i spørreskjemaet har en respondent kommentert at det burde være med informasjon om hvorvidt det er snakk om fotball på nasjonalt nivå eller ikke, og at det derfor var vanskelig å ta stilling til casen (se appendiks 10). Det kunne derfor blitt skrevet eksplisitt at invitasjonen ikke hadde med nasjonal representasjon å gjøre, hvilket kan være med på å forklare andelen som har svart «vet ikke». Rektorene er ganske samlet i sin vurdering, hvilket tyder på en mer lik oppfatning av regelverket. Uansett kan det tyde på at det oppfattes ulikt blant kontaktlærerne, hvilket kan være med på å bryte med målet om likebehandling.

Kontaktlærernes vurdering av casevariablene viser at det er større spredning i deres vurdering av regelverket enn det er hos ledelsen. Kontaktlærerne er i mye større grad tilbøyelige til å vurdere dokumentasjon og fravær som gyldig, og en større andel mener det er greit å runde ned ved 10,4 prosent enn hos lederne. I tilfellet med 10,4 prosent fravær er det spesifisert i regelverket at fraværsprosenten ikke skal rundes nedover (Utdanningsdirektoratet, 2017b, s. 5), så her er regelverket svært presist og gir lite rom for tolkning. Ifølge Stone (2012) sikrer en presis regel likebehandling (s. 293). Variansen i bedømmingen av variabelen tyder på at det lages handlingsrom der regelverket ikke i utgangspunktet tillater det. Hvor stor betydning det har for likebehandlingen er usikkert, ettersom én av kontaktlærerne har kommentert at hvorvidt en elev skal få karakter eller ikke avgjøres på karaktermøte heller enn individuelt (se appendiks 10). Det kan derfor tenke seg at det har større betydning hvilken policy den enkelte skole har på dette området. Et klart flertall blant rektorene gir uttrykk for at det ikke skal rundes ned, så hvorvidt variansen i variabelen reflekterer praksis er usikkert.

Casen med dokumentasjonen viser at rektorene i stor grad mener dokumentasjonen er ugyldig, mens kontaktlærerne i utstrakt grad anser den som gyldig. Regelverket spesifiserer at legerklæring som dokumenterer sykdom skal benyttes, og i dette tilfellet er erklæringen fra

en lege, men dokumentasjonen er primært en gjengivelse av det eleven har fortalt. Dette viser at en stor andel av lærerne, i likhet med kontaktlæreren i bacheloroppgaven min (Aasheim, 2017, s. 16), godtar denne typen dokumentasjon, til tross for at den, som hun ga uttrykk for, ikke dokumenterer sykdom. Regelen spesifiserer at fravær skal dokumenteres med legeerklæring fordi elevenes helsetilstand skal vurderes av en sakkyndig (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 4), men rektoren ved samme skole ga i dette tilfelle uttrykk for at dette var dokumentasjon uten innhold, og hadde stilt spørsmålsteget ved denne praksisen til skoleeier (Aasheim, 2017, s. 17). Fafos rapport fra 2017 avdekker at noen fastleger opplever press om å utstede slik dokumentasjon, som de opplever som et etisk dilemma, ettersom de i noen tilfeller måtte skrive ut dokumentasjon det ikke var medisinsk grunnlag for og som hadde tilbakevirkende kraft (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 64). Eksempelet fra casevariabelen virker å være den typen dokumentasjon det her siktes til, og resultatene viser at slik dokumentasjon i utstrakt grad godkjennes, men at det likevel er noen kontaktlærere som anser den som ugyldig. Det viser at det er forskjell på hvordan slik dokumentasjon behandles, og ettersom det er kontaktlærerne som kan endre fravær til «dokumentert» vil det ha betydning for likebehandlingen av elevene når de kommer med slik dokumentasjon og det behandles forskjellig av forskjellige kontaktlærere. Denne studien kan ikke si noe om elevenes motivasjon bak å skaffe til veie slik dokumentasjon, men tvetydighet i dette tilfellet kan gi mulighet til manipulering av regelverket til egen fordel, hvilket fremheves som en utfordring ved et tvetydig regelverk (Stone, 2012, s. 293). Samtidig gir slik tvetydighet mulighet for kontaktlærerne til å ta en avgjørelse basert på skjønn i det enkelte tilfelle, hvilket både kan føre til vilkårlig behandling av elever, men også gi mulighet for fleksibilitet og mulighet for å bruke egen ekspertise i vurderingen av den konkrete situasjonen (Stone, 2012, s. 295).

6.9. Validiteten til den avhengige variabelen

Det er 64 prosent av respondentene i denne studien som opplyser at de har gjort unntak fra fraværsreglene, enten ved å ha unnlatt å føre fravær eller ved å ha ført udokumentert fravær som dokumentert, mens 35,97 prosent opplyser at de aldri har gjort slike unntak. Dette kan implisere at prinsippet om likebehandling, som er nevnt som et av målene til tiltaket, ikke oppfylles.

Den avhengige variabelen er, som nevnt, satt sammen av to spørsmål som spør henholdsvis hvor mange ganger respondenten har unnlatt å føre fravær eller har først udokumentert fravær som dokumentert fravær. Disse brukes til å måle hvorvidt respondenten har brutt regelverket

til fraværgrensa. Et potensielt problem med denne spørsmålsstillingen kan være at det ikke spørres om de «bevisst» har unnlatt å føre fravær eller «bevisst» ført udokumentert fravær som dokumentert, hvilket kan føre til at også forglemmelser måles med dette instrumentet. De kvalitative beskrivelsene respondentene har lagt inn viser at 13,8 prosent av de som har unnlatt å føre fravær har gjort det som følge av forglemmelser, mens 7,7 prosent av de som har krysset av for at de har ført udokumentert fravær som dokumentert bare har gjort det i påvente av å få dokumentasjon fra elevene. Det viser at en liten andel ikke har gjort bevisste unntak, hvilket betyr at sensitiviteten til spørsmålet ikke er god nok, slik at både de som har egenskapen, men også noen som ikke har den, fanges opp (Skog, 2015, s. 91). Den prosentvise andelen som har gjort bevisste unntak er nok derfor noe overvurdert. Dette kan føre til svakere statistiske sammenhenger mellom variablene, spesielt ettersom variabelen gjøres dikotom, hvor en kontaktlærer som har unnlatt å føre fravær ved en feil ved én anledning sidestilles med kontaktlærere som bevisst har unnlatt å gjøre dette gjentatte ganger. Dette gjør at faren for å forkaste reelle sammenhenger blir større, og kan anses som en systematisk målefeil, hvor en andel av respondentene har forstått spørsmålet på en annen måte enn intensjonen (Skog, 2015, s. 91). Denne risikoen forsterkes av at mange variabler som i utgangspunktet kunne blitt brukt som kontinuerlige måtte kodes om til dikotome som resultat av lite varians og få observasjoner på enkelte kategorier. Dikotome variabler som skiller mellom de som er svært enige i et utsagn og de øvrige, som kan innlemme både de som ikke har noen mening om det og de som er litt enige, gir lite kontrast og kan gjøre at sammenhenger som kanskje finnes i virkeligheten ikke avdekkes. Samtidig er noen variabler tatt med som ikke har en signifikant effekt på fem prosent nivå, som gjør at det er større feilmargin og det er 10 prosent sjans for at effekten skyldes tilfeldigheter.

6.10.Svarprosent og varians

På grunn av kort tid til datainnsamling og problemer med å komme i kontakt med populasjonen ble størrelsen på utvalget mindre enn det som hadde vært ønskelig. Som nevnt er det stort nok til å kunne gjøre meningsfulle analyser, men et større utvalg kunne bidratt til bedre fordeling på variablene og større antall observasjoner på de forskjellige kategoriene, hvilket kunne gjort det enklere å se effekten av teoretiske sammenhenger og gjort modellen mer robust. Selv om det ble kontrollert for skjevhet på demografiske variabler er det, som tidligere nevnt, noen skoler som ikke er representert. Ettersom de normene ledelse og omgivelser signaliserer har teoretisk betydning for den avhengige variabelen, har det betydning for generaliserbarheten til studien at noen skoler ikke er med.

6.11.Likebehandling og legitimitet

Som tidligere nevnt er et av de uttalte målene med tiltaket å sikre likebehandling. Gjennom analyser av datamateriale fra kontaktlærere i Trøndelag er det tydelig at regelverket forstås forskjellig fra kontaktlærer til kontaktlærer, og at en stor andel kontaktlærere har gjort unntak fra regelverket det siste året ved blant annet å unnlate å føre fravær.

I Fafos rapport ytrer en rektor mistanke om at noen lærere ikke fører fravær for å hjelpe elevene, mens andre følger regelverket (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 48). I min bacheloroppgave oppga også en kontaktlærer å ha gjort unntak for elever i situasjoner hvor hun mente det var nødvendig (Aasheim, 2017). Ettersom omtrent 57 prosent av respondentene i denne studien oppgir at de har unnlatt å føre fravær bekreftes denne tendensen, selv om prosentfordelingen i populasjonen er usikker. Når noen lærere gjør unntak og andre ikke brytes prinsippet om likebehandling av elever, hvilket Stone uthever som en av godene med et presist regelverk (Stone, 2012, s. 293). Lipsky (2010) skriver at likebehandling er en av forutsetningene for at offentlige institusjoner oppfattes som legitime av befolkningen (s. 22), så legitimitet er i så måte ikke bare en årsak til unntak men også en mulig konsekvens. Regelverket kan oppfattes som urettferdig hvis det ikke er likebehandling, men samtidig er konteksten hvor det gjøres unntak viktig for opplevelse av urettferdighet (Stone, 2012, s. 291). Med andre ord kan disse unntakene svekke regelens og skolens legitimitet, men det kommer an på den spesifikke konteksten og hvem det gjøres unntak for. Unntak for noen elever i en vanskelig situasjon kan eksempelvis antas å oppleves mindre urettferdig enn at noen kontaktlærere gjør unntak for kjøretimer og andre ikke.

6.12.Implementering og tolkning av tiltakets effekt

Studien viser at skjønn brukes i arbeidet med fraværgrensa, både i form at unntak fra regelverket om fraværsføring og dokumentasjon, men også i tolkingen av regelverket når det gjelder hva som er gyldig dokumentasjon, hvor grensa for hvorvidt karakter settes, og hva som er gyldig fravær. Som tidligere nevnt har det stor betydning for hvordan effekten tolkes at gjennomføringen gjøres i henhold til regelverk og intensjon (Winter og Nielsen, 2008, s. 15). I denne studien oppgir over halvparten av respondentene at de har unnlatt å føre fravær, mens regelverket eksplisitt sier at alt fravær skal føres (Trøndelag fylkeskommune, 2018, s. 6). I hvor stor grad lærere unnlott å føre fravær før fraværgrensa ble innført er vanskelig å spekulere i, men det gir grunn til å tro at fraværstatistikken før og etter regelverket ble innført kan være preget av disse unnlattelsene, slik at det bør tas høyde for at fraværet er noe høyere enn de offisielle tallene viser. Effektene bør imidlertid tolkes i lys av dette. Dette gjelder også

negative effekter i form av frafall og tap av karakter. Når lærere unnlater å føre fravær på elever som etter regelverket ville mistet karakter er det mulig disse effektene undervurderes, og de bør derfor tolkes i lys av slike tendenser. Det er imidlertid viktig å påpeke at disse resultatene ikke sier noe om føring av fravær før fraværsgrensa ble innført, så hvorvidt slik praksis var utbredt også før fraværsgrensens inntog kan det ikke sies noe om. I sin rapport skriver Fafo, som tidligere nevnt, at det ikke ennå er gjort en effektanalyse som tar hensyn til andre potensielle årsaker til nedgang i fravær (Andersen, Bjørnset, Reegård og Rogstad, 2017, s. 15), og denne studien kan derfor bidra med å sette lys på en faktor som kan ha betydning for en slik analyse.

7. Avsluttende bemerkninger og veien videre

Halvorsen og Madsen (2013) skriver som nevnt at evaluering av politikk skal handle om å vurdere tiltaket opp mot definerte mål (s. 17). Det har vært uttalt at målene med fraværsgrensa er å senke ugyldig fravær, å sikre likebehandling, og å få ned frafallet. Denne studien har tatt sikte på å studere kontaktlæreres bruk av skjønn i forbindelse med fraværsgrensa, dets omfang og faktorer som virker inn på bruk av skjønn. Det har blitt gjort gjennom å samle inn kvantitative data om bruk av skjønn og forståelse av regelverk, samt data om faktorer som har teoretisk betydning for hvorvidt det brukes skjønn. Videre tar studien sikte på å ha en formativ funksjon, ved å avdekke aspekter som kan være nyttige i arbeidet med regelverket og for andre som evaluerer regelverket.

7.1. Det brukes skjønn i arbeidet med fraværsgrensa

Det har blitt spesifisert fra politisk hold at det ikke er lagt inn noe skjønn for lærerne i regelverket til fraværsgrensa for å sikre likebehandling (Aasheim, 2017, s. 14). Studien har imidlertid vist at det brukes skjønn blant kontaktlærere i arbeidet med fraværsgrensen på flere vis. Det brukes skjønn ved at kontaktlærere unnlater å føre fravær i alle timer, ved at udokumentert fravær tidvis føres som dokumentert, og ved at regelverket forstås forskjellig. Det er forskjellige oppfatninger om hvorvidt man skal godta legerklæringer som ikke dokumenterer sykdom, om å runde ned fraværsprosenten slik at elever får karakter selv om regelverket ikke tillater det, og ved å tolke forskjellig hva som er gyldig fravær. Det er også en stor andel kontaktlærere som, ifølge denne studien, aldri har gjort unntak verken i fraværføring eller dokumentasjon, en andel som anser dokumentasjon som ikke dokumenterer sykdom som ugyldig og som ikke runder ned fraværsprosenten slik at elever med fravær på over 10.00 prosent får karakter. Det antyder at det praktiseres ulikt i fylket slik at noen elever får fordel av slike unntak, mens andre elever opplever at regelverket tolkes strengere. Det bryter med tanken om likebehandling av elever, som har blitt spesifisert som en viktig målsetning med regelverket fra politisk hold. Fravær av likebehandling kan, som nevnt, føre til svakere legitimitet både ved regelverket og videregående skole som institusjon, men samtidig er dette avhengig av hvorvidt det oppleves som rettferdig at slike unntak gjøres i noen tilfeller og ikke andre (Lipsky, 2010, s. 22 og Stone, 2012, s. 291).

7.2. Forbehold

Det er viktig å nevne at validiteten til enkelte variabler kan ha innvirkning på statistiske sammenhenger i denne studien. At det i den avhengige variabelen ikke er spesifisert at det

spørres etter bevisste unntak kan bidra til at noen teoretisk forventede sammenhenger ikke finnes i den logistiske modellen. Videre er det mange uavhengige variabler som måtte kodes om fra fem kategorier til to, på grunn av lite spredning og få observasjoner på noen av kategoriene. Dette medfører tap av informasjon og lite forskjell mellom gruppene i variabelen, som kan bidra til at det tilsynelatende ikke er sammenheng. Samtidig er det, av denne grunn, tatt med noen sammenhenger som ikke er signifikante på 5 prosent, hvilket betyr større feilmargin, og dermed fare for å konkludere med at det finnes sammenhenger som er et resultat av tilfeldigheter i datamaterialet.

7.3.Mange faktorer virker inn på skjønnsutøvelse

Den logistiske regresjonen viser at det er forskjellige faktorer som virker inn på om kontaktlærere bruker skjønn ved å gjøre unntak fra regelverket. Eldre og mer erfarne kontaktlærere har større sannsynlighet for å gjøre unntak fra regelverket enn yngre og uerfarne. Dette kan knyttes til at erfaring gir en mer intuitiv og mindre regelbundet inngang til arbeidet, og at de i mindre grad er tilbøyelige til å la seg styre av regelverk. Mindre erfarne kontaktlærere har høyere sannsynlighet for å gjøre unntak hvis de opplever regelverket som mindre rettferdig og velegnet, mens betydningen av legitimitet avtar jo mer erfarne kontaktlærere blir.

Kvinner som vektlegger omsorg sterkt har økt sannsynlighet for å gjøre unntak hvis de opplever regelverket som urettferdig og uegnet, sammenliknet med menn. Det stemmer overens med tidligere forskning hvor kvinner har vist seg å i større grad bryte regelverket i klientorienterte yrker. Det viser også at denne forskjellen er betinget av at respondentene har en negativ holdning til regelverket, hvilket er en faktor som gjør at individuelle karakteristikk kan spille inn.

Regresjonen viser at oppfatningen om hva omgivelsene vektlegger har signifikant betydning for om kontaktlærerne gjør unntak fra regelverket. Sannsynligheten for å gjøre unntak øker signifikant for de som i stor grad opplever at ledelsen vektlegger at regelverket skal følges, hvilket viser at det ledelsen vektlegger har betydning for etterlevelse av regelverket. Dette kan forklares med at oppfatningen av hva de får negative og positive reaksjoner på har betydning for deres atferd. Det må imidlertid understrekes at dette er kontaktlærernes subjektive opplevelse av hva ledelsen vektlegger, så studien kan ikke si noe om den faktiske betydningen av ledelsens vektlegging. Insentiver kan også forklare at det gir signifikant høyere sannsynlighet for å ha gjort unntak hvis kontaktlærerne opplever at de andre lærerne på skolen

i mindre grad følger regelverket. I tillegg til å påvirke gjennom negative og positive reaksjoner er omgivelsene også med på å regulere oppfatningen om hva som er riktig å gjøre, og hvor alvorlig det er å ikke følge reglene, hvilket også kan forklare denne sammenhengen.

Kontaktlærere som har en lav oppfatning av egen kompetanse og en høy oppfatning av ledelsens kompetanse har høyere sannsynlighet for å gjøre unntak fra regelverket. Dette strider mot teorien, som tilsier at opplevelse av egen kompetanse som høy i større grad fører til at bakkebyråkrater stiller spørsmålsteget ved ledelsens instruksjoner, mens de som opplever egen kompetanse som lav i større grad har tillit til ledelsen og følger deres retningslinjer. Hvorvidt dette antyder at ledelsens anbefalinger er å bruke skjønn heller enn å følge regelverket er usikkert, men det hadde vært interessant å studere videre hvorvidt regelverket har gjort det enklere for lærere å motstå press om å gi karakter i tilfeller hvor de ikke har vurderingsgrunnlag. Lektorlaget har tidligere uttalt at lærere ønsker regelverket for å slippe press om å gi karakter der hvor det ikke er grunnlag for det, og hvis slikt press er utbredt kan det være med på å forklare retningen på sammenhengen mellom kompetanse og unntak.

Respondenter som har stemt på andre politiske partier enn de som var i regjering da fraværsgrensa ble innført har større sannsynlighet for å gjøre unntak fra regelverket, med unntak av Kristelig Folkeparti. Det er imidlertid bare det å ha stemt på Senterpartiet som gir en signifikant lavere sannsynlighet, så de andre resultatene kan skyldes tilfeldigheter. Ettersom det er et lite antall observasjoner i datasettet er det også større usikkerhet knyttet til resultatene, så det hadde vært interessant å undersøke videre om dette er en generell tendens blant lærere. Videre viser resultatene at respondenter som opplever at det er aspekter ved de tekniske løsningene som gjør arbeidet vanskelig har større sannsynlighet for å gjøre unntak. Dette kan settes i sammenheng med at bakkebyråkrater gjerne har begrensede ressurser i sin arbeidshverdag som fører til at noen oppgaver må nedprioriteres, og at negative holdninger til metoder og teknologi har innvirkning på hvordan de jobber med tiltaket. Det har også blitt nevnt i uttalelser i media at byråkratiet som følger med fraværsgrensa fører til merarbeid. Denne studien kan ikke si noe om hvilke aspekter som gjør arbeidet vanskelig, men ettersom dette har en signifikant innvirkning på etterlevelse av regelverket kunne det vært interessant å studere ytterligere.

Opplevelse av manglende legitimitet har som tidligere nevnt betydning for hvorvidt regelverk følges, og regelverk får legitimitet hvis det oppfattes som rettferdig og godt. Den første modellen viser at opplevelse av regelverket som urettferdig fører til signifikant høyere

sannsynlighet for at det gjøres unntak. I den andre modellen har legitimitet betydning for sannsynligheten i flere samspill. Ettersom fravær av likebehandling er viktig for opplevelsen av skolen og dets regelverk som legitimt hadde det derfor vært interessant å studere ytterligere hvorfor kontaktlærere opplever regelverket som henholdsvis urettferdig eller uegnet.

7.4. Implikasjoner og videre forskning

At det unnlates å føre fravær og at udokumentert fravær føres som dokumentert har betydning for både likebehandling og tolkningen av tiltakets effekt. Over halvparten av kontaktlærerne i denne studien har rapportert at de har unnlatt å føre fravær én eller flere ganger det siste året. Dette viser at ønsket om likebehandling ikke oppfylles med dagens praksis. Mangel på likebehandling kan i verste fall føre til svekket legitimitet for regelverket og skolen som institusjon, hvis unntakene som gjøres oppleves som urettferdige, så i hvilke situasjoner det gjøres unntak og hvorvidt dette er kjent for elevene vil ha betydning. Bruk av skjønn ved å gjøre unntak fra regelverket må også tas høyde for i tolkningen av fraværregelens effekt på fraværet. At en så stor andel gjør unntak fra regelverket antyder at statistikken over nedgang i fravær overvurderer effekten, forutsatt at dette er en tendens som oppstod ved innføringen av tiltaket. Det vil også medføre at de potensielle konsekvensene som tap av karakter og frafall undervurderes, ettersom disse unngås ved at fravær ikke føres eller at udokumentert fravær føres som dokumentert. Videre forskning med et større datasett og tilfeldig trekning vil kunne gi en generaliserbar prosentfordeling av skjønnsutøvelsen og hvilke faktorer som avgjør om skjønn brukes.

8. Litteratur

- Aasheim, H. J. (2017). *Fraværsgrensa – en suksess? En kvalitativ implementeringsstudie av fraværsgrensa*. Upublisert bacheloroppgave. Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Andersen, S., Bjørnset, M., Reegård, K. & Rogstad, J. (2017). *Fraværet er redusert, men..... Tilpasninger og konsekvenser av fraværsgrensen i videregående opplæring* (Rapport nr. 33). Hentet fra <https://www.fafo.no/images/pub/2017/20641.pdf>
- Assadi, A. & Lundin, M. (2018). Street-level bureaucrats, rule-following and tenure: How assessment tools are used at the front line of the public sector. *Public Administration*, 96(1), s. 154-170. <https://doi.org/10.1111/padm.12386>
- Baklien, B. (2000) Evalueringsforskning for og om forvaltningen. I O. Foss og J. Mønnesland (red.). *Evaluering av offentlig virksomhet. Metoder og vurderinger* (NIBR-rapport nr. 4, s. 52-76). Oslo: NIBR
- Berg, K. (2014). Mellom politikk og etikk – en analyse og diskusjon av lærernes profesjonsetiske plattform. I C. R. Haugen & T. A. Hestbek (red.). *Pedagogikk, politikk og etikk. Demokratiske utfordringer og muligheter i norsk skole* (s. 130-143). Oslo: Universitetsforlaget.
- Eckhoff, T. (1983). *Statens styringsmuligheter, særlig i ressurs- og miljøspørsmål*. Oslo: Tanum-Norli.
- Ertesvåg, F. (2016a). Lærere frustrerte av fraværregelen – stjeler tid og skaper merarbeid. VG. Hentet 27. november 2018, fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/AOyqM/laerere-frustrerte-av-fravaersregelen-stjeler-tid-og-skaper-merarbeid>
- Ertesvåg, F. (2016b). Slakter ny fraværregel: Elever som tar lappen i skoletiden risikerer å miste karakterer. VG. Hentet 14. desember 2018, fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Xywonn/slakter-ny-fravaersregel-elever-som-tar-lappen-i-skoletiden-risikerer-aa-miste-karakterer>
- Falch, T. & Nyhus, O. H. (2011). Betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting og inaktivitet blant unge voksne. *Søkelys på arbeidslivet*, 28(4), s. 285-301. Hentet fra <https://www.idunn.no/file/pdf/51188303/art03.pdf>
- Forskrift til opplæringslova (2016). Forskrift til opplæringslova. Hentet 26. september 2018, fra https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4
- Halvorsen, A. & Madsen, E. L. (2013). Styring og læring gjennom evaluering. I A. Halvorsen, E. L. Madsen & N. Jentoft (red.), *Evaluering – tradisjoner, praksis, mangfold* (s. 15-27). Bergen: Fagbokforlaget.
- Halvorsen, K. (1993). *Innføring i sosialpolitikk* (2. utgave). Otta: TANO A.S.
- Havik, T., Bru, E. & Ertesvåg, S. K. (2015). Assessing Reasons for School Non-attendance. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 59(3), s. 316-336. <https://doi.org/10.1080/00313831.2014.904424>
- Holterman, S. & Johnsen, S. (2018, 13. september). Fraværsgrensa har ført til at flere gutter ikke får karakter på videregående. *Utdanningsnytt*. Hentet 4. oktober, 2018, fra <https://www.utdanningsnytt.no/karvgs0918>
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Justis- og politidepartementet (2009). Veileder. Evaluering av lover. Med tilsvarende anvendelse på forskrifter og andre rettsregler. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/veiledninger/veileder_lover.pdf?id=2208913
- Lipsky, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy – Dilemmas of the individual in public services* (30th anniversary expanded edition). New York: Russell Sage Foundation.
- Lysbakken, A. & Holmås, H. E. (2016). Representantforslag 86 S (2015-2016). <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/representantforslag/2015-2016/dok8-201516-086.pdf>

- Mehmetoglu, M. og Jakobsen, T. G. (2017). *Applied statistics using stata. A guide for the social sciences*. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington DC/Melbourne: Sage Publications.
- Mellingsæter, H. (2017, 5.juni). Utdanningsdirektorater presiserer fraværgrensen: Nei, 10,4 prosent kan ikke rundes ned... *Aftenposten*. Hentet fra https://www.aftenposten.no/norge/i/kng3k/Utdanningsdirektoratet-presiserer-fravarsgrensen-Nei_-10_4-prosent-kan-ikke-rundes-ned
- Norsk Lektorlag (2011). Ofte stilte spørsmål – lønn og arbeid. Hentet 4.januar 2019, fra <http://www.norsklektorlag.no/ofte-stilte-sporsmal/category173.html#lektor>
- Norsk Lektorlag (2016). Innfør fraværgrense nå. Hentet 26. september, 2018, fra <http://www.norsklektorlag.no/nyhetsarkiv-2016/innfor-fravarsgrense-na-article1566-289.html>
- Oberfield, Z. W. (2009). Rule Following and Discretion at Government's Frontlines: Continuity and Change during Organization Socialization. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 20(4), s. 735-755. <https://doi.org/10.1093/jopart/mup025>.
- Opheim, Aa. (2018, 28. mai). Frp vil ha fraværgrense i ungdomsskolen. *Adresseavisen*. Hentet fra <https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/2018/05/28/Frp-vil-ha-frav%C3%A6rgrense-i-ungdomsskolen-16779739.ece>
- Overland, T. & Nordahl, T. (2013). *Rett og plikt til opplæring. Om fravær og deltakelse i skolen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Portillo, S. & DeHart-Davis, L. (2009). Gender and Organizational Rule Abidance, *Public administration review*, 69(2), s. 339-347. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2008.01978.x.
- Regjeringen (2010). Nye regler for fravær. Hentet 10.oktober, 2018, fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nye-regler-for-fravar-/id594439/>
- Regjeringen (2015). Innfører fraværgrense i videregående skole. Hentet 10.oktober, 2018, fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fravarsgrense/id2423161/>
- Regjeringen (2017, 5.juli). Kraftig nedgang i fraværet i videregående skole. Pressemelding nr. 71. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-side/id2564211/>
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (2.utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Ringdal, K. & Wiborg, Ø. (2017). *Lær deg STATA. Innføring i statistisk dataanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryssevik, T. og Minken, M. (2015). Høringssvar Utdanningsforbundet - fraværgrense i videregående opplæring. Hentet 26. september 2018, fra <https://www.utdanningsforbundet.no/contentassets/0f334467ded84da1a9c3e3e1164220fd/15-00471-23-horingssvar-utdanningsforbundet---fravarsgrense-i-videregaende-opplaring.pdf>
- Sae-Khow, N. (2016, 7.september). Utdanningsforbundet ønsker oppmykning av det nye fraværsregimet. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/trondelag/utdanningsforbundet-onsker-oppmykning-av-det-nye-fravaersregimet-1.13124824>
- Sandvik, S. & Hellesnes, K. (2016, 7.juni 2016). Stortinget gir klarsignal for fraværgrense. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/flertall-for-forsok-med-fravaersgrense-1.12986502>
- Skog, O. J. (2015). *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming* (2.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- SSB (2018). Gjennomføring i videregående opplæring. Hentet 1.oktober 2018, fra <https://www.ssb.no/vgogjen>
- Stensöta, H. O. (2010). The Conditions of Care: Reframing the Debate about Public Sector Ethic. *Public Administration Review*, 70(2), s. 295-303. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02137.x>
- Stone, D. (2012). *Policy Paradox – The Art of Political Decision Making* (3. utgave). New York/London: W. W. Norton & Company.

- Stortinget (2016). Representantforslag om å oppheve fraværgrensen på ti prosent i videregående opplæring. Hentet 10. desember 2018, fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Vedtak/Sak/?p=65432>
- Terum, L. I. (2003). *Portvakt i velferdsstaten*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Torgersen, U. (1996). *Belønning, behov, nytte: tildelingsordninger*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Trøndelag fylkeskommune (2018). Fraværgrensen - Rundskriv Udir-3-2016 inkludert Fylkesrådmannens lokale presiseringer og tilføyelser. Hentet 24. september, 2018, fra <https://www.trondelagfylke.no/globalassets/dokumenter/utdanning/reglement/fravarsgrense---rundskriv-udir-3-2016-inkludert-fylkesradmannens-lokale-...pdf>
- Universitetet i Oslo (2016). Tidlegare grader ved Universitetet i Oslo. Hentet 2. november 2018, fra <https://www.uio.no/studier/om/studier-og-grader/tidligere-gradssystem/gradsliste.html>
- Universitetet i Tromsø (uten årstall). Adjunkt. Hentet 2. november 2018, fra https://uit.no/utdanning/yrker/yrke?p_document_id=333778
- Utdanning (2018). Fakta om fagskole. Hentet 2. november 2018, fra https://utdanning.no/tema/nyttig_informasjon/fakta_om_fagskole
- Utdanningsforbundet (2016). Lærerprofesjonens etiske råd. Hentet 25. september 2018, fra <https://www.utdanningsforbundet.no/larerverdagen/profesjonsetikk/om-profesjonsetikk/larerprofesjonens-etiske-rad/>
- Utdanningsdirektoratet (2015). Høyringar. Hentet 9. desember, 2018, fra <https://www.udir.no/om-udir/hoyringar/#24>
- Utdanningsdirektoratet (2017a). Foreløpige fraværstall etter skoleåret 2016-17. Hentet 5. oktober, 2018, fra <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/fravar2/fravar--forelopig-fravarstall-etter-skolearet-2016-17/>
- Utdanningsdirektoratet. (2017b). Fraværgrense Udir-3-2016, rundskriv. Hentet 23. april, 2018, fra <https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Vitnema/fravarsgrense---udir-3-2016/>
- Utdanningsdirektoratet (2018). Fraværet i videregående stabiliserer seg – analyse av fraværstall 2017-18. Hentet 5. oktober, 2018, fra <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/fravar2/forelopige-fravarstall-etter-skolearet-2017-18/>
- Utdanningsnytt (2014, 17. mars). Flertall på Stortinget for makstak på fravær. *Utdanningsnytt*. Hentet fra <https://www.utdanningsnytt.no/nyheter/2014/mars/flertall-pa-stortinget-for-makstak-pa-fravar/>
- Visjø, C. T. (2016). Kjøreskoler: Ungdommer avbestiller kjøretimer etter nye fraværsregler. *VG*. Hentet 14. desember 2018, fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/ld2Oo/kjoereskoler-ungdommer-avbestiller-kjoeretimer-etter-nye-fravaersregler>
- Weber, M. (1864-1920). *Makt og byråkrati – essay om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier* (3.utg.). Oversettelse av Dag Østerberg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2000. Oversettelse av *Wirtschaft und Gesellschaft* (1922), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (1922), og *Gesammelte politische Schriften* (1921). Berlin: Dunker & Humblot.
- Winter, S. C. & Nielsen, V. L. (2008). *Implementering af politik*. Aarhus: Hans Reitzels Forlag.

9. Appendiks

Appendiks 1. Distribusjon av spørreskjema via Select Survey

Det tillater forskjellige måter å distribuere spørreskjemaet på. Det ble opprettet en e-postliste til rektorene og kontaktlærerne jeg fikk kontaktinformasjonen til. Disse listene ble lagt inn i Select Survey, og det ble generert en individuell link til de forskjellige e-postadressene som ble sendt ut sammen med kort informasjon om hva studien handler om. I tilfellene hvor skolene ikke sendte kontaktinformasjon, men heller ville distribuere spørreskjemaet selv ble en felles link sendt ut med e-post, slik at denne kunne sendes videre ved hjelp av et mellomledd. Begge metodene har sine fordeler og ulemper. De som fikk tilsendt spørreskjemaet med individuell link kunne komme tilbake til sine svar hvis de måtte avbryte uten å ha fullført spørreskjemaet, mens de med felles link måtte starte på nytt hvis de gikk ut av skjemaet underveis. Dette kan på den ene siden gjøre det enklere for de som får individuell link å utsette å fullføre, og det kan også gjøre at de som får felles link ikke orker å begynne på nytt når de ikke kan komme tilbake til svarene sine. Når respondentene som får individuell link har trykket på «ferdig» kan ikke disse komme tilbake til spørreskjemaet, hvilket sikrer at det ikke kommer inn flere svar fra samme respondent, mens dette kan skje når respondentene får tilsendt en felles link, ettersom disse kan gå inn på linken og svare igjen. Det vurderes imidlertid som lite sannsynlig at respondentene ønsker å gjøre dette, så faren for det ble vurdert som svært lav. Videre kan det være at flere åpner og svarer på en slik undersøkelse når den videresendes av skolen sammenliknet med en avsender de ikke kjenner. En fordel med individuell link utsendt i mitt navn var imidlertid at det var mulig å sende ut purring til enkeltrespondenter, hvilket kan ha vært med på å øke svarprosenten.

Appendiks 2. Kijikvadrattest for skjevhet i datamaterialet

Kjønn

Forventet verdi er regnet ut fra at svarprosenten er 10.3 prosent.

Tabell 9.1: Forventet og observert verdi for kjønnsfordeling

	Kvinner	Menn
Forventet antall	78	60
Observedt antall	77	59

$$X^2 = ((77-78)^2 / 78) + ((59-60)^2 / 60) = 0.029$$

$$\text{Frihetsgrader} = df = k - 1 = 1$$

$$\text{Kritisk verdi} = 3.84$$

Ingen grunn til å forkaste hypotesen om at aldersfordelingen er lik i utvalget som i populasjonen. Ikke signifikant forskjellig på 5 prosent signifikansnivå.

Linje

Forventet verdi er regnet ut fra at svarprosenten er 10.3 prosent.

Tabell 9.2: Forventet og observert fordeling på linjer

	Studiespesialiserende	Studieforberedende	Yrkesfag	Andre
Forventet antall	42	18	52	26
Observedt antall	65	17	53	3

$$X^2 = ((65-42)^2 / 42) + ((17-18)^2 / 18) + ((53-52)^2 / 52) + ((3-26)^2 / 26) = 33.02$$

$$\text{Frihetsgrader} = k - 1 = 3$$

$$\text{Kritisk verdi} = 7,82$$

Signifikant forskjellig fordeling fra populasjonen på et 5 prosent signifikansnivå.

Alder

Forventet verdi er regnet ut fra at svarprosenten er 10.3 prosent

Tabell 9.3: Forventet og observert aldersfordeling

	24-30	31-40	41-50	51-60	61-
Forventet antall	10	25	40	36	12
Observedt antall	19	30	40	35	9

$$X^2 = ((19-10)^2 / 10) + ((30-25)^2 / 25) + ((40-40)^2 / 40) + ((35-36)^2 / 36) + ((9-12)^2 / 12) = 9.88$$

$$\text{Frihetsgrader} = k - 1 = 4$$

$$\text{Kritisk verdi} = 9.49$$

Aldersfordelinga er akkurat signifikant forskjellig fra populasjonen hvis det legges til grunn et signifikansnivå på 5 prosent.

Appendiks 3. Forespørsel om å delta

Forespørselen som lå på første side av det elektroniske spørreskjemaet som ble sendt ut ved hjelp av mellomledd. Ordlyden på slutten av skjemaet som ble sendt direkte til respondentene ved hjelp av epostliste var litt annerledes:

«Du kan besvare spørsmålene i mer enn én økt, men når du har klikket på «Ferdig» på siste side, kan du ikke lenger komme inn på din besvarelse. Du samtykker i å delta i undersøkelsen ved å svare på spørsmålene og sende dem inn ved å klikke på «Ferdig» på siste side.»

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

”Læreres bruk av skjønn i møte med fraværgrensa”

Bakgrunn og formål

Studien utføres i forbindelse med en masteroppgave i statsvitenskap ved NTNU, med fokus på bruken av fraværgrensa blant rektorer og kontaktlærere i Trøndelag Fylke. Studien har fokus på skjønnsutøvelse i forbindelse med fraværgrensa, forståelse av regelverk og bruken av dette ved videregående skoler.

Forespørsel om deltakelse har blitt sendt ut til alle kontaktlærere og rektorer ved videregående skoler i Trøndelag fylke.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien medfører å svare på et nettbasert spørreskjema. Varighet varierer, ettersom det også inneholder åpne spørsmål, men det antas å ta mellom 10-20 minutter. Spørsmålene vil omhandle bruk av fraværgrensa, forståelse av regelverk, holdninger knyttet til denne og egen rolle, samt noen kontrollspørsmål knyttet til kjønn, alder, utdanning og politisk tilhørighet. Spørsmål om skole er inkludert i spørreskjemaet for å se sammenhenger i analysen, men navn på skoler vil ikke bli publisert.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Informasjonen vil bli behandlet konfidensielt, og resultatene vil bli presentert slik at ingen enkeltpersoner eller skoler kan gjenkjennes. Data fra spørreskjemaet vil kun være tilgjengelig for masterstudent og veileder i forbindelse med studien, og vil bli lagret på NTNUs interne server under prosjektets varighet. Tilgang til denne er passordbeskyttet. Når innsamlingen er fullført vil data fra spørreskjemaet kodes og legges inn i et analyseverktøy. Data vil bli anonymisert ved prosjektslutt, senest ved utgangen av januar 2019.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Heidi Joten Aasheim på telefon 48266524, eller e-post heidijot@stud.ntnu.no. Veileder under prosjektet er Jon Arve Nervik (telefon: 73591514, e-post: jon.arve.nervik.stud.ntnu.no).

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Vennligst besvar alle spørsmålene i én økt. Bryter du av underveis, vil du ikke kunne komme tilbake til dine svar, og må starte på nytt. Du samtykker i å delta i undersøkelsen ved å svare på spørsmålene og sende dem inn ved å klikke på «Ferdig» på siste side.

Takk for at du er villig til å delta i undersøkelsen!

Heidi Joten Aasheim,
mastergradsstudent, institutt for sosiologi og statsvitenskap,
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).

Appendiks 4. Deskriptiv statistikk for de uavhengige variablene.

Tabell 9.4. Deskriptiv statistikk for de uavhengige variablene

Kategoriske uavh. variabler						
Variabler	Obs	Freq.	Percent	Cum	Min	Max
Kontaktlærer i år (dummy: Nei=0 Ja=1)	138				0	1
Nei		2	1.45	1.45		
Ja		136	98.55	100.00		
Hvor respondenten er kont.lærer i år omkodet	138				1	4
Studiespesialiserende		65	47.10	47.10		
Yrkesfag		53	38.41	85.51		
Studieforberedende		17	12.32	97.83		
Andre		3	2.17	100.00		
Kontaktlærer - årskull i år	138				1	5
Andre		5	3.62	3.62		
Vg1		53	38.41	42.03		
Vg2		47	34.06	76.09		
Vg3		26	18.84	94.93		
Vg1 og vg2		7	5.07	100.00		
Kontaktlærer - årskull i fjor	138				1	5
Ikke kontaktlærer i fjor		21	15.22	15.22		
Vg1		53	38.41	53.62		
Vg2		38	27.54	81.16		
Vg3		22	15.94	97.10		
Andre		4	2.90	100.00		
Kontaktlærer i fjor (dummy: Nei=0 Ja=1)	137				0	1
Nei		21	15.33	15.33		
Ja		116	84.67	100.00		
Kjønn (dummykodet: Mann=0 Kvinne=1)	138				0	1
Mann		59	42.75	42.75		
Kvinne		77	55.80	98.55		
Missing		2	1.45	100.00		
Politisk parti stemte på ved forrige valg	138				1	12
Rødt		13	9.42	9.42		
SV		17	12.32	21.74		
AP		37	26.81	48.55		
SP		20	14.49	63.04		
KRF		7	5.07	68.12		
MDG		7	5.07	73.19		
Venstre		6	4.35	77.54		
Høyre		4	2.90	80.43		
FRP		3	2.17	82.61		
Stemte ikke		9	6.52	89.13		
Ønsker ikke å svare		7	5.07	94.93		
Missing		8	5.80	100.00		
Utdanning	138				1	11
Yrkesutdanning uten PPU		3	2.17	2.17		
Yrkesutdanning med PPU		13	9.42	11.59		
Faglærerutdanning		6	4.35	15.94		
Uni./høyskole lavere grad u/ PPU		5	3.62	19.57		
Uni./høyskole lavere grad m/ PPU		43	31.16	50.72		
Uni./høyskole høyere grad u/PPU		6	4.35	55.07		
Uni./høyskole høyere grad m/PPU		39	28.26	83.33		
5-årig lektorutdanning		16	11.59	94.93		
Allmennlærerutdanning		3	2.17	97.10		
Allmennlærer m/tilleggsutdanning		3	2.17	99.28		
Missing		1	0.72	100.00		

Viktig for meg å yte omsorg	138			3	5
Verken/eller	2	1.45	1.45		
Litt enig	30	21.74	23.19		
Svært enig	106	76.81	100.00		
Viktig for meg å yte omsorg - dikotom	138			0	1
Verkenellerlitt	32	23.19	23.19		
Svært enig	106	76.81	100.00		
Viktig for meg å hjelpe de som trenger det	138			3	5
Verken/eller	1	0.72	0.72		
Litt enig	15	10.87	11.59		
Svært enig	122	88.41	100.00		
Viktig for meg å hjelpe de som trenger det - dik.	138			0	1
Verkeneller/litt	16	11.59	11.59		
Svært enig	122	88.41	100.00		
Viktig for meg å følge regler	138			2	5
Litt uenig	8	5.80	5.80		
Verken/eller	15	10.87	16.67		
Litt enig	65	47.10	63.77		
Svært enig	50	36.23	100.00		
Viktig for meg å følge regler	138			0	1
Ikke svært enig	88	63.77	63.77		
Svært enig	50	36.23	100.00		
De fleste elever er til å stole på	138			2	5
Litt uenig	1	0.72	0.72		
Verken/eller	4	2.90	3.62		
Litt enig	53	38.41	42.03		
Svært enig	80	57.97	100.00		
De fleste elever er til å stole på - dikotom	138			0	1
Ikke svært enig	58	42.03	42.03		
Svært enig	80	57.97	100.00		
De andre lærerne på skolen følger reglene	138			2	5
I noen grad	4	2.90	2.90		
Både/og	27	19.57	22.46		
I nokså stor grad	76	55.07	77.54		
I stor grad	31	22.46	100.00		
De andre lærerne følger reglene - omkodet	138			1	3
Følger litt	31	22.46	22.46		
I nokså stor grad	76	55.07	77.54		
I stor grad	31	22.46	100.00		
Viktig for led. at så mange elever som mulig fullf.	138			3	5
Verken/eller	4	2.90	2.90		
Litt enig	30	21.74	24.64		
Svært enig	104	75.36	100.00		
Viktig for led. at så mange som mulig fullf. - diko.	138			0	1
Noe enig	34	24.64	24.64		
Svært enig	104	75.36	100.00		
Viktig for led. at de ansatte følger fraværsreglene	138			2	5
Litt uenig	2	1.45	1.45		
Verken/eller	6	4.35	5.80		
Litt enig	53	38.41	44.20		
Svært enig	77	55.80	100.00		
Viktig for led. at ansatte følger reglene - dikotom	138			0	1
Ikke svært enig	61	44.20	44.20		
Svært enig	77	55.80	100.00		

Kontinuerlige uavhengige variabler

Variabel	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Erfaring som lærer (i antall år)	138	13.70	9.95	0	40

Erfaring som kontaktlærer (i antall år)	138	9.86	7.87	0	35
Totimersfag i år (antall grupper)	138	1.02	1.61	0	9
Totimersfag i fjor (antall grupper)	138	1.07	1.60	0	9
Fraværsgrensa er rettferdig (fra enig til uenig)	138	2.43	1.20	1	5
Fraværsgrensa er velegnet til å få ned fraværet (fra enig til uenig)	138	1.68	0.92	1	5
Fraværsgrensa er velegnet til å få ned frafallet (fra enig til uenig)	138	2.75	1.24	1	5
Fraværsgrensa er bra for elevene (fra enig til uenig)	138	2.28	1.14	1	5
illegitim2 (summert skala av de 4 over)	138	9.14	3.52	4	20
Autonomi - fravær	138	2.63	1.48	1	5
Autonomi - karakter	138	3.51	1.38	1	5
Profesjonelt skjønn viktigere enn regler	138	3.56	1.17	1	5
Opplevelse av kompetanse som kontaktlærer	138	3.96	0.81	2	5
Opplevelse av kompetanse som faglærer	138	4.17	0.75	3	5
Kompsum2 (summert skala over egen kompetanse)	138	8.13	1.41	5	10
Opplevelse av ledelsens kompetanse (høy til lav)	138	2.17	0.90	1	5
Fraværsgrensa er vanskelig å forstå	138	2.46	1.37	1	5
De tekniske løsningene gjør arb m fravær vanskelig	138	3.85	1.21	1	5
Fraværsgrensa gjør det enklere å følge opp fravær	138	3.42	1.24	1	5
Alder (i antall år)	138	44.21	10.68	26	64

Appendiks 5. Omkoding av utdanningsvariabel

Det ble lagt til en ny kategori for de som spesifiserte at de hadde faglærerutdanning, mens de som spesifiserte at de hadde henholdsvis cand.mag. eller hovedfag ble plassert i kategoriene bachelorgrad uten PPU og mastergrad uten PPU, til tross for at de førstnevnte gradene hadde et år lengre studietid. Det samme gjelder graden cand philol, som også er en 6-årig universitetsutdannelse (Universitetet i Oslo, 2016). Dette for å unngå mange små kategorier med svært få respondenter, og fordi det ikke er noen teoretisk grunn til å ikke plassere disse sammen. En respondent som spesifiserte lektor med opprykk ble plassert i kategorien «lektorutdanning» av samme grunn, fordi distinksjonen ikke har teoretisk betydning. En annen respondent svarte fagbrev pluss ingeniør, og en annen bare ingeniør, og disse ble begge plassert i kategorien mastergrad uten PPU, fordi begge 5-årig universitetsutdannelse men ikke PPU. Respondenter som har skrevet tittelen «adjunkt» har blitt plassert i kategorien «bachelorgrad med PPU», fordi dette er definisjonen en del universiteter opererer med, og det samme gjelder for adjunkt med opprykk og adjunkt med spesialpedagogikk (Universitetet i Tromsø, uten årstall). Respondent med teknisk fagskole ble plassert i kategorien «yrkesutdanning uten PPU», selv om dette er på et høyere nivå enn fagbrev (Utdanning, 2018). Noen respondenter skrev at de hadde mastergrad i pedagogikk, og disse ble plassert i kategorien mastergrad med PPU, ettersom det er et studium med praksis. Ettersom lektor ikke er en beskyttet tittel er de mange utdanningskombinasjoner som kan gi denne tittelen (Norsk Lektorlag, 2011), og da er det vanskelig å vite om respondenter som har referert til egen utdanning som at de er lektorer. En respondent som skrev den var lektor med opprykk ble derfor plassert i kategorien «mastergrad uten PPU», ettersom Norsk lektorlag skriver at en lektor i Norge bare har krav om en universitetsutdannelse på masternivå (Norsk Lektorlag, 2011). De som hadde spesifisert henholdsvis allmennlærer med mastergrad og allmennlærer med spesialpedagogikk fikk en ny kategori med etiketten «allmennlærer med tilleggsutdanning». En enhet med missing-verdi fikk en egen kategori. I retrospekt kunne det vært nyttig å ha en variabel som målte antall år totalt med utdanning, for å bedre fange opp utdanningens varighet også, ettersom det, som nevnt, er av teoretisk betydning.

Appendiks 6. Tester for skalavariabel om legitimitet

Faktoranalyse, principal-component factors

Tabell 9.5: Faktoranalyse av skalavariabel om legitimitet

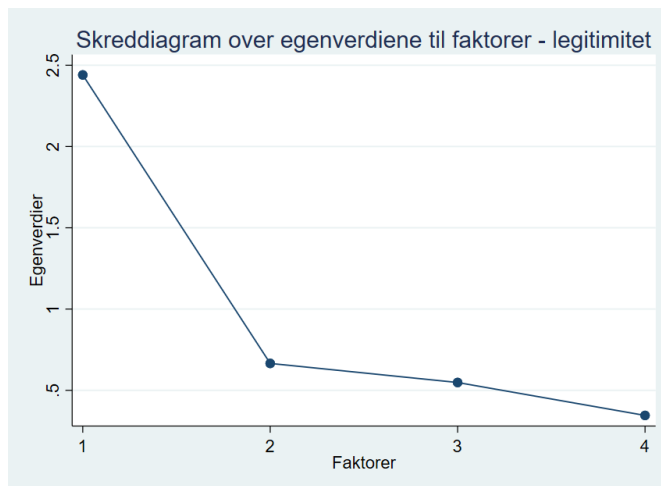
Faktor	Eigenverdi	Diff.	Prop.	Cum.
Faktor 1	2.44	1.78	0.61	0.61
Faktor 2	0.67	0.12	0.17	0.78
Faktor 3	0.55	0.20	0.14	0.91
Faktor 4	0.34	.	0.09	1.00

N = 138

Retained factors = 1

Numbers of params = 4

Figur 9.1: Skreddiagram over egenverdiene til faktorene i legitimitetsskalaen

Tabell 9.6: Kaiser Meyer Olkin-test av skala om legitimitet

Variabel	kmo
Fraværgrensa er rettferdig (fra enig til uenig)	0.824
Fraværgrensa er velegnet til å få ned fraværet (fra enig til uenig)	0.766
Fraværgrensa er bra for elevene (fra enig til uenig)	0.695
Fraværgrensa er velegnet til å få ned fraværet (fra enig til uenig)	0.757
Totalt	0.750

Tabell 9.7: Faktorladninger - legitimitetsskala

Variabler	Faktor 1	Uniqueness
-----------	----------	------------

Fraværsgrensa er rettferdig (fra enig til uenig)	0.754	0.432
Fraværsgrensa er velegnet til å få ned fraværet (fra enig til uenig)	0.722	0.479
Fraværsgrensa er bra for elevene (fra enig til uenig)	0.868	0.246
Fraværsgrensa er velegnet til å få ned fraværet (fra enig til uenig)	0.775	0.399

Tabell 9.8: Reliabilitetstest for legitimitetsskala – Cronbachs alpha

Variabler (fra enig til uenig)	Obs	Sign	Item-test corr.	Item-rest corr.	average interitem corr.	alpha
Fraværsgrensa er rettferdig	138	+	0.759	0.558	0.500	0.750
Fraværsgrensa er velegnet til å få ned fraværet	138	+	0.733	0.519	0.526	0.769
Fraværsgrensa er bra for elevene	138	+	0.856	0.719	0.399	0.666
Fraværsgrensa er velegnet til å få ned fraværet	138	+	0.772	0.580	0.486	0.739
Test scale					0.478	0.785

Appendiks 7. Tester for å slå sammen mål på kompetanse

Tabell 9.9: Faktoranalyse av kompetansemål

Faktor	Eigenverdi	Diff.	Prop.	Cum.
Faktor 1	1.63	1.27	0.82	0.82
Faktor 2	0.37	.	0.18	1.00

Tabell 9.10: Kaiser-Meyer-Olkin-test for kompetansemål

Variabel	kmo
Kompetanse som kontaktlærer	0.500
Kompetanse som faglærer	0.500
Totalt	0.500

Tabell 9.11: Faktorladninger for kompetansemål

Variabler	Faktor 1	Uniqueness
Kompetanse som kontaktlærer	0.904	0.183
Kompetanse som faglærer	0.904	0.183

Tabell 9.12: Reliabilitetsanalyse av kompetansemål – Cronbachs alpha

Average interim correlation : 0.635

Number of items in the scale : 2

Scale reliability coefficient : 0.777

Appendiks 8. Deskriptiv statistikk – variabler som viser unntak fra regelverket

Tabell 9.13: Deskriptiv statistikk for variabler som viser unntak fra regelverket

Variabel	Obs	Freq.	Prosent	Cum.	Min	Max
Unnlatt å føre fravær det siste året	138				1	5
Aldri		58	42.03	42.03		
1-3 ganger		38	27.54	69.57		
4-6 ganger		21	15.22	84.78		
7-10 ganger		8	5.80	90.58		
Mer enn 10 ganger		13	9.42	100.00		
Ført udok. fravær som dokumentert	137				1	5
Aldri		98	71.53	71.53		
1-3 ganger		29	21.17	92.70		
4-6 ganger		4	2.92	95.62		
7-10 ganger		1	0.73	96.35		
Mer enn 10 ganger		5	3.65	100.00		

Appendiks 9. Deskriptiv statistikk over case-variabler

Tabell 9.14: Deskriptiv statistikk over casevariablene for kontaktlærerne

Variabel	Obs.	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
En elev spiller fotball på fritiden, og laget har blitt invitert til å spille i utlandet. Eleven tar med dokumentasjonen til skolen og forklarer at det er en viktig mulighet, og ber om å få gyldig fravær for å unngå å miste karakter i fagene som rammes. Er dette..?	136				1	3
Gyldig fravær		43	31.62	31.62		
Ugyldig fravær		64	47.06	78.68		
Vet ikke		29	21.32	100.00		

Variabel	Obs.	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
På slutten av året har en elev 10,4 prosent udokumentert fravær i ditt fag, og eleven har ikke noe dokumentasjon på fraværet, men forteller at det skyldes sykdom. Gir du eleven karakter i faget?	138				1	3
Ja		66	47.83	47.83		
Nei		44	31.88	79.71		
Vet ikke		28	20.29	100.00		

Variabel	Obs.	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
Du får følgende legeerklæring fra en elev:	138				1	3
Jeg bekrefter at [elevens navn] har sagt at fravær i tidsrommet [fra dato til dato] i forrige uke skyldtes sykdom.						
[Legens navn]						

Hvordan vurderer du denne dokumentasjonen?

Gyldig	106	76.81	76.81
Ugyldig	20	14.49	91.30
Vet ikke	12	8.70	100.00

Tabell 9.15. Deskriptiv statistikk over casevariablene for rektorene

Variabel	Obs.	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
En elev spiller fotball på fritiden, og laget har blitt invitert til å spille i utlandet. Eleven tar med dokumentasjonen til skolen og forklarer at det er en viktig mulighet, og ber om å få gyldig fravær for å unngå å miste karakter i fagene som rammes. Er dette..?	16				1	3
Gyldig fravær		2	12.50	12.50		
Ugyldig fravær		13	81.25	93.75		
Vet ikke		1	6.25	100.00		

Variabel	Obs.	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
På slutten av året har en elev 10,4 prosent udokumentert fravær i ditt fag, og eleven har ikke noe dokumentasjon på fraværet, men forteller at det skyldes sykdom. Skal læreren gi karakter i faget?	16				1	3
Ja		5	31.25	31.25		
Nei		10	62.50	93.75		
Vet ikke		1	6.25	100.00		

Variabel	Obs.	Freq.	Percent	Cum.	Min	Max
En kontaktlærer får følgende legeerklæring fra en elev: Jeg bekrefter at [elevens navn] har sagt	16				1	3

at fravær i tidsrommet [fra dato til dato] i forrige uke skyldtes sykdom.

[Legens navn]

Hvordan vurderer du denne dokumentasjonen?

Gyldig	2	12.50	12.50
Ugyldig	13	81.25	93.75
Vet ikke	1	6.25	100.00

Appendiks 10. Kommentar fra respondent på spørsmålsstilling

«Vilkårlig kommentar til spm 24-26 som jeg ikke kunne skrive noe annet sted: Disse spørsmålene er for uspesifikke. For eksempel er det ikke opp til faglærer om en karakter settes. Det må drøftes på karaktermøtet. Det er derfor ikke mulig å svare på dette spørsmålet slik det er formulert. Det samme gjelder spørsmålet om fotballcup. Er det på «nasjonalt nivå»? Det er som regel ledelsen som fatter vedtak i slike saker. Jeg svarte derfor «vet ikke» på alt, i mangel på nok informasjon til å fatte en beslutning.»

Appendiks 11. Kategorisering av kvalitative beskrivelser

Kvalitative beskrivelser

Som tidligere nevnt inneholdt spørreskjemaet også åpne spørsmål hvor respondentene kunne legge inn beskrivelser av tilfeller hvor de hadde gjort unntak enten i form av å unnlate å føre fravær eller ved å føre udokumentert fravær som dokumentert. Kvalitative svar som disse er utfordrende å behandle statistisk (Jacobsen, 2015, s. 347). Det er imidlertid mulig å dele disse inn i kategorier av temaer som går igjen, og se på hvor mange som har skrevet om dette temaet (Jacobsen, 2015, s. 347-348).

Ettersom hver respondent har nevnt flere årsaker til at fravær ikke har blitt ført er det imidlertid vanskelig å gi respondentene tallverdier på faste svaralternativer, slik Jacobsen (2015, s. 348) foreslår, så disse analyseres primært etter prosentvis fordeling. De temaene som nevnes er henholdsvis «avglemming», «kjøretimer», «omsorg for elev/hensyn til situasjon», «forsentkomming/generelt skjønn», «tungvint datasystem», «tillit til eleven/gjør det den skal», «uklar legeerklæring», «hjemsending ved sykdom», og «avtale med elev», og «annet» som inneholder forklaringer nevnt av noen få. 72 respondenter har beskrevet hvorfor de har unnlatt å føre fravær. Av disse har 11 nevnt at de har glemt det, og en person har spesifisert at dette ikke har blitt gjort bevisst. Dette nevnes i 15.3 prosent av beskrivelsene, hvilket utgjør 13.8 prosent av de som har opplyst at de har unnlatt å føre fravær. Videre nevner 14 av de som har skrevet beskrivelse at de ikke fører fravær for kjøretimer, og noen begrunnet dette med at de anser det som relevant kompetanse for elever på yrkesfaglige linjer. 30.5 prosent av beskrivelsene, hvilket er det største gruppa, beskriver at de gjør unntak for elever i tilfeller hvor de mener de bør vise hensyn eller skjønn i den konkrete situasjonen, mens 16.7 prosent av beskrivelsene gir uttrykk for at de gjør unntak i tilfeller hvor de stoler på elevenes forklaringer. 4 prosent av kommentarene nevner spesifikt at de har gjort unntak i tilfeller hvor regelverket ikke fanger opp forholdene som oppstår.

Tilsvarende har 32 av de 38 respondentene som har opplyst at de har ført udokumentert fravær som dokumentert gitt beskrivelser av hvorfor. Blant disse har 3 personer, hvilket er 7.7 prosent av de som har opplyst at de har gjort slike unntak, opplyst at det er av praktiske årsaker, som ikke egentlig går på unntak fra reglementet, men snarere gjøres for å forenkle arbeidet. Andre forklaringer er «tillit til elevene», diffuse legeerklæringer, at læreren selv så at elever var syke, utenomfaglige problemer de ønsket å ta hensyn til, dokumentasjon på deler av fraværet, vanskeligheter for elever med å få tak i dokumentasjon, kjøretimer, og fravær ved begravelser.

Kategorier av beskrivelser

Unnlatt å føre fravær:

Glemt

«Forglemmelse.»

«Det hende jeg glemmer å ta opprop i timen, eller at jeg skriver ned på en lapp hvilke elever som er borte. Hvis jeg er usikker, lar jeg heller eleven få oppmøte, enn å gi noen feil fravær.»

«Glemt.»

«Kan aldri vært helt sikker på om jeg huska å føre inn fraværet ... systemet fører alt som møtt automatisk etter en stund.»

«Rekker det ikke, blir avbrutt i arbeidet og senere glemt.»

«Jeg har nok glemt å føre fravær på klassen noen ganger, og da fører jeg alle som tilstede.»

«Forglemmelse,

«Jeg unnlater ikke å føre fravær bevisst, men det kan skje at det blir glemt i en hektisk hverdag.»

«Avglemt.»

«Gløymer det.

«Glemt å føre.»

Kjøretimer

«Unnlatt hvis elever er på grensa, og de er til trafikkskole/kjøretimer.»

Ikke alltid det tas fravær ved kjøretimer.»

«Oppkjøring,

«Kjøretimer.»

«Oppkjøring, kjøretimer da dette er viktig å ha for elev på yrkesfaglige studieprogram.»

«tar kjøretimer osv.»

«Elever som har kjøretimer i mine undervisningstimer får som regel ikke fravær for disse.»

«Kjøreopplæring på bil.»

«Fravær i forbindelse med kontakt bedrift og oppkjøring traktor eller bil som jeg setter på faget yff.»

«Kjøreopplæring. Eleven har gjort sitt ytterste for å være borte så lite som mulig, og tilbudt å ta igjen tapt undervisning.»

«Når elever dokumenterer fravær på grunn av kjøretimer unnlater jeg å føre fravær. Dette fordi jeg mener at å ta førerkort er en viktig del av utdanningen deres for å stille godt rustet for en jobb innen anleggsbransjen.»

«Borte deler av timen på grunn av trafikkopplæring.

I tillegg har jeg ikke alltid ført fravær med kjøretimer hvis de legger de til starten eller slutten av dagen slik at de er på skolen det meste av dagen. Dette fordi jeg mener dette er en kompetanseheving i jobbsammenheng både i arbeidstid og i forhold til det å komme seg til og fra jobb.»

De får heller ikke fravær ved teoriprøver eller kjøretimer for sertifikat, da dette er kompetansemål i fagplanen for disse.»

Omsorg for elev/hensyn til livssituasjon

«Elev som sliter med utenomfaglige problemer som skaper fravær, men som arbeider hardt.»

«Individuelle hensyn viktigere enn regelstyring.»

noen få, spesielle tilfeller der elever har hatt personlige, tungtveiende grunner for ikke å komme til timen (men at de er på skolen).»

«Elev med psykiske utfordringer. Sto på venteliste til psykolog.»

sammensatte problemer som gjorde skole og hverdag utfordrende. Stod helt på grensen til å kunne få karakter. Avgangselev.»

«Elev som slet psykisk og hadde hatt en oppvekst med lite oppfølging/omsorg i hjemmet. Fravær skyldtes angstanfall/sosial angst, og dette var helt åpenbart ikke skulking. Eleven meldte alltid fra om fravær til meg og klarte godt å følge opp faglig slik at det ikke var vanskelig for faglærere å sette karakter. Det følte helt feil at en elev med såpass store problemer i livet ikke skulle få vitnemål p.g.a. noen få timer for mye fravær i et fag når lærer hadde godt vurderingsgrunnlag. For meg var dette et samvittighetsspørsmål.»

«Hvis jeg vet at det har vært problemer i hjemmet, og at det er derfor eleven kommer for sent.»

«Forståelse for den enkeltes situasjon og begrunnelse, tross regel.»

«På grunn av en helhetlig vurdering i komplekse saker.»

«Elev med store psykiske utfordringer som medførte mye fravær. Gikk vg2 «om igjen», var kontaktlærer for samme elev to år på rad på samme linje. Tenkte som så at lærestoffet var gjennomgått året før (selv om eleven ikke fikk fullført skoleåret). Var ikke i tvil om at eleven hadde tilstrekkelig kompetanse. Eleven ville ikke fått fullført dersom jeg ikke hadde brukt skjønn.»

«Elever med vanskelig hjemmesituasjon. Dermed fikk de karakter.»

«Psykisk syk foreldre som gjorde skolegangen vanskelig for elev.»

«Det kan dukke opp for eksempel personlige forhold som ikke fraværreglene fanger opp.»

«Grunnen til fraværet var god og uunngåelig, men ble ikke dekket av regelverket.»

«Ved tilfeller der elevens ve og vel har fått forrang for et trangsynt regelverk.»

Forsentkomming – skjønn

«Timesfravær, der eleven har kommet for sent inn til time og oppgitt en troverdig grunn som krever at det blir vist skjønn.»

«De opplever uforutsigbare ting som gjør det vanskelig for dem å komme seg på skolen.»

«Ut ifra profesjonelt skjønn. Og tidsrom for fravær, hvor lenge av en time gjelder dette. Når man bor på landet med lang vei til diverse nødvendige instanser må man bruke skjønn i forhold til dette.»

«Sunt bondevett og lang erfaring.»

«Enkelte ganger må man bruke sunn fornuft.»

«Enkelttimer der fraværet må vurderes med profesjonelt skjønn.»

«skjønn.»

«Det er også ikke alltid slik at jeg fører fravær når elever kommer mer enn 15 minutter for sent.»

«Gyldig fraværsårsak.»

«På grunn av at det stod om én time om en elev fikk standpunkt eller ikke i et femtimersfag, og eleven mente kontaktlæreren hadde rotet bort en legeerklæring. For å styre unna en stor sak gjorde jeg om en time hvor eleven hadde kommet 20 minutter for seint til timen til til stede.»

«Stort sett har det vært snakk om bussproblemer,

Tungvint datasystem

«Har med datasystemet å gjøre. Når du trykker fullført uke, kunne ikke jeg som faglærer endre fravær i Its Learning. Hadde man ført feil, eller glemt å føre fravær da, måtte man maile kontaktlærer for å endre. Tungvint og tidkrevende å følge med på om endringen faktisk ble gjort.»

«I fag hvor jeg har holdt oversikt selv, men ikke har vært registrert i skolearena. Dette henger sammen med at det er fag med mange ulike deler og lærere involvert og alle har ikke nødvendigvis samme tilgang til Skolearena. Men fraværet har blitt fulgt opp likevel. Det har bare ikke blitt registrert på samme sted.»

«På grunn av tungvinte systemer og systemer som ikke fungerer så blir ikke fravær først digitalt i timen. Fraværet blir ført på papir, for senere å føres inn i de digitale systemene. Noen ganger føres fraværet «bak øret», men pga at det tar mye tid å føre dette inn i digitale system, så blir selve føringen utsatt (gjelder spesielt dager hvor det er stort undervisningspress, ex 8 undervisningstimer på en dag). Når en til slutt får tid til å sette seg ned å skrive fravær opplever en at en har glemt hvem som var tilstede og ikke, og da fører jeg tilstede på alle for at ingen skal få urettmessig fravær.»

, tekniske problemer,

«Skolearena er noe herk. Jeg føler til tider at jeg må bruke mer tid på elevenes fravær enn deres tilstedeværelse, og prioriterer derfor ned fraværsføring når det tekniske svikter. Hvis jeg står i en time, og skal føre fravær, og jeg ikke kommer inn på skolearena eller det låser seg for eksempel klasselista ikke stemmer, så dropper jeg å føre fravær.

Tekniske problem.»

Tillit til elev/eleven gjør det den skal

«Dersom eleven er ærlig og pliktoppfyllende, og jeg ikke har mistanker om at eleven misbruker tilliten. Elever som stadig kommer med «tynne» lege-erklæringer for å slippe prøver og dager de ikke vil på skolen, kommer i motsatt kategori.»

«Tillit til eleven.»

«Det gjelder elever som har vært borte deler av timer for å gå til medisinsk behandling og da har jeg ikke orket all dokumentasjonen. Dette gjelder elever som arbeider meget godt når de er tilstede.»

«Hvis elever jeg stoler på går til lege, – og de må gå midt i en time og sier fra om fraværet.»

«Tidkrevende å etterspørre dokumentasjon. Stoler på elevene.»

«En elev var borte i 20 minutter til lege i en dobbelttime. Han var med på start og slutt og fikk gjort det han skulle.»

«Gjelder når de må dra litt før, men har fått med seg undervisninga og har jobbet godt og gjort lekser.»

«Ulike grunner. Elever som var mye borte pga sykdom, men som allikevel gjorde det de skulle.»

Uklar legeattest

«Elever med kronisk, men diffus sykdom der legeattest er uklar på om alt fravær skal forstås som legeattestert.»

«I et sammensatt tilfelle, hvor eleven har diffus legeerklæring,

Sendt hjem elev – visste elev dro til lege etc.

«Ble syk og dro hjem. Skadet seg på skolen.»

«Har sendt hjem elever fordi jeg ser at de er syk»

«Har sendt elever som jeg ser er syke hjem.»

«sendte hjem eleven ved sykdom.»

«Jeg har mine elever kun i praksis. Hvis de møter opp på morgenen men må dra hjem på slutten fordi de er blitt dårlige, fører jeg ikke fravær.

Avtale med elev

«Fordi vi har inngått en avtale om at arbeid skulle bli utført hjemme.»

«Hvis vi har avtale om å ta igjen oppgaver. Helt spesielle årsaker.»

«Gjorde annen avtale med eleven om å ta prøven på et annet tidspunkt mot at eleven ikke fikk fravær. Hvis eleven ikke møtte, ble det fravær i de opprinnelige timene.»

Annet

«På grunn av ulik behandling fra ledelsens side av ulike elevers søknader om sletting av fravær grunnet deltakelse i politisk og kulturelt arbeid.»

«Ved skolestart, ikke alle elever startet samtidig, noen kom fra andre skoler i løpet av de første ukene.»

«Elever med store utfordringer som har egen avtale med rådgiver og øvrig støtteapparat.»

«Fordi det er viktigere å følge opp eleven på annen måte, samtaler og tilgjengelighet, enn å føre fraværet.»

«Dersom en elev er borte fra deler av timen/ må gå tidlig pga avtale»

Vært en tur til tannlegen i løpet av timen. Snakket med helsesøster og fått med dokumentasjon på det som jeg har valgt å ikke legge inn. For sent til time 5 minutter.»

«Hvis elev har avtale med lege el. Og faglæreren ikke har ført fravær. Da fører ikke jeg opp det alltid.»

Ført udokumentert som dokumentert:

Tillit til elev og foresatte:

«Tillit til eleven, sunn fornuft»

«Tillit til eleven.»

«Eleven fortalte den hadde vært hos tannlegen, noe jeg trodde på.»

«Når jeg vet årsaken og at det ikke er tvil om at det er den faktiske årsaken.»

«Vet de var til behandling eller tannlege men fikk ikke dokumenter.»

«Fordi jeg i flere tilfeller stolte på elever og foresatte, selv om ikke attest/dokumentasjon har vært tilgjengelig.»

eller at jeg har fått sett mobilmelding fra lege/tannlege om innkallelse. Det er ikke egentlig godkjent dokumentasjon, men når eleven har to timer fravær i det aktuelle tidsrommet, tror jeg alltid på det eleven sier.»

«Jeg vet at det finnes dokumentasjon på det.»

«Telefon eller mail-kontakt med foresatte og behandler.»

Tekniske utfordringer

«Snirklete dataprogram uten opplæring. Ledelsen bruker den ikke så vi må finne ut av det selv.»

Diffuse legeerklæringer

«Elev som ikke kunne gjøre rede for mye fravær, hadde generell legeerklæring som forklarte noe av fraværet. Foreldre klaget på at kontaktlærer ikke automatisk gjorde om alt fravær uten dialog. Rektor overprøvde kontaktlærer etter klage fra foreldre.»

«Jeg har en elev som har generell legeerklæring, og avtalen er at han skal varsle for å få det dokumentert. Har ved et par anledninger satt dokumentert selv om han ikke varslet.»

Selv vitne til sykdom

«Når en elev som åpenbart er sjuk, med for eksempel høg feber, som det er lett å sjå og kjenne at vedkommende har, dukkar opp på skulen, har eg sendt vedkomande heim og sagt at jeg skal føre fraveret som dokumentert. Dette har skjedd to gongar etter fråversgrensa trådte i kraft.»

Sendte hjem eleven ved sykdom.»

«Jeg VET at elevene var syke.»

«Når elever er synlig syke er jeg selv dokumentasjonen.»

I påvente av dokumentasjon

«Jeg har ført det som dokumentert i påvente av dokumentasjon. Da har dokumentasjonen kommet like etter.»

«I påvente av at elev kom tilbake med dokumentasjon

«Dette fordi dokumentasjonene kommer i etterkant. Da endrer vi udok. til dok. fravær. Fraværet føres fra «dag 1».»

Skjønn v utenomfaglige problemer

«Elev som sliter med utenomfaglige problemer som skaper fravær, men som arbeider hardt.»

Eller pga traumatiske opplevelser.»

«I forbindelse med seriøse personlige kriser som dødsfall hos nære personer og reaksjoner på mulig seksuelle overgrep.»

«Elever med vanskelig hjemmesituasjon.»

Tvilstille

«Elever med kroniske lidelser, men som ikke har kommet med ny attest fra lege – ennå.»

«Legeattest gjaldt tre dager mens eleven var borte i fire dager pga. sykdom.»

Ikke råd til dokumentasjon/mulighet for å få tak i

«Eleven hadde fravær i dag pga. sykdom, men hadde ikke råd til å oppsøke lege for å få legeerklæring.»

«Det går vel mest på at jeg har hatt kontakt med syke elever som ikke har kommet inne eller tatt seg råd til å kontakte lege for legeattest. I slike tilfeller har jeg noen ganger «lekt «doktor.»

«Tillater endagsfravær med dokumentasjon fra foreldre på grunn av problemene hos allmennlegene med tid.»

Begravelse

«Begravelser til nær familie

Har ikke krevd dokumentasjon på begravelse.»

Kjøretimer

«Kjøretimer.

«Usikker på antall ganger, så her gjetter jeg. I f.eks. tilfeller hvor eleven er borte uansett, som når de har oppkjøring. Da er det bedre å gi eleven en oppgave som skal leveres inn, for at han/hun skal slippe fravær. Om dette ikke gjøres, er konsekvensen at eleven er borte og ikke gjør noe som helst.»

«Oppkjøring.

Annet

«Fordi det er viktigere å følge opp eleven på annen måte, samtaler og tilgjengelighet, enn å føre fraværet.»

«Av gode og fornuftige grunner.»

